326

REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 28 București Nr. 2

1983

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Fw. 9358/2

https://biblioteca-digitala.ro

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-șef

ALEXANDRU I. AMZULESCU

Redactori-șefi adjuncți

ION ILIȘIU
PAUL PETRESCU

Membri:

Acad. I. COTEANU; prof. AL. BALACI, membru corespondent al Academiei R. S. România; TIBERIU ALEXANDRU; PASCAL BENTOIU; ANDREI BUCȘAN; CORNELIU DAN GEORGESCU; ION GHINOIU; PAUL SIMIONESCU; GEORGETA CALUDI.

Secretar responsabil de redacție:

ALEXANDRU DOBRE

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară abonamentele se primesc la oficiile poștale.

Toate comenzile externe pentru lucrările apărute în Editura Academiei Republicii Socialiste România se vor adresa la: ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137, telex 11226, 79517 București, str. „13 Decembrie" nr. 3.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa colegiului de redacție al „Revistei de etnografie și folclor".

La Revue d'ethnographie et de folklore paraît 2 fois par an. Toute commande de l'étranger pour les travaux parus aux Editions de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie sera adressée à: ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P.O. Box 136—137, telex 11226, 79517 Bucarest, 3, rue 13 Decembrie, Roumanie. La prix d'un abonnement annuel est de $ 35.

En Roumanie, vous pouvez vous abonner par les bureaux de poste.

APARE DE 2 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
Str. Nikos Beloiannis 25
70154 București

https://biblioteca-digitala.ro

326

REVISTA
DE
ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 28 | 1983 | Nr. 2

SUMAR

STUDII

ALEXANDRU DOBRE, Folclor şi etnografie în opera lui Miron Costin 111
PAUL SIMIONESCU, Pitoresc rural şi extravaganţă orientală în vestimentaţia din tîrgurile şi oraşele Ţării Româneşti şi Moldovei 132
ADRIAN FOCHI, De la folclor la literatură. Ambianţa culturală a unei nuvele de Pavel Dan 149
SABINA ISPAS şi DOINA TRUŢĂ, Index motivic şi tipologic al poeziei erotice orale româneşti 164
CARMEN BETEA, Nouă coruri pe melodii şi versuri populare de Matei Socor 170

MATERIALE

NICOLETA POP, Contribuţie la cercetarea dansului „Fecioreasca fetelor" de la Crihalma 176

NOTE ŞI RECENZII

PAUL PETRESCU, Al doilea Congres al Societăţii Internaţionale de Etnografie şi Folclor European 179
GEORGETA MORARU, Al VII-lea Simpozion naţional de istorie agrară a României, Suceava, 4—6 noiembrie 1982 181
KÁROLY RÉDEI, *Zyrian Folklore Texts*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 652 p. (Sabina Ispas) 183
BORIS ZDERCIUC, Cornel Irimie 185
CRISTINA RĂDULESCU-PAŞCU, Florin Georgescu 189

[illegible]

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 109—192, Bucureşti, 1983

Inv. 9358/2

https://biblioteca-digitala.ro

REVUE D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 28 — 1983 — N° 2

SOMMAIRE

ÉTUDES

ALEXANDRU DOBRE, Folklore et ethnographie dans l'œuvre de Miron Costin 111

PAUL SIMIONESCU, Pittoresque rural et extravagance orientale des vêtements dans les bourgs et les villes de Valachie et de Moldavie 132

ADRIAN FOCHI, Du folklore à la littérature. L'ambiance culturelle d'une nouvelle de Pavel Dan 149

SABINA ISPAS et DOINA TRUȚĂ, L'index motivique et typologique de la poésie érotique orale roumaine 164

CARMEN BETEA, Neuf chœurs sur des mélodies et vers populaires par Matei Socor 170

MATÉRIAUX

NICOLETA POP, Contribution à la recherche de la dans populaire « Fecioreasca fetelor » de Crihalma 176

NOTES ET COMPTES RENDUS

PAUL PETRESCU, Le deuxième Congrès SIEF 179

GEORGETA MORARU, Le VIIe Symposium national d'histoire agraire en Roumanie, Suceava, 4—6 novembre 1982 181

KÁROLY RÉDEI, *Zyrian Folklore Texts*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 652 p. (Sabina Ispas) 183

BORIS ZDERCIUC, Cornel Irimie 185

CRISTINA RĂDULESCU-PAȘCU Florin Georgescu 189

Rev. ethn. folk., tome 28, n° 2, p. 109—192, Bucarest, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

FOLCLOR ȘI ETNOGRAFIE ÎN OPERA LUI MIRON COSTIN

ALEXANDRU DOBRE

Am subliniat, cu un alt prilej, necesitatea cercetării mai îndeaproape a perioadei de început a istoriei folcloristicii românești, a marcării apariției interesului pentru faptul de cultură populară în literatura noastră veche, probleme mai puțin relevate pînă acum, dar de importanță pentru istoria disciplinei, pentru înțelegerea, precizarea și urmărirea evoluției ulterioare a ideilor despre folclor, atît sub aspectul continuității preocupărilor, al izvoarelor și sugestiilor venite din interior, cît și sub acela al limitării în timp și context a inovațiilor, al unor noi sublinieri și orientări de substanță, caracteristice fenomenului românesc [1].

Sensul demersului nostru este acela de a înlătura una dintre lacunele cercetărilor de pînă acum [2], și anume acela de a demonstra că așa-numita „redescoperire" a folclorului, situată de toate lucrările de sinteză la mijlocul veacului al XIX-lea, își are adînci și temeinice rădăcini în evoluția culturii noastre naționale, că preocupările cărturarilor români pentru folclor și etnografie aveau o vechime de aproape două secole și se distingeau prin continuitate, printr-o atitudine conștientă față de valoarea fenomenului folcloric și etnografic, de punere a lui în evidență cu un anumit scop și dintr-o perspectivă dată.

Din acest punct de vedere exemplul lui Miron Costin, de la a cărui naștere se împlinesc anul acesta 350 de ani, ni se pare mai mult decît convingător.

Personalitatea complexă a lui Miron Costin, bogata și variata sa operă au reținut atenția unor cărturari de prestigiu, fiind cercetată și evaluată în amănunt de specialiști ai literaturii noastre vechi, de istorici, de filologi [3]. Folcloriștii și etnografii au acordat mai puțină atenție operei lui Miron Costin, iar atunci cînd au făcut-o s-au rezumat, cu rare excepții, la aprecieri cu caracter general, de suprafață, marcînd aspecte ce nu țin, de cele mai multe ori, de esență. Nu a fost sesizată, de pildă, prioritatea lui Miron Costin în punerea în circulație a unor materiale și idei originale, cu ecou profund și de durată în folcloristica românească, contribuția sa la

[1] Alexandru Dobre, *Argument la o introducere în istoria folcloristicii românești*, în „Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte", seria IV, tomul I, 1977—1978, București, Editura Academiei, 1980, p. 107—123.

[2] O evaluare a preocupărilor anterioare în *lucr. cit.* mai sus, p. 108—113.

[3] Bibliografia acestor preocupări în *Dicționarul literaturii române de la origini pînă la 1900*. București, Editura Academiei, 1979, p. 225—226, capitol redactat de Algeria Simota; și la Enache Puiu, *Viața și opera lui Miron Costin*, București, Editura Academiei, 1975, p. 301—306.

https://biblioteca-digitala.ro

constituirea premiselor științei despre folclorul și etnografia poporului român.

Din dorința de a realiza o evaluare a modului în care a fost receptată gîndirea folcloristică și etnografică a lui Miron Costin în cultura română vom oferi cîteva exemple care vor convinge, credem, asupra lacunelor existente în aprecierea contribuției durabile a lui Miron Costin la dezvoltarea științei despre folclor și etnografie, la fundamentarea, în fapt, a premiselor acesteia.

Vom sublinia de la bun început că în literatura de specialitate nu întîlnim nici un studiu care să aibă ca obiect cercetarea materialului folcloric și etnografic din opera cronicarului moldovean, a contribuției teoretice în domeniu a lui Miron Costin. Ceea ce ar putea să explice, într-o anume măsură, absența sa din lista personalităților incluse în dicționarul folcloriștilor [4] sau notațiile ușor expediate din unele sinteze de istoria folcloristicii și etnografiei românești.

Astfel, în cunoscuta sa istorie a folcloristicii românești, Gheorghe Vrabie nu reține aspectele folclorice sau etnografice ale operei lui Miron Costin, nici prezența unor idei de natură teoretică [5]. Într-o altă lucrare, publicată doi ani mai tîrziu, deși în principiu susține că „oricît de puțin importante ar apărea pentru o istorie a folcloristicii, cele cîteva opere pomenite mai sus — fie din antichitate, evul mediu sau renaștere — sînt cele dintîi licăriri ale unui interes mare pentru popor și creațiile lui, interes care va lua dezvoltare amplă abia în secolul al XIX-lea", Gheorghe Vrabie, furat de exemple din alte culturi, reține doar că opera lui Miron Costin „posedă numeroase episoade auzite din bătrîni", ceea ce „explică și structura orală a stilului acestor scrieri istorice" [6].

În sinteza lui Ovidiu Bîrlea, valoarea folcloristică și etnografică a operei lui Miron Costin este rezumată în trei fraze, revelatoare însă pentru modul în care a fost receptată opera cronicarului moldovean. Iată pasajul respectiv: „În chip surprinzător, Miron Costin încearcă să se sprijine și pe unele aspecte ale culturii populare pentru a dovedi latinitatea românilor. Alături de numele neamului și de limbă, Miron Costin amintește și portul, apoi tonsura capului. Încercarea rămîne însă în intenție, căci el se oprește la dibuirile istoricului sas Toppeltin, pe care îl citează pe larg" [7].

Nici sintezele etnografice nu sînt mai generoase în sublinierea originalității și contribuției lui Miron Costin. Ca să luăm un singur exemplu, vom aminti că Ion Vlăduțiu, în capitolul intitulat „Din tradiția cercetărilor etnografice românești" al cunoscutei sale lucrări, reduce doar la cîteva rînduri nașterea și intreaga evoluție a etnografiei noastre de pînă la Nicolae Milescu: „Preocupările de interes etnografic apar de timpuriu la cărturarii români, încă din veacul al XVII-lea. Însemnate idei cu caracter

---

[4] Iordan Datcu, S. C. Stroescu, *Dicționarul folcloriștilor. Folclorul literar românesc*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.

[5] Gheorghe Vrabie, *Folcloristica română. Evoluție, curente, metode*, București, Editura pentru Literatură, 1968.

[6] Idem, *Folclorul. Obiect, principii, metodă, categorii*, București, Editura Academiei, 1970, p. 19, 20.

[7] Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*, București, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 21.

https://biblioteca-digitala.ro

etnografic sînt cuprinse în scrierile cronicarilor români Gr. Ureche, Miron Costin, Ion Neculce și stolnicul C. Cantacuzino. Miron Costin apără cu fermitate originea latină a limbii și poporului român, a continuității elementului daco-roman, iar stolnicul C. Cantacuzino subliniază originea romană, continuitatea etnică și lingvistică. Cultura populară românească, modul de viață al poporului nostru au intrat astfel de timpuriu în sfera de preocupări ale cărturarilor români" [8].

Elemente mai numeroase pentru a creiona valoarea științifică a operei lui Miron Costin, întîlnim în lucrările lui P. P. Panaitescu și I. C. Chițimia, cunoscuți pentru preocupările și competența lor în domeniul literaturii noastre vechi.

În aparatul auxiliar la ediția științifică a operei lui Miron Costin, P. P. Panaitescu face unele observații prețioase, remarcînd, de pildă, că „stilul lui Miron Costin nu e lipsit de influențe populare, dovadă proverbele și expresiile populare pe care le folosește adesea". O a doua observație este de natură să atragă îndeosebi luarea aminte a folcloristului și etnografului. Referindu-se la *Poema polonă*, P. P. Panaitescu subliniază, într-un lung pasaj, că Miron Costin „înregistrează și dezvoltă în schimb numeroase legende despre originile Moldovei ca : vînătoarea lui Dragoș, avîntul tinerilor veniți din Maramureș, prisaca lui Iațco, descoperită de noii-veniți după fumul ce se înalță din păduri, fuga zimbrului încolțit de cățeaua Molda și încercarea lui zadarnică de a se ascunde în tufișuri, iar despre originile Țării Românești, legenda corbului care fură inelul de mărturie din mîna copilului, viitorul Negru Vodă". În alt loc, P. P. Panaitescu face precizarea că „pentru demonstrația istorică", Miron Costin „aduce exemple din viața și obiceiurile poporului : felul de a se îmbrăca, de a mînca, de a se comporta". De un interes cu totul special sînt sublinierile lui P. P. Panaitescu cu privire la evoluția gîndirii lui Miron Costin în argumentarea și susținerea originii latine a poporului român. „În *Cronica polonă* — menționează P. P. Panaitescu — Miron Costin, vorbind despre originea românilor, nu expusese încă argumentele asupra originii latine, pe care le adaugă în *De neamul moldovenilor*, și la care ajunsese în urma unor cercetări asupra portului, obiceiurilor ș.a. Studiul etnografic făcut cu scopul de a afla urmele străvechilor origini este o metodă nouă în opera de investigare istorică a lui Miron Costin" [9].

În sfîrșit, tot lui P. P. Panaitescu îi mai datorăm precizarea că ideile de mai sus vor fi preluate de Școala Ardeleană [10], că Miron Costin stăruie asupra „basnelor" lui Simion Dascălul, Eustratie Logofătul și Misail Călugărul [11], că în multe privințe Dimitrie Cantemir, considerat întîiul folclorist și etnograf român, îl urmează îndeaproape pe Miron Costin, așa cum de altfel vom constata în cele ce urmează. Iată deci suficiente elemente care ar fi trebuit să atragă atenția autorilor de sinteze ale istoriei folcloristicii și etnografiei române.

---

[8] Ion Vlăduțiu, *Etnografia românească. Istoric. Cultura materială. Obiceiuri*, București, Editura Științifică, 1973, p. 53.

[9] Miron Costin, *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958, p. 26, 14, 28 și 31.

[10] *Ibidem*, p. 16, 33.

[11] *Ibidem*, p. 31.

https://biblioteca-digitala.ro

I. C. Chițimia, a cărui competență în literatura română veche este concretizată în numeroase lucrări, propune o periodizare „a cercetărilor și concepțiilor folclorice, din momentul intrării folclorului în cîmpul culegerilor și al studiilor" în care „primul moment și atitudine dominantă" s-ar caracteriza prin „urme și înregistrări folclorice înainte de interesul conștient pentru culegerea și valorificarea folclorului. Această perioadă durează din secolul al XVI-lea pînă în al patrulea deceniu al secolului al XIX-lea" [12].

Într-un alt studiu, pornind de la concluzia potrivit căreia „cronicarii umaniști au avut simțul avansat al istoriei și s-au ferit de elementul popular legendar nesigur, dar n-au lăsat la o parte știrile din tradiția orală despre evenimente mai recente, despre intemperii, semne ale naturii și întîmplări, rămase vii în mintea oamenilor", I. C. Chițimia face un inventar al acestei categorii de relatări din opera lui Miron Costin. Tot cu acest prilej se face o mențiune care indică un pas însemnat în delimitarea concepției istorice a lui Miron Costin apreciind că, „pentru respectarea adevărului istoric, Miron Costin respinge *Alexandria* ca pe o carte plină de minciuni, adică de basme, dar găsește în ea, ca și în *Esopia*, figuri de stil pe care le reia în scrisul său" [13]. Idei prețioase se găsesc în cartea de referință a lui I. C. Chițimia privind problemele de bază ale literaturii române vechi. O primă idee este aceea potrivit căreia Miron Costin „a reluat ideea latinității poporului român într-un stadiu nou de dezvoltare a istoriografiei, fiind împins la această acțiune de „basna" lui Simion Dascălul că românii se trag din răufăcătorii imperiului roman, surghiuniți în Dacia, „basnă" strecurată de copist în cronica lui Grigore Ureche" [14]. Potrivit opiniei lui I. C. Chițimia, în *De neamul moldovenilor* „partea cea mai de preț sînt datele de etnografie și folclor, asemănătoare la romani și la români, în ce privește obiceiuri de iarnă, obiceiurile de înmormîntare etc., asemănări confirmate de cercetările moderne în domeniul folclorului" [15]. În studiul dedicat personalității și operei lui Miron Costin din același volum [16], I. C. Chițimia reia tezele expuse mai sus, le dezvoltă sau nuanțează uneori. Reține circulația europeană a motivului despre Papură Vodă, folosirea cu rost artistic a proverbelor și locuțiunilor populare, utilizarea argumentului etnografic și folcloric etc. În sfîrșit, I. C. Chițimia aduce argumente în susținerea ipotezei potrivit căreia „Stihurile omului strein" sau „Cîntecul lui Potoțki" ar fi opera lui Miron Costin, operă în care „vechiul cărturar a dezvoltat tema înstrăinării, specifică cîntecului popular, folosind din plin și variat elementele de creație folclorică" [17].

---

[12] I. C. Chițimia, *Folclorul românesc în perspectivă comparată*, București, Editura Minerva, 1971, p. 14.

[13] Ion Constantin Chițimia, *Folclorul în substratul literaturii române vechi*, în volumul colectiv *Temelii folclorice și orizont european în literatura română*, București, Editura Academiei, 1971, p. 16—17.

[14] I. C. Chițimia, *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, București, Editura Academiei, 1972, p. 192.

[15] *Ibidem*, p. 195.

[16] *Ibidem*, p. 273—297.

[17] Idem, *Cîntecul lui Potocki (datorat lui Miron Costin)*, în *lucr. cit.*, p. 314.

https://biblioteca-digitala.ro

Iată deci că prezentarea literaturii problemei, în datele ei cele mai importante, ne oferă suficiente elemente pentru a constata lacunele receptării și punerii în valoare a contribuției lui Miron Costin, dar și suficiente date pentru a aprofunda investigația, a sistematiza opiniile formulate și a le completa cu noi observații posibile în urma reluării lecturii textului lui Miron Costin din perspectiva conturată.

Vom porni de la cea mai importantă observație, și anume aceea că, Miron Costin este primul cărturar român care utilizează în mod premeditat argumentul folcloric și etnografic, alături de cel istoric și lingvistic pentru a susține și demonstra științific originea latină a poporului român, continuitatea și unitatea sa. Miron Costin este primul dintre cărturarii noștri care, expunîndu-și opiniile și metoda de lucru adoptată în ceea ce privește folosirea izvoarelor în scrierea istoriei, delimitează categoric izvorul istoric autentic de cel de factură folclorică, aducîndu-și în felul acesta o contribuție prețioasă și originală, din perspectiva interesului pe care-l acordăm științei despre cultura populară, la stabilirea unor prime criterii în conturarea obiectului științei despre folclor și etnografie. În sfîrșit, în opera lui Miron Costin vom întîlni un număr de *informații cu privire la obiceiuri și credințe populare*, interesante pentru vechimea atestării lor, dar mai ales fiindcă sînt folosite într-un context dat, cu un scop anume, conștient așadar, pentru a facilita demonstrația științifică sau a realiza efectul artistic scontat. În aceeași ordine de preocupări și interes se integrează proverbele și locuțiunile populare cu care Miron Costin își presară opera.

Exegeții operei lui Miron Costin, ai *Letopisețului* în special, au fost de acord în a sublinia caracterul memorialistic al acesteia. În întreaga sa operă Miron Costin relatează fapte de viață cunoscute și trăite de el, auzite și înregistrate de la cei din preajma sa ori de la boierii mai bătrîni. Din acest punct de vedere opera lui Miron Costin are valoarea unui document capabil să ofere cercetătorului date prețioase despre viața spirituală, socială, militară, politică și economică a timpurilor trăite de autor. De aceea folcloriștii și etnografii trebuie să apeleze la lectura textelor lui Miron Costin pentru a cunoaște din sursă directă modul de viață și particularitățile societății românești din epoca descrisă, pentru a putea formula în felul acesta observații documentate, din izvor sigur, asupra unor probleme de istoria folclorului și etnografiei. Pentru a argumenta interesul pe care îl prezintă, sub aspectul discutat, opera lui Miron Costin, ne vom limita la cîteva exemple de natură diferită dar deosebit de folositoare cercetărilor noastre. Într-o lucrare recent publicată, Adrian Fochi apelează la textul cronicii lui Miron Costin și reproduce o întîmplare relatată de cronicar pentru a demonstra rostul nășiei și locul acesteia în realizarea unei formule tipice românești, „element cu care materialul românesc inovează în cuprinsul subiectului", motivul K2111 [18].

Rolul taberei militare ca loc și ocazie de manifestare a folclorului a fost adesea subliniat în cercetările de specialitate. Mărturiile în acest sens sînt numeroase, dintre cele mai variate și neașteptate. Printre acestea, nerelevată pînă acum, se numără și cea din cronica lui Miron Costin care

[18] Adrian Fochi, *Femeia lui Putiphar (K.2111)*. Cercetare comparată de folclor și literatură, București, Editura Univers, 1982, p. 37.

https://biblioteca-digitala.ro

povestește că la încheierea războiului polono-turc de la 1621, război la care au participat și moldovenii, „au făcut tîrgu oștile între sine" [19], informație deosebit de prețioasă pentru cercetarea folclorului taberei militare, pentru circulația și schimbul de valori materiale și spirituale între oșteni aparținînd unor popoare diferite, facilitată de aceasta.

Pînă la o necesară reluare a discuției vom accepta, împreună cu toți cercetătorii de pînă acum, apartenența la folclor a „cuvintelor" lui Ion Neculce. Potrivit cercetărilor recente, datorate lui Gabriel Ștrempel, unele dintre „cuvintele" lui Ion Neculce, sau părți ale acestora, sînt extrase din *Letopisețul* lui Miron Costin [20]. Această constatare are o valoare științifică și documentară ce nu poate scăpa interesului cercetătorului folclorist, interesului pe care opera strălucitului cărturar umanist care a fost Miron Costin îl reprezintă pentru istoria folclorului și folcloristicii românești.

În sfîrșit, așa cum vom arăta la locul cuvenit, Miron Costin folosește în opera sa numeroase proverbe, zicători, locuțiuni populare. Sub aspect documentar datele furnizate sînt de apreciat într-o încercare de stabilire a unor prime atestări, a surselor și provenienței lor, a reluării lor ulterioare și perpetuării în cultura română.

Suita exemplelor de această natură ar putea continua. Opera lui Miron Costin în ansamblul său și *Letopisețul* în cea mai mare măsură oferă astfel cercetătorului culturii populare românești bogate și variate mărturii de viață, cunoscute de cronicar în mod direct sau culese de el însuși din diferite surse, una dintre cele mai importante fiind tradiția orală, mărturii ce pot fi utilizate cu folos, de natură să contribuie la mai buna cunoaștere a mediului în care a evoluat folclorul și etnografia în epoca dată. S-ar putea obiecta că faptele din categoria enunțată de noi nu înseamnă folcloristică, nu implică acel act esențial, determinant, al valorificării conștiente a datelor despre cultura populară. Ceea ce este foarte adevărat. Ele sînt numai un instrument de lucru pentru cercetător, o sursă de cunoaștere a cărei valoare nu poate fi minimalizată. După cum iarăși s-ar putea obiecta că elemente din această categorie vom întîlni în opera tuturor cronicarilor, în relatările călătorilor străini prin țările române, în toate scrierile cu caracter memorialistic de pînă astăzi. În legătură cu datele de interes folcloristic și etnografic din relatările călătorilor străini s-au și publicat studii de real interes, constituindu-se în prețioase contribuții la cercetarea istoriei culturii populare românești [21].

Cu aceasta am și făcut trecerea la cea de a doua categorie de date care impun atenției noastre opera lui Miron Costin: *informații despre fapte de folclor și etnografie.* Nu vom urma o ordine anume a relatării faptelor și nici un inventar complet și reprodus în detaliu. Vom reține

---

[19] Miron Costin, *Opere*, p. 85.

[20] Ion Neculce, *Opere. Letopisețul Țării Moldovei și O samă de cuvinte.* Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel, București, Editura Minerva, 1982, p. 103–120.

[21] Elisabeta Dolinescu, *Date despre folclorul muzical românesc la călătorii din prima jumătate a secolului al XVII-lea*, în „Rev. etn. folc.", 10 (1965) nr. 3, p. 269–284; Paul Simionescu, *Mărturii etnografice — puțin cunoscute — ale unor călători străini în țările române (sec. XVII–XVIII)*, în „Rev. etn. folc", 16 (1971) nr. 4, p. 289–299; Paul Simionescu și Paul Cernovodeanu, *Pagini de etnografie românească în opera memorialistică a unor călători străini (secolele XVII–XVIII)*, în „Rev. etn. folc." 17 (1972) nr. 5, p. 373–390.

https://biblioteca-digitala.ro

numai cîteva informaţii care să motiveze preocuparea pentru opera lui Miron Costin şi, în cele din urmă, să întărească premisele de la care am pornit.

În opera lui Miron Costin găsim informaţii extrem de interesante în legătură cu unele *credinţe şi obiceiuri* practicate în epoca sa, în mediile folclorice sau la curtea domnească, foarte apropiată şi ea în multe privinţe de mentalitatea folclorică. Puţine sînt credinţele şi superstiţiile de factură populară la care apelează Miron Costin în opera sa. De fapt, două-trei. Explicaţia faptului că Miron Costin foloseşte un atît de mic număr de credinţe şi superstiţii populare, într-o vreme cînd acestea circulau desigur cu o frecvenţă deosebită, rezidă în orizontul cultural-ştiinţific al cronicarului, în puţinul credit pe care li-l acordă, socotindu-le „basne" şi, ca atare, nedemne de a fi consemnate în lucrări cu caracter ştiinţific, aşa cum le considera Miron Costin pe ale sale. Mai poate fi dată însă şi o altă explicaţie, şi anume aceea că Miron Costin, aşa cum vom observa şi la alţi cărturari români, şi îndeosebi la prelaţii bisericii, opuneau credinţelor de factură populară folclorică pe cele de natură mistico-religioasă promovate de biserică în disputa cu tot ceea ce acesteia i se părea păgîn, alături şi în afara spiritului cărţilor de cult. Deocamdată, fără a se pronunţa în mod explicit, aşa cum vor proceda mai tîrziu Antim Ivireanul şi Petru Maior, Miron Costin îşi exprimă opţiunea prin selecţie, prin dozarea materialului, în funcţie de scopul urmărit.

Prima, şi cea mai interesantă dintre aceste credinţe, este aceea potrivit căreia „cine piere de glonţŭ de tun, tot era de fulger să moară". Miron Costin asistă ca tălmaci la sfatul de război al lui Gheorghe Ştefan Vodă cu „Petchii Iştioan serdariul lui Racoţii şi cu Condratchii polcovnicul craiului leşăscu" şi reproduce integral cuvîntul comandantului polonez, cuvînt în care este introdus şi acest pasaj: „Nu toate cîte să slobod glonţurile nemerescŭ, mai largŭ ieste de pe laturi decît omul. La noi este o povéste, că cine piere de glonţŭ de tun, tot era de fulger să moară. Mică ţintă este omul cu sabie zmultă şi mai lesne streleţului a nemeri o vrabie, decît pe un om călare cu arme. Graba pierde, adevărat, de multe ori, iară de multe ori izbîndéşte. Aicea anume graba trebuieşte..." [22]. Cunoaştem, din precizările lui Miron Costin, de la cine a culeş această credinţă şi proverbul ce-i urmează imediat, în ce împrejurări a fost ea pusă în circulaţie, ce scop se urmărea prin apelul la ea. O relatare seacă, în afară de context, are mai puţină valoare documentară şi prezintă mai puţin interes ştiinţific decît fenomenul reprodus în desfăşurarea lui firească. Ca în cazul lui Miron Costin, expus mai sus. Să observăm, în continuare, rolul taberei militare ca ocazie de manifestare şi punere în circulaţie a produsului folcloric. În sfîrşit, reproducînd cuvîntul lui Condratchii, Miron Costin introduce în circuit românesc o credinţă şi un proverb polonez, aşa cum va proceda peste alte cîteva pagini vorbind despre credinţa tătarilor care, din motive religioase, nu se războiesc vinerea [23].

Miron Costin nu reproduce lungul discurs al comandantului polonez numai fiindcă fusese şi el de faţă sau i se părusе un pasaj oratoric de mare

[22] Miron Costin, *Letopiseţul...*, p. 160.

[23] „A doa dzi, vineri să prilejisă, deci tătarii războiŭ să facă n-au vrut, ferindŭ vinerea, care dzi la dinşii să ţine, cum ţinem noi duminecea din dzilele săptăminii..."; *ibidem*, p. 192.

https://biblioteca-digitala.ro

frumusețe. Problema asupra căreia dorește să atragă atenția, apelînd la chiar pilda credinței în discuție, este aceea a lipsei de eficiență a armelor de foc folosite de lefegiii străini, din oști străine, în fața cărora oștenii moldoveni se speriau, „dînd dosul", ca să folosim expresia cronicărească. Miron Costin este, așadar, preocupat de găsirea unor formule și explicații care să înlăture, pe cît posibil, teama moldovenilor în fața armelor de foc.

Aceeași preocupare o vom întîlni și la celălalt cronicar comandant militar, hatmanul Ioan Neculce, care reia demonstrația și argumentele lui Miron Costin [24].

Cea de a doua consemnare se referă la „sémnele ceriului, carile s-au prilejit mainte de acéstea toate răutăți și crăiei leșești și țării noastre și stîngerea casei acéștii domnii a lui Vasilie Vodă", adică „pentru cometa", „întunecarea soarelui", și „lăcustele neaudzite vacurilor", semne care prevesteau răul sau, cum precizează Miron Costin, „care toate sémnele în loc bătrînii și astronomii în Țara Leșască a mare răutăți că sintŭ acéstor țări meniia" [25].

De un interes particular ni se pare relatarea cu privire la uciderea lui Barnovski Vodă și, ca un semn prevestitor, moartea în aceeași zi a calului voievodului și incendiul izbucnit în ziua următoare în Țarigrad. Pentru că această relatare ne va prilejui un comentariu mai larg, inclusiv în legătură cu încadrarea ei în categoria credințelor de factură superstițioasă, o vom reproduce în întregime: „Nu putem să trécem cu pomenirea niște tîmplări ce s-au prilejitŭ în Țarigrad, după perirea cestui domnŭ, care, nu numai în țară aicea, ce plin este Țarigradul pănă astădzi. De un cal a lui Barnovschii vodă, ducîndu-l la grajdiuri împărătești, după perirea lui, în céieș dzi s-au trîntitŭ calul gios și au muritŭ în locŭ. Și a doa dzi noaptea au arsŭ și Țarigradul pănă ⟨cîteva⟩ mii de case. Acéstea că s-au tîmplatŭ, ori că s-au tîmplatŭ atuncea ce se poate prileji și altă dată, ori s-au mai prilejit, ori că au arătat Dumnedzău singe nevinovat, că era Barnovschii om dumnădzăiescŭ și mare rugătoriŭ spre Dumnedzău. De care mărturisiia Toma vornicul, fiindŭ postelnic al doilea la dînsul, că în multe nopți l-au zăritŭ pe la miiadzănoapte îngenunchiatŭ înaintea icoanei la rugă, cu mare osîrdiie" [26]. De la bun început să notăm că, într-o formă mai redusă, credința este consemnată și de Ion Neculce în *O samă de cuvinte* [27], fapt semnalat de C. C. Giurescu [28] și Gabriel Ștrempel [29]. Deși socotim necesară o reluare a discuției asupra „cuvintelor" lui Neculce, reținem deocamdată opinia generală asupra caracterului folcloric ce este atribuit acestora. Concluzia ar putea fi și trebuie extinsă

---

[24] Ion Neculce, *Opere*, p. 584.

[25] Miron Costin, *Letopisețul...*, p. 165.

[26] *Ibidem*, p. 103.

[27] „Cînd i-au tăiat capul lui Barnovschii-vodă, calul lui a și început a sări, cît n-au mai putut să-l ție comisul în mînă. Și, scăpîndu-l din mînă, pe loc au căzut de au murit. Și văzînd turcii, mult s-au mirat și au zis: „Nevinovat au fost acest om". Și au cunoscut pre Barnovschii-vodă turcii că au fost drept și s-au căit pentru că l-au tăiat. Și s-au giurat ca să nu mai taie de acum domnu de Moldova. Numai létopisățul de aceasta nu scrie nimică. Iară oamenii așĭa vorbăscu, că au apucat unii dintru alții", în Ion Neculce, *Opere*, p. 177.

[28] Const. C. Giurescu, *Valoarea istorică a tradițiilor consemnate de Ion Neculce*, în *Studii de folclor și literatură*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 457.

[29] Ion Neculce, *Opere*, p. 113.

https://biblioteca-digitala.ro

și asupra pasajului din cronica lui Miron Costin, mai ales că acesta precizează că „tîmplarea" circula în mod curent, în zilele lui, atît în țară cît și la Țarigrad [30]. Reproducînd „întîmplarea", Miron Costin, consecvent cu atitudinea rezervată pe care o adoptă față de produsele cu caracter folcloric, de circulație orală, face cuvenita observare „că s-au tîmplatŭ, ori că s-au tîmplatŭ atuncea ce se poate prileji și altă dată, ori s-au mai prilejit...", ceea ce ne duce iarăși cu gîndul la Ion Neculce și la îndoielile lui asupra autenticității și gradului de crezămînt al „cuvintelor" [31]. Turnura mistico-religioasă a finalului povestirii, întărită de mărturia vornicului Toma, ne indică, pînă la un punct, predilecția lui Miron Costin către acest gen, în defavoarea credințelor de factură folclorică.

Obiceiurile la logodnă, nuntă și înmormîntare ocupă un loc însemnat în opera lui Miron Costin. În primul rînd pentru că acestea jucau un rol politic și aveau oarecare importanță în desfășurarea evenimentelor descrise în cronică. În al doilea rînd, și cu acest aspect Miron Costin va intra definitiv în istoria folcloristicii, obiceiurile din ciclul vieții, ca și celelalte pe care le vom aminti la locul cuvenit, îi vor oferi prilejul comparațiilor cu antichitatea latină pentru a demonstra originea poporului nostru, unitatea și continuitatea lui. Din considerente lesne de înțeles, Miron Costin se oprește cu precădere asupra nunților de la curtea domnească despre care ne oferă unele informații prețioase. Le vom enumera, în ordinea în care sînt ele expuse, pe cele amintite în *Letopiseț*. Prima nuntă consemnată este cea a lui Alexandru Vodă, domnul Țării Românești cu „fata lui Scărlet, vestit om între țarigrădeni". Socrul mare nu era altul decît Radu cel Mare, voievodul Moldovei, astfel că la acea „veselie era adunate doă țări, țara noastră și Țara Muntenească". Miron Costin ne dă o informație interesantă despre așezarea boierilor la masa mare: „din-a-diriapta domnilor boierii de Muldova, iară den-a-stînga boierii munteneșți ținea dvorba și așea și căpeteniile de slujitori". Nunta a avut loc la Tecuci, iar pregătirile au fost făcute în satul Movileni, pe malul Siretului „dincoaci", „cu lucrători de îmbe părțile a țărîlor", pregătiri ce însemnau „divanuri, case, cerdacuri, anume de această treabă făcute". Nunta, la care au participat „și soli streini cu daruri... de la unguri și de la cîțva domni den Țara Leșască", a „trăgănatu" „cu mare petrecănii și bivșuguri" „pănă a doa săptămînă" [32]. Deznodămîntul și întîmplările ce au urmat acestei nunți sînt relatate de Ion Neculce într-unul din „cuvintele" sale [33].

Nunta, întîmplată la 1645, a Mariei, fiica lui Vasile Lupu cu Radziwill, cneazul lituanian, a fost precedată de mari discuții contradictorii, cei doi miri fiind de „lege" diferită. Au fost puse în balanță, cum era firesc, consi-

---

[30] În legătură cu sursa acestei „întîmplări", C. C. Giurescu, în *lucr. cit.*, p. 457, notează: „Despre cele petrecute la Constantinopol, cînd cu uciderea lui Barnovschi, Miron Costin fusese informat de tatăl său, Costin postelnicul, care se aflase atunci acolo, făcînd parte din suita celui ucis. Tradiția deci se confirmă printr-o mărturie incontestabilă".

[31] „O samă de cuvinte ce sînt auzite din om în om, de oameni vechi și bătrîni, și în Letopisățŭ nu sînt scrise, ce s-au scris aicea, după domnîia lui Ștefăniță-vodă, înaintea domniii Dabijii-vodă. Decii cine va ceti și le va crede, bine va fi, iară cine nu le va crede, iară va fi bine; cine precum îi va fi voia așa va face" (Ion Neculce, *Opere*, p. 161).

[32] Miron Costin, *Letopiseț*ul..., p. 91.

[33] Ion Neculce, *Opere*, p. 176.

https://biblioteca-digitala.ro

derente de ordin politic. Grigore Ureche „sta asupra aceştii nunte să să facă", dar Miron Costin nu agreează această căsătorie dată fiind „credinţa calvinească" a cneazului. Nunta a avut loc la Iaşi. Au fost prezente înalte feţe bisericeşti — Petru Movilă, mitropolitul Kievului şi Ştefan, mitropolitul Ţării Româneşti —, „cîţiva domni den Ţara Leşască", soli înalţi de la principele Transilvaniei şi de la Matei Basarab, domnul Ţării Româneşti. Au mai participat „boierii şi căpeteniile ţării, feciori de boieri, oameni tineri la alaiuri pe cai turceşti cu podoabe şi cu peţiene la şlice". Veselia, de la care n-au lipsit „meşteri de bucate, aduşi dintr-alte ţări, dzicături, giocuri şi de ţară şi streine", a durat cîteva săptămîni. Nu mai puţin demnă de menţionat este adnotarea lui Miron Costin privitoare la obiceiul ca, după trecerea unei perioade de timp, tinerii să facă o vizită rituală socrilor mici. Miron Costin semnalează prezenţa tinerei perechi în Moldova „la anul după nuntă, la socru-său" [34]. Nunta celei de a doua fiice a lui Vasile Lupu, a domniţei Ruxandra, cu Timuş Hmelniţchi, este abia amintită, Miron Costin, în total dezacord şi cu această căsătorie, notînd totuşi deosebirile între obiceiurile unei curţi cu „o domnie de 18 ai" şi ale celeilalte „de doi ani ieşită din ţărănie", deosebiri pe care le concretizează într-o unică observaţie : „Ruscile cu Lado, lado, pen toate unghiurile". Dar nunta era nuntă şi „cîte trebuia la o nuntă domnească, nemică n-au lipsit" [35].

Acestea sînt observaţiile asupra obiceiurilor la nuntă, consemnate în *Letopiseţul* lui Miron Costin.

În celelalte lucrări Miron Costin revine asupra obiceiurilor la logodnă, nuntă şi înmormîntare pentru a face consideraţiile la care ne-am referit.

Cunoaştem din alte surse documentare rolul ospeţelor domneşti în cultivarea cîntecului popular, a baladei în special. Miron Costin ne oferă, în *Letopiseţ*, cîteva informaţii de cert interes despre un asemenea ospăţ, este drept de o factură ceva mai deosebită, dar cu atît mai interesant. După înfrîngerea seimenilor la Teleajen, Gheorghe Rákoczi II, principele Transilvaniei, dă o masă în cinstea lui Gheorghe Ştefan, domnul Moldovei. La începutul ospăţului a fost „ciumpoiaşul cu cimpoi de urşinic la dvorbă cu dzicături", mai apoi, crescînd veselia, „au poftit pre Ştefan vodă pentru surlari să dzică şi au dzis şi surlarii". Petrecerea se repetă după cîteva zile, de data aceasta la Gherghiţa, celor doi adăugîndu-li-se şi Constantin Şerban, domnul Ţării Româneşti. Dar acum Miron Costin reţine numai substratul politic al ospăţului [36].

Opera lui Miron Costin cuprinde cîteva legende cu mare ecou în literatura noastră. Prima dintre ele, abia schiţată, se referă la foametea cruntă din vremea domniei lui Ştefăniţă Vodă, cînd „... ţara într-acéia foamete era într-acéla anu, cît mînca oamenii papură uscată în loc de pîine, măcinîndu-o uscată. Şi de pe acéia foamete porecliia şi pre Ştefăniţă Vodă, de-i dzicea Papură vodă" [37]. Iată că în opera lui Miron Costin, aşa cum notează I. C. Chiţimia, întîlnim, localizată la realităţile noastre, „legenda

---

[34] Miron Costin, *Letopiseţul...*, p. 120—121.

[35] *Ibidem*, p. 134—135.

[36] *Ibidem*, p. 173.

[37] *Ibidem*, p. 195.

https://biblioteca-digitala.ro

veche cu circulație europeană despre un domn papură urmărit și mîncat, pentru nedreptăți și suferințe, de șobolani" [38].

O a doua legendă este aceea a șanțului lui Traian, șanț pe care „locuitorii acestor țări îl numesc sărbătorește, după strămoșii lor, cu numele lui, Troian" [39]. După opinia lui Miron Costin, șanțul a fost săpat de oștile lui Traian nu pentru a se feri de năvălirea popoarelor migratoare cum susțineau unii istorici, ci „în vécinica pomenire și véste" pe de o parte, iar pe de alta „să să știe șleavul oștii de ceia carii să tragŭ după oști mari, niguțători și oșteni, cum vedem și acum pre împărații turcești și vezirii lor, pre unde mergŭ cu oștile, fac movile pe șleavul oștilor și pentru véstea și pentru îndireptarea celora ce vin, ori oșteni, ori olăcari, ori niguțători, pre urmă dupre oști" [40]. Problema, ridicată întîi de Grigore Ureche și interpolatorii săi, a reținut, de la Miron Costin, atenția istoricilor și folcloriștilor români pînă în zilele noastre.

Miron Costin nu este primul în literatura noastră care notează legendele despre cel de al doilea descălecat al țărilor române [41]. Numai că, dacă în *Cronica polonă* reproduce textul lui Grigore Ureche, „vornic și cronicar al țării" [42], în *Poema polonă* extinde relatarea, îmbogățește tradiția cu noi elemente culese personal, încearcă să-i dea o tentă de „întîmplare" cu susținere în realitatea istorică, realizînd o pagină de aleasă emoție patriotică și frumoasă rotunjire artistică, prelucrînd în felul acesta sîmburele legendar al cronicii lui Ureche și al primei sale lucrări [43]. Deși aflat în dulcea ambianță a prelucrării poetice, Miron Costin nu se sfiește să facă o adnotare de un interes științific și documentar deosebit. Vorbind despre Cîmpul lui Dragoș, Miron Costin notează că „aci locuitorii noi curg din toate părțile ca apele, dacă e să credem oamenilor simpli, care au păstrat tradiția". Așadar, Miron Costin avea cunoștință și despre o tradiție populară pe care o recunoaște și o deosebește ca atare de tradiția cărturărească, de tradiția boierească la care face apel atît de des în opera sa, acordîndu-i crezămîntul cuvenit. În acest context, Miron Costin face o apreciere ce nu poate fi trecută cu vederea, socotind că „cel simplu, care nu stă să gîndească, spune mai degrabă adevărul, nu caută cuvinte, ci spune ce știe. Nu întotdeauna adevărul are nevoie de vorbire aleasă, el se mulțumește cu cea mai simplă povestire" [44]. Acest pasaj arată creditul pe care, în anume împrejurări, Miron Costin îl acordă sîmburelui istoric aflat în tradiția populară.

De aceeași atenție și tratament se bucură și descălecatul lui Negru Vodă în Țara Românească și legenda stemei cu corb [45].

---

[38] I. C. Chițimia, *Personalitatea și opera lui Miron Costin*, în *Probleme de bază ale literaturii române vechi*, p. 281.

[39] Miron Costin, *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei* [*Cronica polonă*], în *Opere*, p. 204.

[40] Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, în *Opere*, p. 264.

[41] Dan Simonescu, *Tradiția istorică și folclorică în problema „întemeierii" Moldovei*, în *Studii de literatură și folclor*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 27—50.

[42] Miron Costin, *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei*, p. 209.

[43] Miron Costin, *Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească* [*Poema polonă*], p. 229—234.

[44] *Ibidem*, p. 233.

[45] Miron Costin, *Cronica Țărilor Moldovei și Munteniei*, p. 210—211 ; *Istorie în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, p. 234—235.

https://biblioteca-digitala.ro

Cele două legende sînt prezente doar în lucrările scrise de Miron Costin în limba polonă și pentru uzul polonilor. Punînd în circulație internațională legenda întemeierii Moldovei în varianta românească, Miron Costin se angajează astfel în polemica cu aceia dintre cărturarii străini care, în scopuri politice propagandistice, lansaseră o altă variantă, fără susținere în realitatea noastră folclorică și nu tocmai favorabilă nouă [46]. Și din această perspectivă Miron Costin are rol de pionierat. În lucrările în limba română, în *De neamul moldovenilor* îndeosebi, unde ne-am fi așteptat cu firesc temei să le întîlnim, legendele celui de al doilea descălecat nu-și află locul.

În alcătuirea operei sale Miron Costin a folosit un număr de *maxime, sentințe, proverbe și expresii populare.* Le-a cules din cărțile pe care le-a citit, din bogata sa experiență de viață. Multe dintre ele sînt creații proprii. Rotunjirea și concizia expresiei, caracterul general valabil al adevărurilor exprimate le-au favorizat circulația, astfel că unele dintre ele, deși nu intră în categoria faptului autentic folcloric, prin circulație și utilizare au căpătat un caracter apropiat acestuia. Pentru a facilita comentariul, le vom reproduce în ordinea în care le întîlnim în opera lui Miron Costin, fără preocupare pentru stabilirea categoriei sau gruparea pe categorii :

— Sula de aurŭ zidiul pătrunde *(Letopiseț...* p. 56);
— Turcul cu vréme dă, cu vréme ia (p. 58);
— Nu sintŭ în toate dzile Paștile (p. 59);
— Îmbla în tot ceas [...] cu dzilele amînă (p. 61, 148);
— Frica face urîciune și urîciunea, cîtŭ de tîrdzîŭ tot izbucnéște (p. 61);
— După pagubă, leahul înțeleptŭ (p. 64);
— Blăstămul săracilor [...] nu cade pre copaci, cîtŭ de tărdzîŭ (p. 66);
— Veniia încet [...], leșește (p. 83);
— Numai, cum nimè în lume fără vină, așea și... (p. 90);
— Ce, binele pururea este gingaș și pentru păcatele oamenilor, nu în multă vréme stătătoriŭ (p. 94);
— Cu cît ceriul de la pămîntŭ, cu atîta... (p. 95);
— Pîntecele turcilor fără fundŭ (p. 95);
— Copacii cei mai înalți mai multe vivoară și mai mare vînturi sprejenescŭ (p. 96);
— Lupul părul schimbă, iară nu hirea (p. 97);
— Îmbla toți cu paza vieții (p. 98);
— Céla ce să îneacă, să apucă de sabie cu mîna goală (p. 98, 185);
— Turcii cu săgeți de bumbacŭ ucig pre oameni (p. 102);
— Dzilele lui cele fîrșite (p. 102, 137);
— Iarna lui Barnovschii vodă (p. 103);
— Pre cît să mai adaoge, pre atîta rîhnéște (p. 113);
— Poftile a domnilor și a împăraților n-au hotar (p. 113);
— Avîndŭ multŭ, cum n-ari avea nemică le pare (p. 113);
— Pre cîtŭ îi dă Dumnedzău, nu să satură (p. 113);
— Și-i unsesă osiia (p. 115);
— Țiindŭ ca-n palmă (p. 115);

[46] Dan Simonescu, *lucr. cit.*, p. 34—35.

https://biblioteca-digitala.ro

— Războaiele în clipala ochiului stau: *Bella momentis constant* (p. 115, 164);
— Roata lumii nu așea cum gîndește omul, ce în cursul său să întoarce (p. 115);
— De multe ori cu laudă pre nepriietinul său mai curundŭ coboară (p. 115);
— Șérpele, pănă nu ridică capul din iarbă, să-l lovești (p. 129);
— Ce este să nu treacă, cu anevoie să mută cu sfatul (p. 131);
— Vrăjmășiia acoperită mai multŭ rău aduce (p. 131);
— Osinda trage la plată (p. 138);
— Nu sintŭ vrémile supt cîrma omului, ce bietul om supt vrémi (p. 144);
— Cine piere de glonțŭ de tun, tot era de fulger să moară (p. 160);
— Graba pierde, adevărat, de multe ori, iară de multe ori izbîndește (p. 160);
— Era ca un roi fără matcă (p. 172);
— Orbŭ nărocul la suiș și lunecos a stare la un loc, grabnicŭ și de sîrg pornitoriŭ la coborîș (p. 173);
— Prăviia cu coada ochiului (p. 173);
— A lua plașcă (p. 174);
— De să poate dzice că are casa acéia pace, lîngă carei alta lipită de păréte arde (p. 174);
— La greu și la nevoie cinești de sine să stea și apoi și cela și celalaltŭ mai lesne pierŭ (p. 179);
— Să îngroșase amu șaga (p. 183);
— Nu să sparie nepriietinul cu sunet în darn, fără moarte (p. 192);
— Vrémile și voia lui Dumnedzău nu sînt în voia domnilor (p. 195);
— Pre un păr au stătut atuncea viața lui (p. 197);
— Atîrnă de o ață subțire *(Poema polonă*, p. 225);
— Natura cea dintîi a lucrurilor nu piere (p. 227);
— Fără foc nu iese fum nici din peșteri (p. 232);
— Toate lucrurile, daca să încep a spune din ceputul său, mai lesne să înțeleg *(De neamul moldovenilor*, p. 244);
— Norocul n-are picioare, numai mîini și aripi *(Graiul solului țărăresc*, p. 316);
— Cei biruiți urît priiteșug leagă (p. 316);
— Anii nu potŭ aduce ce aduce ceasul *(Viața lumii*, p. 321).

Numărul maximelor și sentințelor morale, al proverbelor, locuțiunilor și expresiilor populare e suficient pentru a contribui în bună măsură la oralitatea stilului cronicii lui Miron Costin și, împotriva oricăror așteptări, mult mai mare decît cel pe care-l înregistrează opera lui Ion Neculce. Am arătat că Miron Costin a cules aceste maxime, sentințe morale, proverbe și expresii populare din cărțile pe care le-a cunoscut, din cele auzite în agitata sa viață. În cîteva cazuri Miron Costin indică chiar și originea acestora, așa cum face de pildă cu expresia retorică „Sérpele, pănă nu ridică capul din iarbă, să-l lovești", pe care o atribuie ca spusă într-o anume împrejurare de hatmanul polonez Potocki. P. P. Panaitescu descoperă expresia în opera lui Samuel Twardowski, publicată la 1622, unul

https://biblioteca-digitala.ro

dintre izvoarele polone ale lui Miron Costin [47]. Să ne reamintim că expresia, aproape în aceiași termeni, va fi folosită și de Tudor Vladimirescu într-una dintre proclamațiile sale. În cazul expresiei „sula de aurŭ zidiul pătrunde", menționează : „cum să dzice cu un cuvîntŭ leșescŭ" (p. 56). Este, după cunoștința noastră, prima mențiune în scris a acestui proverb pe care apoi îl vom întîlni atestat în colecțiile de proverbe românești [48]. Expresia „nu sintŭ în toate dzile Paștile" este introdusă în text cu precizarea „cum dzice muldovanul" (p. 59). O vom reîntîlni în cronica lui Ion Neculce [49], după cum tot Neculce va perpetua circulația și a altor proverbe folosite de Miron Costin. Astfel proverbul „Osînda trage la plată", reținut întocmai de antologia lui George Muntean [50], apare la Neculce în două variante : „Osînda nu să iartă, nici trece", și „Osînda lui Dumnedzeu prea pe rar om de-l trece" [51]. Rămînînd în perimetrul operei lui Neculce vom nota încă o expresie comună celor doi cronicari : „ca un roi fără matcă" [52].

În sfîrșit, vom mai aminti că expresia „a lua plașcă" este introdusă cu precizarea „cum dzic muntenii" (p. 174). Unele proverbe sînt însoțite de precizarea mai generală „cum să dzice", altele nu au nici o însemnare a provenienței, Miron Costin folosindu-le în text pentru a-și ilustra opera. Opera lui Miron Costin are un evident caracter elaborat, astfel că întregul material de proveniență folclorică, inclusiv proverbele, este filtrat și folosit potrivit scopului propus. Miron Costin folosește proverbul cu zgîrcenie, în situații bine chibzuite și numai acolo unde efectul stilistic este maxim. Avem astfel o primă concluzie, și anume aceea a utilizării proverbului în mod conștient, selectiv, cu scopuri bine delimitate. Acțiunea de valorificare a proverbului se face pentru a obține efecte stilistice, pentru a-și susține unele considerații pe marginea evenimentelor relatate. Considerăm că îi putem atribui totuși lui Miron Costin meritul de a fi deschis și din această perspectivă un nou orizont valorificării proverbului în literatura română [53].

Firește, nu trebuie neglijat nici aspectul documentar, existența unui inventar de proverbe, inventar foarte util pentru circulația acestuia în epoca dată, pentru vechimea variantelor, căilor lor de pătrundere și circulație.

Pînă în acest punct am vorbit despre prezența unor fapte de folclor și etnografie în opera lui Miron Costin, a unor notații ale cronicarului cu privire la proveniența și originea acestora, la circulația lor. Dacă ar fi

---

[47] Miron Costin, *Opere*, p. 352—353.

[48] *Proverbe românești*. Ediție alcătuită, prefață, glosar și indici de George Muntean, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 353, nr. 6896.

[49] Ion Neculce, *Opere*, p. 785.

[50] *Proverbe românești*, p. 302, nr. 5926.

[51] Neculce, *Opere*, p. 258, 624.

[52] Costin, *Opere*, p. 172 ; Neculce, *Opere*, p. 426.

[53] Primele colecții propriu-zise de proverbe vor fi publicate abia în 1840, 1846, și 1847. Pînă la această dată vom întîlni proverbe în tipăriturile paremiologice, în culegerile de „sentențiĭ și pilde filosoficești", în opera manuscrisă a lui Iordache Golescu. Folcloristica nu a reținut ca arie de preocupare existența și folosirea proverbului, a expresiei și locuțiunii populare cu efect stilistic, lăsînd-o în seama istorici literare și a lingvisticii.

Pentru primele colecții și prezența proverbului în scrierile vechi vezi Vasile Netea, *Primele colecții de proverbe românești publicate*, în *Studii de folclor și literatură*, București, Editura pentru Literatură, 1967, p. 401—437.

https://biblioteca-digitala.ro

numai atît și ar fi suficient pentru a menționa cu o stăruință sporită personalitatea lui Miron Costin în istoria folcloristicii românești, pentru contribuția la atestarea documentară a unor fapte de folclor, a unor notații complementare în ceea ce le privește.

Am observat, de asemenea, că Miron Costin valorifică în mod conștient, selectiv și elaborat faptul de etnografie și de folclor pentru realizarea unor efecte stilistice sau caracterizarea unor evenimente. Înregistrăm astfel o treaptă nouă, o etapă superioară a atitudinii față de cultura populară, o direcție care se va perpetua și va cunoaște realizări remarcabile în literatura română. Și sub acest aspect, contribuția lui Miron Costin este substanțială, rolul și locul operei sale în deschiderea perspectivei valorificării creației populare în cultura română fiind, așa cum am încercat să demonstrăm, foarte important, nuanțat, cu indiscutabil ecou. Or, una dintre coordonatele fundamentale ale istoriei folcloristicii românești trebuie s-o constituie urmărirea în timp și spațiu a valorificării creației populare.

Poemul filozofic *Viața lumii* s-a bucurat de un tratament deosebit din partea specialiștilor, inclusiv a unora dintre folcloriști.

În *Descrierea Moldovei*, vorbind *Despre înmormîntarea la moldoveni*, Dimitrie Cantemir notează la un moment dat: „Femeile mai bogate tocmesc bocitoare, care știu multe bocete, prin care înfățișează nefericirea și deșertăciunea vieții omenești, după cum se poate vedea din versulețele cu care încep de obicei toate: *A lumii cînt cu jele/Cumplita viață, / Cum se rupe și se taie, / Ca cum ar fi o ață*" [54].

Cercetătorii au stabilit că acest catren nu este altceva decît o variantă a versurilor cu care Miron Costin își începe poemul său filozofic[55]. Comparația vieții cu ața este luată de Miron Costin din *Ponticele* lui Ovidiu. Cantemir reia versurile în *Istoria ieroglifică*. Iată deci că, într-un anume fel, versurile lui Miron Costin — după o idee preluată de la Ovidiu și un motiv poetic de largă circulație — *fortuna labilis* — sînt reproduse de Cantemir și repuse astfel în circuit. Unii cercetători au acceptat originea folclorică a acestor versuri, alții s-au limitat doar a le considera „folclorizante". Sigur este un fapt, și anume acela că versurile în discuție au devenit „versuri" la morți, altceva decît bocetele, versuri ce vor fi reîntîlnite în diferite variante pînă în zilele noastre[56]

Miron Costin are merite de necontestat în fundamentarea unor principii teoretice, în fixarea și delimitarea obiectului și domeniului de preocupare al folcloristicii românești, al stabilirii scopului final al cercetărilor în domeniu.

Meritele lui Miron Costin sînt cu atît mai mari dacă ținem seama că a scris în epoca în care a scris și la nivelul de dezvoltare cunoscut al literaturii noastre de atunci, dacă avem în vedere că atitudinea lui față de folclor și considerațiile pe marginea tezaurului spiritual popular

---

[54] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, Editura Academiei, 1973, p. 331—332.

[55] Al. Bistrițeanu, *Teorie și inspirație folclorică la predecesorii lui Vasile Alecsandri*, București, Editura Minerva, 1977, p. 42—43, unde se dă și bibliografia problemei.

[56] Ion Breazu, *Versuri populare în manuscrise ardelene vechi*, în „Anuarul Arhivei de folclor", V, 1939, p. 79—110; Mihai Seucan, *Autenticitatea folclorică a „versurilor" de înmormîntare*, în „Studii și articole", vol. III, Baia Mare, 1981, p. 167—172.

https://biblioteca-digitala.ro

îmbracă aspectul unei atitudini conștiente, științifice și, în sfîrșit, dacă evaluăm ecoul pe care observațiile sale teoretice l-au avut în cultura română. Datele pe care ne bizuim în toate aceste aprecieri le întîlnim în opera lui Miron Costin și se rezumă, în cele din urmă, la cîteva probleme care-i dau posibilitatea să-și delimiteze foarte precis, sub aspect teoretic, punctul de vedere.

Prima apreciere este ocazionată de romanul popular *Alexandria* și măsura în care acesta poate fi folosit ca document istoric. Poziția lui Miron Costin, expusă în două rînduri, este foarte categorică : romanul popular nu-și află locul în categoria documentelor istorice cu valoare autentică. „Scrie Pliutarhŭ, vestitŭ istoricŭ, la *Viiața lui Alexandru Machidon* care au scris *Alexandriia cea adevărată*, nu basne, cum scrie o *Alexandrie* den grecie ori dintr-altă limbă scoasă pre limba țării noastre, plină de basne și scornituri,..." [57].

Cea de a doua luare de poziție este făcută în termeni apropiați, dar de data aceasta, într-o altă lucrare : „Dachii aceștiia cu multe vacuri mai nainte de Hristos au așezatŭ locurile acéstea. Pomenéște de dînșii Cvint Curțius istoricul, de faptile lui Alexandru Machidon (însă nu acea *Alexandrie* mincinoasă, care ieste pre limba noastră, plină de basne)" [58]. O trimitere la „*Alixandria* cea adevărată" avem și în titlul complet al *Graiului solului tătăresc* [59].

Poziția critică a lui Miron Costin față de valoarea documentar-istorică a romanului popular *Alexandria* a avut un larg ecou în istoriografia și literatura română veche, contribuind în felul acesta la cristalizarea unei idei, la formularea și fixarea unei direcții noi, cu rezultate pozitive în delimitarea științei despre istorie și a celei despre cultura populară, în prefigurarea unei mai exacte creionări a domeniului și obiectului fiecărei discipline în parte.

Astfel, Nicolae Costin, urmînd îndeaproape părintelui său, vorbește și el despre „aceia *Alexandrie* minčunoasă, ce-i pre limba românească plînă de basne" [60]. De subliniat că atît opinia lui Miron Costin, cît și aceea a lui Nicolae Costin asupra autenticității documentar-istorice a *Alexandriei* a fost remarcată încă de B. P. Hasdeu în secolul trecut [61].

La rîndul său, Constantin Cantacuzino stolnicul adoptă o atitudine critică similară față de romanul popular, față de *Alexandria* „în cari nu să cuprind altele, fără minciuni și basne, după cari umblă norodul acesta rătăcindu-se și cred céle ce niciodată de crezut nu-s că nici au fost acélea vreodată, nici pot fi" [62]. O influență a lui Miron Costin asupra lui Nicolae Costin și a stolnicului este neîndoielnică, cronica acestuia din urmă

---

[57] Miron Costin, *Letopisețul...*, p. 89.

[58] Miron Costin, *De neamul moldovenilor...*, p. 254.

[59] Miron Costin, *Graiul solului tătărăscu cătră Alexandru Machidon, după ce au sosit de la Bahtri la apa Donului, mergîndŭ cu oaste asupra tătarălor, scoasă din Cvintus Curțius, carele au scos Alixandriia cea adevărată*, p. 315.

[60] Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei. De la zidirea lumii plnă la 1601*, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1942, p. 92.

[61] B. Petriceicu-Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, I, București, Editura Minerva, 1972, p. 600—601.

[62] Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, București, Editura pentru Literatură, 1961, p. 7.

https://biblioteca-digitala.ro

conținînd suficiente și convingătoare elemente pe care să se poată sprijini o asemenea apreciere.

Miron Costin, Nicolae Costin și Constantin Cantacuzino privesc critic romanul popular sub aspectul autenticității și valorii sale ca document, ca izvor utilizabil în scrierea istoriei. Avem în felul acesta o primă și categorică delimitare a ceea ce în istoriografie se numește critica izvoarelor istorice. Cartea de istorie se delimitează de cartea de ficțiune, delimitare folositoare atît istoriografiei românești științifice, cît și folcloristicii. Fără teama de a greși, putem vorbi, credem, despre o relație între romanul popular *Alexandria* și actul de naștere a folcloristicii românești.

Respingînd romanul popular sub aspectul interesului documentar istoric, caracterizîndu-l „basnă mincinoasă", Miron Costin nu-i neagă totuși virtuțile literare, dovadă folosirea lui, sub acest aspect, ca izvor de inspirație în realizarea unor efecte stilistice în *Letopiseț*[63]. După cum tot în *Letopiseț*[64] dar și într-una din prelucrările sale[64], Miron Costin face trimiteri la întîmplările lui Esop, vestitul între înțelepți, eroul unui alt roman popular cu intensă circulație în epocă.

Am reprodus, credem, suficiente date și argumente pentru a evalua la dimensiunile sale reale locul pe care faptul de etnografie și folclor îl ocupă în opera lui Miron Costin, rolul acestuia în împlinirea artistică a operei cronicarului moldovean, în conturarea mesajului pe care Miron Costin și-a propus să-l transmită cititorilor săi.

Totodată am scos în evidență informațiile de interes științific pe care le conține opera lui Miron Costin, datele despre fapte de folclor și etnografie cu valoare documentară indiscutabilă pentru cercetare. Am insistat cu deosebire asupra acelor adnotări și observații ale lui Miron Costin ce pot fi și trebuie considerate drept contribuții teoretice la constituirea premiselor ce vor fundamenta în timp ceea ce noi astăzi numim știința despre etnografie și folclor.

Dar contribuția esențială a lui Miron Costin la fundamentarea unora dintre direcțiile importante și de rezistență ale folcloristicii românești va fi aceea a *folosirii argumentului de factură folclorică și etnografică în susținerea și demonstrarea originii latine a poporului român, a continuității sale de locuire și a unității neamului nostru.*

Utilizarea de către Miron Costin a argumentului folcloric în susținerea tezelor menționate, constituie o premieră științifică de o covîrșitoare importanță pentru folcloristica românească. Este un act conștient, rodul unor atente lecturi, a unor îndelungi meditații, a unei poziții militante, cu pronunțat caracter polemic. Miron Costin inaugurează astfel una dintre coordonatele definitorii ale istoriografiei și folcloristicii românești. Concepția lui Miron Costin asupra importanței folosirii argumentului folcloric și etnografic în demonstrarea originii latine, a continuității și

[63] I. C. Chițimia, *Introducere* la *Bibliografia analitică a cărților populare laice*. Partea I, București, Editura Academiei, 1976, p. 15 : „Rolul literar al cărților populare este evident și el e probat, de pildă, de scrisul lui Miron Costin, care respinge cu spirit critic *Alexandria*, în ce privește adevărul istoric, ca fiind „plină de basme", adică de legende sau mituri, dar folosește în cronica sa anumite structuri și imagini literare plastice, existente tocmai în această *Alexandrie*...".

[64] Miron Costin, *Letopiseț*ul..., p. 141.

[65] Miron Costin, *Istorie de Crăiia Ungurească*, p. 310.

https://biblioteca-digitala.ro

unității poporului român apare fundamentată în toată splendoarea sa într-una din operele sale cele mai de seamă, ea însăși o scriere de o factură originală, cu totul nouă, nemaiîntîlnită pînă acum în cultura română: *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*. După cum însuși mărturisește, Miron Costin a stat mult în cumpănă — „multă vréme la cumpănă au stătut sufletul nostru" — înainte de a se apuca să scrie această lucrare despre „începutul țărilor acestora și neamului moldovenescŭ și muntenescŭ și cîți sînt și în țările ungurești cu acest nume, români și pînă astăzi, de unde sîntŭ și de ce seminție, de cînd și cum au dăscălecat acéste părți de pămîntŭ ...".

În cele din urmă „biruit-au gîndul" și Miron Costin încearcă să scoată „... lumii la vedére felul neamului, din ce izvor și seminție sîntŭ lăcuitorii țării noastre, Moldovei și Țării Muntenești și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sîntŭ, de unde sîntŭ veniți strămoșii lorŭ pre acéste locuri, supt ce nume au fostŭ întăi la discălecatul lor și de cîndŭ s-au osebit și au luat numele cest de acum, moldovan și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei păn unde au fostŭ întîi, ce limbă țin și păn acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestŭ pămîntŭ și supt ce nume..." [66].

Miron Costin și-a scris opera științifică și patriotică stimulat de două considerente importante pe care el însuși le precizează: 1) „Îndemnatum-au mai multŭ lipsa de știința începutului aceștii țări, de discălicatul ei cel dintîi, toate alte țări știindŭ începuturile sale"; 2) „... că célelalte ce mai sîntŭ scrise [în cronica lui Grigore Ureche — n. n. A. D.] adăosături de un Simeon Dascalul și al doilea, un Misail Călugărul, nu létopiseţe, ce ocări sîntŭ. Care și acélea nu puțină a doao îndemnare mi-au fostŭ" [67].

Pentru a demonstra originea latină a poporului român, continuitatea sa de locuire pe aceste meleaguri și unitatea sa, Miron Costin apelează și aduce în sprijin o suită de argumente din domeniul istoriei, arheologiei, limbii, folclorului și etnografiei. Dovezile fiecărui domeniu în parte sînt dezbătute în amănunt, Miron Costin punînd la contribuție tot ceea ce se cunoștea în acel moment, inclusiv o sumă de cercetări și investigații proprii. Pentru ilustrarea dovezilor din domeniul folclorului și etnografiei, a celor privind modul de viață și comportare al românului, similare pînă la identitate cu cele ale strămoșilor latini, Miron Costin utilizează mărturia unor călători străini, scrierile unor cărturari care produc asemenea dovezi, propriile sale observații. Pornind de la constatarea că multe din obiceiurile românilor sînt asemănătoare cu cele ale italienilor — „adecă italiian și rîmlean" — Miron Costin face o primă enumerare a punctelor de întîlnire: „... așa de oaspeți la casile lor, nemăreți, voioși și libovnici (nu știu din ce munténii, o samă, s-au abătut puțintel den aceasta hire), așa la petrecănii, la întrebare unul pre altul de viiață, firea, clătirea". Iar concluzia vine firesc: „Cine au fost la Italiia, să vază pre italiiani, să ia aminte, nu-i va trebui mai mare dovadă, să crează că un neam sîntŭ cu moldovénii" [68]. Suita dovezilor este extinsă, și întărită în același timp,

[66] Miron Costin, *De neamul moldovenilor...*, p. 241.
[67] *Ibidem*, p. 242.
[68] *Ibidem*, p. 247.

https://biblioteca-digitala.ro

prin adăugirea altora de către unul dintre numeroșii călători străini, „un episcop italian", aflat chiar în casa din Iași a Costinilor unde cronicarul îl aude declarînd : „Mie nu-m trebuiește să mai citescŭ la istorii de moldovéni, cine sîntŭ ; pre o samă de obicéiuri, foarte bine îi cunoscŭ de unde sîntŭ, așa liubovnici de oaspeți, așa femeile lorŭ să feriscŭ de vedérea streinilorŭ și să dau în laturi, așa să nu treacă feméia pe dinaintea bărbatului pe drum sau pe cărare, așa toată viiața, în mîncare cu dulceața curechiului, numai acéstea sărat, atîta osăbire, acéia și iarna și vara tot vérde, nemurat. Toate acéstea atocma cu italiienii sînt și a vedere să mărturisește o fire" [69]. Asemenea argumente sînt înregistrate cu emoție, fiind, după cum însuși cronicarul se destăinuie, „foarte pre voia gîndului mieu" și „de mare agiutoriŭ istorii méle".

De mare interes pentru problema pe care o discutăm este capitolul al cărui titlu este el însuși semnificativ pentru ceea ce caracterizează gîndirea lui Miron Costin și pentru ceea ce intenționăm noi să demonstrăm : „De numerile neamului acestor țări și de port și de limba graiului, de unde au luat, așijderea și de tunsura, carei să află și acmu la prostime pe supt munte, lăcuitorii ce sîntŭ și de lége creștinească, de unde au luat".

Capitolul începe cu o precizare de natură mai generală : „Mare dovadă neamurilor, din ce rădăcină și izvor sîntŭ..." [70]. Prima dovadă, după opinia lui Miron Costin, este numele poporului, așa cum și-l rostește el însuși, așa cum îl formulează străinii. Cea de a doua dovadă, în ordinea importanței, este portul. Încă înainte de a începe să producă dovezile în privința portului, pornind de la constatarea că în ceea ce privește conservatorismul și stabilitatea, „portul ca numile și ca limba nu ieste", Miron Costin face unele observații de finețe asupra cauzelor care duc la modificări ale portului, la particularizarea acestuia în funcție de influența portului popoarelor învecinate și, mai ales, a condițiilor geografice : „La care schimbarea hainelor face și locul, de le caută a face și îmbrăcăminte trupului, precum ieste firea ceriului a vreunii părți de lume" [71]. Fapt pentru care unele elemente ale portului popular românesc sînt deosebite de cele ale italienilor. Citîndu-l pe Toppeltin, istoricul sas din Mediaș, care la rîndu-i utilizează ca izvoare comparative scrieri ale antichității clasice bizantine, Miron Costin reproduce unele descrieri ale elementelor de port popular, comune românilor și strămoșilor romani. Două comentarii ale lui Miron Costin, pe marginea acestor citate, își au importanța lor. Primul comentariu se referă la un element de port — „chivăra" — care nu se mai obișnuia la vremea scrierii lucrării, dar pe care Miron Costin o apucase, probabil în copilărie sau tinerețe, „și la boierii aicea" [72]. Cel de al doilea comentariu vizează pasajul istoricului sas cu privire la portul opincilor, același la români și la soldații romani, firește cu unele deosebiri. Observația lui Miron Costin se referă la portul opincilor în vremea lui, port care nu mai era în uz la oșteni și boieri : „La noi de necinste ieste acést fel de încălțăminte acum, la acéstea vacuri, care era de cinste la

[69] *Ibidem.*
[70] *Ibidem*, p. 267.
[71] *Ibidem*, p. 269.
[72] *Ibidem*, p. 270.

https://biblioteca-digitala.ro

rîmléni și de vitejie portŭ" [73]. Observație critică, aducînd o notă de nostalgie pentru vremile eroice ale vitejiei oștilor lui Traian pe care o vom reîntîlni formulată mai mult sau mai puțin nuanțat pînă în zilele noastre. Lista dovezilor care să ateste comunitatea romano-română este continuată cu un larg pasaj destinat descrierii tonsurii românilor. Recurge din nou la un citat din Toppeltin pe care apoi îl comentează constatînd că „ieste vechiŭ obiceiŭ tunsura aceasta, care și pănă astădzi să vede la o samă de lăcuitorii a țărîi noastre și-n Ardeal, și ieste de la rîmleni aceasta..." [74]. Sînt suficiente dovezi, consideră Miron Costin, spre a spulbera „basnele" lui Simion Dascălul, Eustratie Logofătul și Misail Călugărul.

În sfîrșit, utilizînd același izvor, Miron Costin citează lungi pasaje asupra „obiceilor meselor și ospețelor" și cu privire la „obiceiul ce stă încă într-aceste țări, adecă aicè la noi și la munteni și la darea datoriei de opște, adecă la moarte, vechiŭ obiceiŭ..." [75].

Toppeltin dă date prețioase despre obiceiurile românilor ardeleni la înmormîntări în vremea lui. Reproducîndu-le, Miron Costin le introduce în circuitul cultural și științific românesc. Singurul lui adaos personal este cel ce menționează că în vremea lui se bocea „și cu alăute".

Lui Miron Costin îi datorăm astfel unele dintre primele încercări de etnografie și folclor comparat. Observațiile și comentariile sale privesc cultura materială și spirituală românească în comparație cu cea a romanilor, a dacilor, a italienilor, a popoarelor învecinate, evidențiind elementele comune și deosebirile existente, cauzele care au dus la existența acestora. De aceea, contribuția lui teoretică și aplicativă trebuie luată în seamă și apreciată ca atare.

Concluzia lui Miron Costin, după alăturarea atîtor dovezi de necontestat, este pe cît de categorică, pe atît de semnificativă : „*Și acestea le-am arătat ca și dintru aceștea să să cunoască niiamul cu obicéiurile că au ieșit de la Rîmŭ...*" [76]. Este tocmai ceea ce am vrut să demonstrăm. Lucrarea lui Miron Costin va crea un larg ecou în cultura românească. Argumentele expuse aici vor fi reluate de urmași, aprofundate și dezvoltate de reprezentanții Școlii ardelene. Modelul lucrării sale va fi îndeaproape urmat de Dimitrie Cantemir în *Descrierea Moldovei*. Miron Costin este, totodată, primul cărturar român care scrie istoria românilor pentru uzul savanților și oamenilor politici străini, pentru a facilita cunoașterea peste hotare a istoriei noastre și a originii poporului român, pentru a înlătura unele erori pornite din neștiință sau rea credință, pentru a crea o opinie favorabilă luptei de eliberare națională, susținerii drepturilor legitime la independență și libertate.

Opera lui Miron Costin conține astfel suficiente date pentru a o putea considera „începătura și temeiul" folcloristicii și etnografiei românești, pentru a urmări în continuare, pornind de la ea, direcțiile principale în care au evoluat și s-au dezvoltat în cultura română ideile despre folclor.

---

[73] *Ibidem.*

[74] *Ibidem*, p. 271.

[75] *Ibidem*, p. 272.

[76] *Ibidem*, p. 273.

https://biblioteca-digitala.ro

FOLKLORE AND ETHNOGRAPHY IN MIRON COSTIN'S WORK

Summary

Three hundred and fifty years elapsed since the birth of Miron Costin, the author of an exquisite and valuable artistic and scientific work.

His work has aroused the interest of historians, historians of literature, philologists as well as of aesthetes.

Miron Costin's work is highly interesting for the history of Romanian folklore and ethnography.

The present study examines for the first time Miron Costin's contribution to the establishment of criteria in outlining the object of the science on folklore and ethnography, to the setting up of the Romanian folklore science.

Miron Costin was the first Romanian scholar to use deliberately folk and linguistic argument to support and scientifically demonstrate the Latin origin of the Romanian people, its continuity and unity. Miron Costin was also the first Romanian scholar to distinguish the genuine historical sources from the folklore one. The first attempts at comparative folklore in Romanian literature were also due to him. At last, Miron Costin's work provide several information about the people's beliefs and traditions, interesting for their old age and especially because they are used with a special aim : to facilitate scientific explanation or to achieve an anticipated artistic effect.

The minute research of Miron Costin's work provides convincing arguments to place the coming into being of the Romanian folklore science and its main directions of interest as early as mid-seventeenth century.

https://biblioteca-digitala.ro

PITORESC RURAL ŞI EXTRAVAGANŢĂ ORIENTALĂ ÎN VESTIMENTAŢIA DIN TÎRGURILE ŞI ORAŞELE ŢĂRII ROMÂNEŞTI ŞI MOLDOVEI

PAUL SIMIONESCU

Vestimentaţia orăşenească din vremea domniilor fanariote, pînă în anii influenţelor occidentale, cu deosebire franceze (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea — primele decenii ale veacului următor) constituie, ca şi în atîtea alte „întocmiri" ale tradiţiei locului (întocmiri ale gospodăriei, ale locuinţei şi interiorul acesteia, ale alimentaţiei festive sau de toate zilele etc.) adevărată mărturie de originalitate, adeseori de tulburător pitoresc [1]. Toate aceste realităţi de viaţă trăite zi de zi, ca şi altele, poartă prin ele însele un mai deplin înţeles atunci cînd sînt privite şi descifrate din cuprinderea unor deschideri interdisciplinare (istorie, etnologie, psihologie socială ş.a.).

Documentele care privesc, într-un fel sau altul, atari imagini de viaţă socială trebuie descifrate în semnificaţiile lor de adîncime; prin ele se reconstituie, fragment cu fragment, mentalităţi, habitudini, structuri, adeseori mult mai greu de descifrat decît suita înlănţuită cauzal a evenimentelor considerate în strictă desfăşurare liniară.

Descrierile cu semnificaţie etnografică, infuzate sau uneori doar sugerate documentelor istorice (documentele de referinţă), vin să delimiteze prin ele însele, fără nevoia unui prelungit comentariu, aceste imagini-modele, atît de edificatoare pentru viaţa socială de odinioară din cele două Principate româneşti. Fiind nu arareori covîrşite de inedit pitoresc, ele redau în expresie firească sugestive contururi ale unor comportamente specifice diferitelor categorii sociale ierarhizate între ele, strîns implicate totodată aceluiaşi stil de viaţă.

O privire retrospectivă asupra schimbărilor de vestimentaţie, pe parcursul veacurilor (altfel spus, a schimbărilor de gust şi mentalitate) în cele două Principate, pînă în vremea înnoirilor depline, dinspre jumătatea secolului al XIX-lea (e vorba, de bună seamă, de schimbările modei vestimentare în lumea celor avuţi, a protipendadei din oraşele şi tîrgurile ţării) ar distinge reliefat cîteva fragmente de timp : a) perioada bizantină — — perioadă relativ restrînsă întrucît centrele de iradiere ale acestui model sud-dunărean au fost înăbuşite de prezenţa otomană încă din veacul al

[1] În această ordine de idei, vezi Paul Simionescu, *Particularităţi ale habitatului urban în Ţara Românească şi Moldova (secolul al XVIII-lea — primele decenii ale secolului al XIX-lea). Perspective etnologice*, în „Revista de etnografie şi folclor", t. 27 (1982) nr. 1, p. 14—30.

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 132—148, Bucureşti, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

XV-lea ; b) vremea influenţelor apusene (a unui Apus de după Renaştere) făcută prezentă la noi prin intermediul saşilor, polonilor şi desigur al italienilor genovezi, ajunşi ca negustori pînă în părţile Mării Negre ; c) timpul celei de a doua influenţe dinspre sud, cu deosebire datorată mijlocirii grecilor constantinopolitani, cei ce au purtat pînă la noi influenţa modei turceşti (prin fanarioţi şi clientela lor — în veacul al XVIII-lea) ; în sfîrşit d) perioada din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, cînd se fac tot mai simţite influenţele occidentale (influenţe răspîndite prin intermediul celor două oşti imperiale — ruse şi austriece — atît de prezente, pe atunci, în Principate ; prin intermediul meşterilor, negustorilor veniţi de peste munţi şi, fireşte, prin intermediul călătorilor străini, tot mai numeroşi în această vreme de mari înnoiri) [2].

Vremea de mijloc a veacului al XVIII-lea a fost şi vremea în care, în cele două capitale de ţară, au venit dinspre sudul Dunării tot mai mulţi greci, sîrbi, bulgari, evrei, armeni şi turci. Mulţi dintre ei erau fugiţi de urgia stăpînirii Sublimei Porţi, urgie care se dovedea a fi tot mai acerbă ; alţii erau însă atraşi de diferitele negustorii ce se puteau încheia cu mai multă uşurătate aici decît sub supravegherea din paşalîcuri. Aşa se făcea că atît la Bucureşti, cît şi la Iaşi se auzeau atunci o mulţime de idiomuri ; iar tot felul de monede străine circulau pentru procopseala celor ce-şi încercau norocul. Cele două capitale de ţară deveneau tot mai cosmopolite ; iar oamenii strînşi de pretutindeni aduceau, la rîndul lor, prin moravuri, prin limbă, prin port un pitoresc necunoscut altor centre urbane din acest spaţiu european [3]. Mulţi dintre ei se îmbogăţeau peste măsură şi, îmbogăţindu-se ca zarafi şi negustori, cumpărau moşii, împrumutau pe domnii vremelnici, aveau pretenţii în divan (unde nu arareori erau şi numiţi), în administraţia tîrgurilor şi oraşelor, ca epitropi de spitale şi şcoli şi dobîndeau de multe ori ranguri boiereşti. Oricum, în această parte a Europei sud-estice socotită de Sublima Poartă „keler" (cămară), în acea vreme şi cu deosebire în cele două reşedinţe domneşti, circulau tot mai mulţi călători străini dinspre Constantinopol şi spre Constantinopol şi, odată cu ei, tot mai multe mesaje şi idei de înnoire.

„N-am putea spune cînd anume domnii şi boierii din veacul al XVIII-lea se supuseră acestui curent nou, dar biruinţa lui apropiată putea să se prevadă încă de prin anii 1760—70, cînd formele franceze prind a ne ispiti şi cîştiga, odată cu sosirea dascălilor de franţuzeşte ... pentru copiii de boieri. Pacea de la Kuciuk-Kainargi şi introducerea epitropiei consulilor europeni corespund iarăşi cu începutul acestei noi vieţi sociale..." [4]. Era evident că boierimea din acea vreme nu mai avea nimic asemănător cu vechea boierime a ţării din veacurile precedente. Vechile virtuţii militare nu mai erau cerute noii protipendade. Boierii vremii fanariote, de cele mai adeseori îşi cumpărau titlurile de rang ; iar grecii ţarigrădeni (mulţi dintre ei alcătuiau noua clientelă a domnului) deveneau asimilaţi clasei suprapuse, nu prin ceea ce moşteneau, ci prin rangurile şi, implicit, prin funcţiile dobîndite.

---

[2] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane* [Ediţia a II-a], Craiova, Ramuri, 1921, p. 50—51.

[3] Ştefan Ionescu, *Bucureştii în vremea fanarioţilor*. Cluj, Edit. Dacia, 1974, p. 44—45.

[4] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane* [Ediţia I], vol. I, Bucureşti, Edit. Minerva, 1905, p. 187.

https://biblioteca-digitala.ro

„Este întîi, mai ales în Țara Românească, o puternică undă orientală care izgonește sau îneacă tot ceea ce pînă atunci, prin Ardealul ale cărui cetăți și-au pierdut autonomia și cu dînsa energia, inițiativa, puterea de înrîurire, sau prin Polonia, intrată în faza luptelor interne și împărțirilor, ne venise din Occident. Nu atît lumea turcească, al cărei caracter simplu, patriarhal se păstrează din veac în veac, aduce această revoluție în moda clasei de sus, singura interesantă sub acest raport, ci Constantinopolul, marea cetate contopind în ea atîtea curente și rezumînd atîtea dezvoltări istorice. Luxul fantastic făcut pentru o viață care a ajuns indolentă pînă la trîndăvie, risipa de splendidă decadență a Capitalei pentru care muncesc toate provinciile, aceasta îndeamnă pe românii bogați de pe la 1680 înainte la un fel de viață copiat după acela, atît de impunător și plin de irezistibile ispite, al Bizanțului otoman" [5].

Tîrgurile cele mici, în fond sate ceva mai crescute din negustorirea atîtor bunuri, aduse de prin mai toate colțurile țării, își păstrau și în acest veac, ca de altfel și mai tîrziu, spe vremurile apropiate nouă, acea pecete specifică de ruralitate, în stilul întocmirii gospodăriilor și a locuințelor, în folosirea unei anume vestimentații, puțin împestrițată (în care „țărănia" se făcea cu ușurință remarcată), în alimentația obișnuită, ca și în atîtea alte gusturi și năravuri. În orașele cele mari ale Principatelor însă — la București și Iași, în primul rînd — fastul țarigrădean era la locul lui în straturile chivernisite ale obștii. În aceste centre de subtilă intrigă politică și de negustorii își duceau viața nu numai cei ai locului, dar și alții, mulți dintre ei veniți de foarte departe. Așa se făcea că de cele mai adeseori „costumele, mai ales cele orientale, dominate de un colorit viu, dădeau tîrgului comercial un aspect pitoresc, inedit... ca al bazarelor turcești" [6].

Pe de altă parte, tot aici se adunau și țăranii — în obișnuita lor vestimentație — veniți de prin satele așezate mai în apropiere (nu arareori însă țăranii veneau cu diferite rosturi — negustorii, judecăți, plîngeri la domnie, angarale prin ogrăzile boierești și mai cîte altele — și de mai departe).

N. Iorga observase, pe bună dreptate, că influența aceasta sud-dunăreană rămînea, în multe privințe, exterioară, nu numai pentru marea majoritate a celor ce trudeau prin sate; ea rămînea exterioară chiar și față de mica sau marea boierime locală, provincială, răspîndită mai pretutindeni. Și unii și alții (țăranii și boierii rămași locului) trăiau mai deoparte, prin firești împrejurări, de alaiurile și ceremoniile oficiale, de vestimentația împestrițată, de cuvîntul străin rostit de slujbași, în sfîrșit de toată amestecătura celor veniți de pretutindeni. Oricum, influențele orientale sau cele sud-dunărene, atît de apăsătoare în veac, nu au atins aproape deloc tradițiile de viață ale străvechilor obștii țărănești. Cercetările etnografice și folcloristice de teren cu greu ar fi regăsit, fie în veacul al XIX-lea, fie în primele decenii ale veacului nostru, unele reminiscențe ale acestor influențe și infuzii venite, cu deosebire, dinspre sudul Dunării. În schimb, oarșele mari, în primul rînd cele două capitale de țară, erau — — pe atunci — tot mai împodobite și învăluite de farmecul și extravaganța orientală, transplantată dinspre Fanarul constantinopolitan.

[5] Idem, *Istoria industriilor la români*, București, 1927, p. 75—76.

[6] Ștefan Ionescu, *op. cit.*, p. 57.

https://biblioteca-digitala.ro

Era suficient unui călător străin să fie de faţă la una din marile ceremonii (venirea domnilor cu investitută, a dregătorilor de tot felul, mai mari sau mai mici, de la Sublima Poartă, prilejul atîtor sărbători de la Curte şi cîte altele) pentru a înţelege deplin în ce consta această înstrăinare — fie ea şi limitată — de moravuri şi mentalităţi ale vieţii de oraş.

„Cînd se făcea intrarea în oraş, aga mergea în frunte, cu podarii, breslele (ca la Constantinopol), arnăuţii. Vornicul de oraş îşi aducea zapciii, apoi pe negustori, pe crainici sau telali şi pe judecătorii starostiei. Cu hatmanul treceau zapciii de Divan şi aprozii. Lîngă baş-beşleaga care porunceşte beşliilor, ostaşi de poliţie turceşti — e portarbaşa, portăreii beilicului, gazda turcilor — şi toată turcimea cealaltă. Spătarul duce, între rămăşiţele seimenilor, tuiurile, care erau trei, dar nu făceau cît cele două de odinioară. Armaşul are cu el nu mai puţin decît cinci sute de lăutari, cîţi sînt de toţi în oraş. Vin doisprezece cai domneşti şi comisul. Boierimea trece cu işlicele umflate pe cap. Secretarul turcesc al doamnei divan-efendi, mergea în acelaşi rînd cu beizadelele. Iarăşi apare fantoma Domnului trecător între peici, pe calul tabla-başa, sub steagul sultanului. Spătarul ţine sabia cu topazul şi, ca la Constantinopol, cămărăşul cel mare arunca parale prostimii. Tot ca la Constantinopol, se făcea, ca semn de veselie, un curban-bairam, o jertfă de berbeci, şi aceasta chiar la scările bisericii, unde a fost miruit beiul, „Curtea Veche". Întovărăşită de vornicul ei, care se numea acum vornicul haremului, doamna se învrednicea de acelaşi fel de cinstire. Şi meterhaneaua cînta !" [7].

Revenind asupra impresiilor legate de o „estetică vestimentară" pe care veacul al XVIII-lea în cea de a doua jumătate şi veacul următor în primele decenii au înscris-o în memorialistica unora sau au dezvăluit-o prin atîtea documente, s-ar putea spune că pentru categoriile largi ale populaţiei rurale, lucrurile rămîn aproape neschimbate — întocmai ca şi în trecut — (chiar şi în acele zone de mare presiune a prezenţei otomane). Ele toate, fastul, somptuozitatea, stridenţa, pitorescul (în expresia cea mai adecvată, moda) devin tot mai diferenţiate faţă de realităţile de odinioară, sub influenţa constantinopolitană, aici, în mediul tîrgurilor şi oraşelor, în primul rînd în cele două capitale de ţară. Pentru oameni mai avuţi din aceste centre aglomerate, cu alt puls şi orar de existenţă cotidiană, în primul rînd pentru boierii mari şi mici, se aduc tot mai multe mărfuri scumpe şi simandicoase de peste hotare : abaua turcească (postav gros de lînă) — de Tuzluc, de Maraş —, alagelele de bumbac, astarul şi arama de Şumla, blănurile de Rumelia, albe subţiri sau negre, bumbacul „ghiulsuiu", borangicul de Constantinopol, tulpanul, ibrişinul, pînza de Riga, de lîngă Trapezunt, „fotele de Brusa, Tesalonic şi Misir", „şalurile de Magrăpia (Magreb), albe cu lustruri", şi de Misir, „fesurile de la Tocuz", „cingătorile de Tîrnova sau de Odriiu", şalurile de Angora, postavul veneţian, „berete sau scufii frînceşti", blănurile de samur, blănurile de vulpi albe şi blănurile de nurci aduse din Rusia, alături de muselinul englezesc sau pînza de Olanda [8]. Se aducea şi altînbas (postav de aur oriental),

[7] N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, p. 185—186.

[8] Idem, *Istoria comerţului românesc*, vol. II *(Epoca mai nouă)*, Bucureşti, Tipografia Tiparul românesc, 1937, p. 101—102 ; vezi, de exemplu, lista de astfel de mărfuri la Urechia, *Istoria românilor*, vol. IV, Bucureşti, 1893, p. 233—247.

https://biblioteca-digitala.ro

și brocart (de proveniență orientală sau venețiană, cu țesături din mătase și fir de aur sau argint, cu flori și alte ornamente), și caftorie (stofă satinată), și carnavată (cu mătase și flori de fir, din care se făceau rochiile și cataveicile jupîneselor sau antereele boierilor), și călțuni (cizmulițe scurte de postav, pîslă sau fetru) sau mești (ciorapi scurți pînă la glezne, din piele de saftian galbenă, neagră sau roșie — încălțăminte tipic orientală) și cîte altele.

Se spunea, pe bună dreptate, că pe la jumătatea veacului al XVIII-lea importul de mărfuri apusene căpătase de asemenea o mai mare dezvoltare : „Cunoscut românilor încă din veacul al XVII-lea, tîrgul din Lipsca începe acum să atragă tot mai mulți negustori de ai noștri, români și greci... Pînă la Viena caravanele făceau pe drum șase săptămîni și „toptangiii" (engrosiștii de mai tîrziu) plecau la „taxid" (după marfă) cu două-trei luni înainte, pentru a prinde bîlciul în toiul lui... La întoarcerea acasă, după drumul lung și obositor, cînd poposeau pentru vămuire la „carvasaraua" domnească pe maidanul Tîrgului de Sus sau Tîrgului din Năuntru, pentru a se opri apoi la hanul Sf. Gheorghe, bucureștenii trăiau adevărate zile de sărbătoare. Ulița Lipscanilor, fostă „ulița mare" se umplea de mărfuri și cumpărători și dughenele păreau niște grădini înflorite" [9].

În afară de aceasta, fapt firesc și bine cunoscut de altfel, în orașe și tîrguri apar noi categorii de meșteri sau meșteșugari, cu mult mai specializați, fie în țesutul și prelucrarea țesăturilor sau a picilor, fie în prelucrarea sau confecționarea metalelor fine, pentru diferite giuvaericale sau podoabe ce se purtau pe atunci [10].

Vestimentația boierilor și tîrgoveților era cu siguranță costisitoare ; poate nu chiar în măsura pe care voia să o sublinieze Raicevich, care nota, printre altele, că luxul era la acea vreme excesiv și că adeseori aceasta ducea la ruina averilor („... la ruina delle case nasce da questo") [11]. El observase, printre altele, de pildă, că femeile își făceau cu regularitate și cu mari cheltuieli — în preajma marilor sărbători — veșminte noi care de care mai costisitoare.

William Wilkinson constatase, pe de altă parte, că îmbrăcămintea boierilor nu diferea cu mult de cea adoptată de turcii ce aparțineau caselor suprapuse. Excepție ar face, doar, turbanul care la noi era înlocuit cu un fel de bonet foarte mare, numit calpac, în formă de pară și confecționat, de cele mai adeseori, din blană de astrahan. Calpacul, în descrierea făcută, avea la partea superioară o circumferință de aproape un metru ; iar înălțimea lui era cu puțin mai mică decît circumferința. Calpacul se pare că n-a făcut deloc bună impresie consulului englez care se grăbi, de altfel, să adauge : „un articol foarte urît și foarte ridicol, care nu-i deloc în armonie cu frumusețea și bogăția costumului". Cît privește vesti-

[9] Al. Alexianu, *Mode și veșminte din trecut. Cinci secole de istorie costumară românească*, vol. II, București, Edit. Meridiane, 1971, p. 72—73 ; cf. și G. Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, București, I. V. Socec, 1899, p. 457—458.

[10] N. Iorga, *Istoria industriilor la români*, București, 1927, p. 34—55 ; Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, Edit. Acad. R. S. România, 1969, p. 244—282.

[11] Raicevich, *Osservazioni storiche, naturali e politico interno la Valachia e Moldavia*, Napoli, Presso Gaetano Raimondi, 1788, p. 258.

https://biblioteca-digitala.ro

mentaţia feminină, el observase că aceasta era o compoziţie, mai mult sau mai puţin originală, rezultată din combinaţia modei europene occidentale cu bogăţia orientală şi mulţimea podoabelor [12].

Pitorescul vestimentaţiei specific unor categorii sociale ale mediului citadin — la acea vreme — privit printr-o îndreptăţită detaşare critică (pe care o presupune orice „anchetă" de higienă socială) se găseşte bine descris şi în cunoscuta monografie întocmită de medicul Constantin Caracaş. Într-un fragment de text el nota, printre altele: „Îmbrăcămintea boierilor, a neguţătorilor şi a tuturor celor cu dare de mînă este asiatică, luxuoasă... luată din diferite ţări depărtate, dăunătoare atît pentru sănătate cît şi pentru pungă. Anteriile cele lungi şi largi, blănurile cele multe, puse una peste alta, brîul de şal lung, de cîte cinci coţi, toate acestea înfăşurînd şi îngreuind trupul lor, îl înfierbîntă peste măsură şi, mai ales cînd le poartă în camerele lor călduroase, provoacă înăduşirea corpului, greutate şi atonie în toate membrele lui. Apoi incomoda lor croială, luxul lor... îngreuiază şi împiedică mişcarea trupului, încît este cu neputinţă să umble cineva o sută de paşi fără să se pătrundă de sudoare. Mai rău ca toate este că cei mai mulţi poartă şi în timpul verii, pe arşiţele cele mari, blănuri care, deşi mai subţiri, cu toate acestea corpurile devin sensibile şi nu mai pot suferi nicicum frigul; de aceea la cel mai uşor vînt le aduc reumatisme, guturaiuri şi friguri intermitente. Tot atîta vătămare aduce şi calpacul sferoidal de mărime colosală care în partea de sus are un diametru mai de două palme, cu care îşi acoperă capul; pe lîngă altele, acesta este şi costisitor prin făptura lui, fiind compus din două-trei pielicele de miel foarte scumpe, aduse cu mare cheltuială din părţile dinăuntru ale Rusiei, din bumbac şi carton (obon). Afară de această căciulă falnică, tot atît de mult încălzeşte şi fesul, care de obicei se poartă sub ea; acestea cauzînd sudoarea continuă la cap şi fiindcă obiceiul de a se tot descoperi pentru salutaţiuni, li se întîmplă deseori iarna şi primăvara guturaiuri, dureri de dinţi, de urechi şi cap" [13].

Acelaşi nota, ceva mai departe: „... toţi cei de clasa întîi au obiceiul să meargă la vizite în trăsuri, fie oricît de aproape locul către care se duc; rar care se duc şi pe jos... De aceea boierii şi neguţătorii în genere şi mulţi dintre meseriaşi au trăsurile lor private. Acest obicei nu vine numai de la ideea luxului, a fuduliei sau a măreţiei, ci şi de la greutatea lungilor şi puţin comodelor haine bărbăteşti, care le îngreuiază umbletul mai ales pe vreme de ploaie, cum şi din pricina întinderii oraşelor şi distanţelor ce despart casele..." [14].

Pe la sindrofii — la veselii — cum se numeau, se obişnuiau, înainte vreme, numai jocuri de ţară. Cu timpul, de la jumătatea secolului al XVIII-lea, au apărut locuri anume de joc şi petrecere, cluburile, unde se aduna (ca prin alte ţări din Occident) lume multă, lumea cu stare bună. „Acolo bărbaţii tineri şi fetele petrec dansuri europene, mai ales cadrilul

---

[12] William Wilkinson, *An account of the Principalities of Wallachia and Moldavia including various observations relating to them*, London, 1820, p. 134—135.

[13] Constantin Caracaş, *O veche monografie sanitară a Munteniei* [„*Topografia Ţării Româneşti*"] de dr... (1800—1828). (Tradusă din limba greacă de) dr. Pompei P. Samarian, Bucureşti, Tipografia „Bucovina", I. E. Torouţiu, 1937, p. 107.

[14] *Ibidem*, p. 115.

https://biblioteca-digitala.ro

englezesc, mazurca leșească și valsul nemțesc. Atît bărbații, cît și femeile joacă cu multă eleganță și libertate, cu toate că pe bărbați îi încurcă foarte mult la dans hainele lor lungi, producîndu-le și vătămare... De aceea unii din tineri, ca să evite aceasta, și-au făcut pentru dans haine mai fine și mai ușoare..." [15].

Referitor la îmbrăcămintea copiilor, din familiile cu dare de mînă (familiile boierești și de negustori îmbogățiți) de prin orașele și tîrgurile țării, același consemnează, printre altele: „Nici îmbrăcămintea obișnuită a copiilor nu le întărește sănătatea, căci le întreține corpul prea cald și pentru îngîmfare le fac prea grele, împiedicîndu-le libertatea în mișcări. Înainte de a împlini copiii un an, în pruncie încă, îi îmbracă numai pentru podoabă, nu pentru frig, cu vestminte lungi, cu blăni și cu cît înaintează în etate, cu atît îi încarcă cu asemenea haine și ce e mai rău, și în zilele de vară au acest obicei, așa că trupurile lor ajung atît de moleșite și de sensibile, că cea mai mică răceală a aerului le aduc boale. Tot atît de stricăcios este obiceiul de a înfășura capetele copiilor cu basmale, cu feluri te scufe căptușite cu bumbac și cu alte asemenea, pînă ce sînt de șase ani. Iar în anii următori, după ce-i rad, unii avînd și coadă, le acoperă capetele cu calpacuri de piele subțire și scumpă de miel și cu mult bumbac la fund. Acest falnic acoperămînt al capului îl poartă nu numai iarna, dar și vara... De cîțiva ani încoace unii din boieri au început a dezbrăca și copiii lor de acest port asiatic și a-i îmbrăca prin cel obișnuit europenilor..." [16].

Ion Ghica scria în paginile sale memorialistice, referindu-se — în adevărate descrieri etnografice — la unele „piese" componente ale vestimentației folosite, cu mare morgă, de așa-numita protipendadă a țării: „Pe atunci forma șișlicului nu era numai o fantezie, cum este astăzi cu pălăriile (la vremea Amintirilor)... fiecare trebuia să poarte șișlicul după teapa lui. Boierii cei tineri și eleganți și feciorii de boier mare purtau în cap un glob rotund; ... mărimea acelui balon era aproape de patru coți în circumferință și avea la unul din poli o gaură pe unde intra capul pînă deasupra sprîncenelor și la celălalt pol un fund de postav de mărimea și de forma unui cuib de rîndunică, de unde boierul, plecîndu-și nițel gîtul la dreapta, putea să-și apuce șișlicul cu patru degete. Boierii mai în vîrstă purtau șișlic tot atît de umflat, dar sfera nu era întreagă, era tăiată neted orizontal, ceva mai sus de cercul cel mare, iar pe acel șes era întins un fund ... de postav. Șișlicul acesta se lua din cap cu ajutorul amînduror mîinilor.

Calemgiii, ciocoiașii, slugile dindărătul caleștilor boierești și negustorii cei mari purtau șișlic mic, de forma unui borcan întors cu gura în jos și de un diametru mai mult de o jumătate de cot și deasupra o pernă mare în patru colțuri umplute cu bumbac sau cu păr de cal. Boierii cei mari se îmbrăcau cu ceacșiri roșii cu meși, papuci sau cizme galbene de meșină, cu botul ascuțit, întors în sus și fără toc ... La alaiuri și la ceremonii, protipendada și veliții purtau pe cap gugiuman de samur cu fundul de postav roșu ...; baș-boierul purta hanger la brîu; boierii ... stau împrejurul domnului cu bastoane lungi în mînă. Numai vodă cu

[15] *Ibidem*, p. 117.
[16] *Ibidem*, p. 97—98.

https://biblioteca-digitala.ro

beizadelele purtau fund alb la gugiuman ... La alaiuri, boierii cei mari mergeau călări pe cai arăpeşti cu harşa mare cusută cu fir" [17].

În ceea ce îl privea pe Vodă — fanariotul — îmbrăcămintea pe care o purta era asemănătoare celor mai înalţi dregători de la Poartă. Pe cap, uneori, purtau turbanul; mai adeseori purtau însă, la vreme de frig, căciulă cu banderolă albă, în timp ce beizadelele aveau căciulă cu banderolă roşie. Domnii se încingeau cu o centură roşie, cu nasturi de aur (după modelul turcesc); iar în cingătoare ţineau pumnalul de preţ. Îmbrăcămintea domnilor, în această vreme de influenţă ţarigrădeană, nu se deosebea prea mult de cea pe care o purtau paşalele de la sudul Dunării. Deosebirea se vedea mai ales din acoperămîntul capului, fiindcă paşalele (ca şi sultanul pe care îl reprezentau de fapt) purtau surguciul (un fel de bonetă) pe care era prinsă în frunte o semilună de aur cu o pană de bîtlan [18].

Nu lipsite de interes erau şi observaţiile contelui Alexandre de Langeron, cunoscutul emigrant francez ajuns în primele decenii ale veacului al XIX-lea general-guvernator în Rusia ţaristă, cel ce refuzase să se întoarcă în propria-i patrie după reînscăunarea Bourbonilor. Însemnările lui despre ceea ce văzuse în Principate constituie o interesantă mărturie a vremii, deşi cele notate trebuie luate, adeseori, cu măsură şi prevenire, autorul manifestînd o anume tendinţă de exagerare.

„Îmbrăcămintea lor aminteşte mult genul oriental. Ei nu-şi rad barba, dar îşi rad capul şi poartă un mic fes de postav roşu şi o căciulă, jumătate postav, jumătate blană. Caftanul lor, lung, larg, fără guler, se face de obicei dintr-o stofă de preţ şi vesta lor cu mîneci seamănă cu cea a turcilor ... Femeile moldovene se îmbracă cu rochii lungi şi fără cute. Rochia se încinge sub gît, pe care îl strînge şi lasă burţii o deplină libertate, făcînd-o să reiasă într-un fel foarte puţin plăcut. Ele poartă basmale colorate, au părul împărţit într-o grămadă de codiţe şi o căciuliţă în formă de con, încărcat de flori, de briliante etc. Aproape toţi boierii au spiritul fin şi plăcut ca vechii greci şi un observator atent descoperă între spinii sclaviei, razele geniului strămoşesc ... Aproape toţi au fost la Constantinopol, călătorie care la Iaşi este privită ca absolut necesară pentru a forma un coconaş moldovean şi pentru a-i isprăvi educaţia ... Marele lux al boierilor este de a se plimba călare pe străzile Iaşului sau ale Bucureştilor, urmaţi de toţi pierde-vară şi cerşetorii oraşului. Nimic nu este mai caraghios de văzut decît aceste plimbări. Boierul, ghemuit ca o maimuţă pe un cal acoperit cu zorzoane, de panglici etc., urmat de un jockeu evreu cu barbă şi de 30 sau 40 de zdrenţăroşi, ar fi ceva destul de ciudat la Hyde-Park sau la Longchamps" [19].

Începînd cu primele decenii ale veacului al XIX-lea, se face tot mai prezentă influenţa modei vestimentare occidentale, în rîndurile tîrgoveţilor mai procopsiţi, mai cu dare de mînă (boieri, boiernaşi, negustori, dăscălime). Aşa, de pildă, un oarecare „prinţip" Zamfir, prieten al banului Pană Filipescu, purta — după descrieri de epocă — „pantaloni de

[17] Ion Ghica, *Opere*, vol. I, Bucureşti, Edit. de Stat pt. Literatură şi Artă [1956], p. 284—285.

[18] Ştefan Ionescu, *op. cit.*, p. 114.

[19] Gheorghe G. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia*, Bucureşti, 1947, p. 153—154 (Institutul de istorie naţională din Bucureşti).

https://biblioteca-digitala.ro

nanchin galben ... băgați în cizme ungurești cu pinteni, jiletcă vărgată, frac cafeniu cu bumbi de metal cu pajură împărătească, cravată roșie de pambriu ... guler scrobit. Din buzunarele jiletcii atîrnau, de o parte și de alta, zornăind două lanțuri groase de chei și peceți mulțime" [20].

Iată cum anteriul și giubeaua (anteriul era haina pusă peste cămașă, lungă pînă la glezne și se încingea cu briu; deasupra lui se îmbrăca giubeaua — haină lungă de postav, cu mînecile despicate, lucrată din postav adesea înflorat) încep să devină desuete; în locul lor noua modă apuseană recomandă jiletca și fracul. Dar schimbarea aceasta nu se făcea tocmai ușor. Nu numai pentru că obișnuința forma, așa cum se spune, o a doua natură, ci mai cu deosebire pentru faptul că cei mari de la Constantinopol nu priveau cu bunăvoință această înnoire, care în fapt reprezenta mult mai mult. Nu era lipsit de importanță felul în care „aristocrații" și cei cu dare de mînă din cele două Principate se înveșmîntau. Purtarea fracului revoluționar și, în genere, purtarea modei europene însemna și dorința înnoirilor ce se făceau simțite tot mai mult [21]. Contactul din ce în ce mai activ cu Apusul și tendințele de înnoire ale vieții publice, pe care le manifestau unii din membrii clasei boierești, impun dorința de a se adopta o îmbrăcăminte conformă cu noile realități social-politice, economice și culturale care prind viață. Vestimentația devine, în fond, un fel de limbaj care exprima orientarea generală a societății și care oglindea mentalitatea noilor generații în raport cu cele vechi.

Vestimentația feminină, după modelul occidental, a pătruns prin tîrgurile și orașele noastre ceva mai devreme și s-a impus, în genere, mai ușor. Chiar și femeile celor mai joase categorii de negustori ambiționau să imite noul lux și noile costume ale celor avuți [22].

Averea unora dintre tîrgoveți permitea acestora să-și satisfacă fanteziile vestimentare, fantezii prin care încercau, de fapt, să se asimileze protipendadei boierești.

Banii chivernisiți îndreptățeau „îndrăzneala" celor de mai jos din ierarhia socială a tîrgurilor și orașelor, chiar și înaintea introducerii noii mode, de a imita gustul și fastul boierilor de rang.

Foile de zestre din acea vreme „mărturisesc", la o privire mai atentă, detalii semnificative în această privință. Așa, de exemplu, în prima jumătate a veacului al XVIII-lea, Dumitrana, fiica marelui boier oltean Constantin Strîmbeanu, primește ca zestre, pe lîngă giuvaericaruri și veșminte somptuoase, greoaie, caracteristice și firești aristocrației orientale, țărigrădene („una pereche de brățări dă aur cu paftale cu zmalț și în zalea... doi flori de mărgăritari dă ureche ..., două inele cu zmaragd în unghie ... o dulamă dă lastră cu pacea dă samur, cu doisprezece nasturi de aur, ... o dulamă dă lastră căptușită cu nasturi dă sîrmă și umpluți cu mărgăritar ...") și ii, marămi lucrate artistic, cu motive făcute din fir și mătase, ceea ce ar arăta încă folosirea acelor piese de port țărănesc autohton [23].

---

[20] Ion Ghica, *op. cit.*, p. 285.

[21] Al. Alexianu, *op. cit.*, p. 119.

[22] Constantin Caracaș, *op. cit.*, p. 107—108.

[23] N. Iorga, *Studii și documente*, București, Edit. Socec, 1906, vol. XI, p. 266.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceva mai tîrziu, într-o altă foaie de zestre, rămasă de la Dumitrana Stîrboaica, întocmită pentru fiica acesteia, Mariuţa, apar înscrise numai piese ale modei ţarigrădene: „o giubea de atlaz cu flori de fir ... cu anteriul ei, o giubea de stofă cu flori de fir, cu blană de nurcă, o giubea de ghermesut cu flori de fir cu blană de cacom" [24]. Şi aşa mai departe.

Cîteodată, intervenţia domnici încerca să mai tempereze zelul celor avuţi, cheltuielile şi risipa păreau prea mari. Erau desigur şi alte motive ale acestor intervenţii, mai puţin mărturisite: dorinţa celor de rang şi a domnului în primul rînd de a păstra numai pentru cei de sus privilegiul distincţiei vestimentare (căci prin ele se determina poziţia socială). Este bine ştiut că astfel de intervenţii erau considerate ca necesare şi prin alte părţi ale Europei. Acolo ele se numeau legi somptuoare.

În martie 1794, Alexandru Constantin Moruzi poruncea vel cămărăşului să convoace pe toţi negustorii din lipscărie pentru a li se pune în vedere că este oprită vînzarea unor categorii de ţesături prea scumpe, deoarece acestea „sînt lucruri care pricinuiesc o cheltuială zadarnică şi o stingere de obşte, cîte dintr-acestea se află la prăvăliile lor, acelea numai să şi vîndă nepopriţi, iar de aici înainte să ştie că nu sînt slobozi a mai aduce spre vînzare aici altele de acest fel de lucruri zadarnice" [25].

Vel cămărăşul avea datoria, printre altele, să transmită porunca domnească şi vel vameşului de la Carvasaraua pe unde treceau toate mărfurile de import.

Influenţele ţarigrădene în vestimentaţia protipendadei — în acea vreme fanariotă — au determinat totodată şi infuzia în lexicul românesc a unor noi expresii, noi cuvinte, echivalentele verbale ale obiectelor importate sau imitate. Toate sau marea lor majoritate au supravieţuit însă puţină vreme; astăzi (dar şi mai înainte) se cere (sau se cerea) „un dicţionar turcesc amănunţit pentru a înţelege numele stofelor, al pieselor de îmbrăcăminte, al podoabelor şi giuvaericalelor" [26].

În lumea atît de împestriţată vestimentar a oraşelor şi tîrgurilor Ţării Româneşti şi Moldovei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi primele decenii ale celui de al XIX-lea, ţăranii aduceau cu ei coloritul local al portului de sat, port la care nu renunţau decît arareori şi numai constrînşi de cine ştie ce împrejurări. Toate sau aproape toate materiile prime necesare îmbrăcămintii lor se găseau în resursele obişnuite de veacuri, în resursele naturale ale ţării. Ei foloseau, cu deosebire, inul şi cînepa — — vegetale incluse de multe ori şi în obligaţiile de dijmă — foloseau lîna şi pieile animalelor domestice (necesare confecţionării îmbrăcămintii mai călduroase şi încălţămintei) şi foloseau — unii dintre ei — blănurile animalelor sălbatice.

Piesele de îmbrăcăminte se făceau la ţară, într-o mare măsură în gospodăriile locuitorilor. Existau apoi, atît în sate şi pe domeniile feudale, cît şi în tîrgurile şi oraşele ţării, numeroase categorii de meşteri specializaţi ce reuşeau să confecţioneze o varietate de articole vestimentare şi de încălţăminte. Desigur, specializarea meşterului de la oraş era superioară

---

[24] *Ibidem*, p. 267.

[25] Urechia, *op. cit.*, vol. V, p. 306—307.

[26] N. Iorga, *Istoria comerţului românesc*, Vol. I *(Epoca veche)*, Bucureşti, Tipografia „Tiparul românesc", 1937, p. 304.

https://biblioteca-digitala.ro

celui de la țară ; acolo la țară mulți meșteșugari continuau în mod firesc să-și împartă timpul între munca la cîmp și munca în atelier [27].

„Țăranii lucrînd tot pentru țărani sînt cei a căror producție e în legătură cu acele nevoi ale satului pe care nu le poate satisface fiecare în marginile casei, curții și priceperii sale. Ei sînt furnizorii tovarășilor lor de locuință și de ocupație principală. Plata li se face la început de bună seamă prin schimb, într-o societate care pînă foarte tîrziu păstra obiceiul de a considera moneda ca o unitate abstractă, fictivă, cea reală fiind obiectele „buciuluite", după valoarea pe care ar avea-o în bani. Ceea ce nu împiedică însă ca industriașii [sic !] care au în vedere mai ales mediul rural pot să-și ducă la tîrg pentru desfacere o parte din rodul ostenelilor lor, ba chiar ca țăranii să cumpere de la alți țărani numai la prilejul de întîlnire al tîrgului..." [28].

Îmbrăcămintea țăranilor, așa cum o văzuse consulul englez (de bună seamă în orașele țării) avea — după propriile-i cuvinte — o mare asemănare cu aceea a dacilor, așa cum sînt ei reprezentați pe columna lui Traian. Picioarele lor sînt acoperite — după spusele lui — cu sandale de piele de capră și ca vestimentație au : un fel de pantalon larg, atașat de vestă cu o curea de piele și care este mai strîns de la genunchi și pînă la călcîie. Tot el observă că țăranii mai îmbracă „o vestă strîmtă" peste care pun rareori, cînd e mai frig „o haină scurtă făcută din bumbac gros", iar în timpul iernii adaugă „o haină de miel albă ce atîrnă de umăr ca pelerina husarilor". Țăranii „nu-și taie părul ; îl poartă pe spate și îl acoperă cu o căciulă de blană de miel" ; în timpul verii în loc de căciulă ei se acoperă cu „o pălărie rotundă" [29].

Referitor la îmbrăcămintea femeilor, același notează : „ele sînt acoperite, de la gît pînă la călcîi, cu o rochie lungă de bumbac de culoare deschisă, strînsă la mijloc". Observă apoi că în cea mai mare parte a anului merg „cu picioarele goale", că poartă capul acoperit „cu o batistă obișnuită, destinată doar pentru a le ține părul", că, în sfîrșit, sărbătorile poartă peste cămașa obișnuită" o rochie colorată, de o calitate superioară, încheiată... pînă la gît" [30].

Poate mai diferită și în imagini mai dezolante a rămas descrierea vestimentației țărănești (întîlnită și prin tîrguri și orașe) de doctorul Caracaș. „În genere — notează acesta — îmbrăcămintea este proastă, subțire pentru gerul iernii, murdară și neîngrijită pentru întreținerea sănătății". Pe deasupra cămășii, țăranii îmbrăcau „o haină cu mîneci de lînă, albă sau sură, ceva mai lungă de genunchi... ca la vechii romani, iar la unii mai lungă ca a turcilor". Pe cap purtau „o căciulă de piele de oaie, iarna și vara ; unii, mai ales tinerii și tîrgoveții, vara purtau pălărie". Cînd era ger sau ploaie se apărau „cu o haină lungă de lînă, numită iepunger". Femeile „purtau de obicei o cămașă, iar de la mijloc în jos se înfășurau cu o fustă de lînă multicoloră". Iarna îmbrăcau „o scurteică de blană fără mîneci, sau numai de piele de miel numită cojoc".

---

[27] Ștefan Olteanu și Constantin Șerban, *op. cit.*, p. 244—282.

[28] N. Iorga, *Istoria industriilor la români...* p. 17.

[29] William Wilkinson, *op. cit.*, p. 159—160.

[30] *Ibidem*, p. 160.

https://biblioteca-digitala.ro

„... Chiar cu această îmbrăcăminte subţire şi sărăcăcioasă — notează în continuare doctorul Caracaş — sînt mai sănătoşi decît cei din alte clase, care poartă blăni multe şi îmbrăcăminte groasă contra iernii ... purtînd din copilărie numai o cămaşă, umblînd cu capetele goale şi desculţi se deprind a suferi şi gerul şi arşiţa climei. De aceea sînt văzuţi nu numai vara, dar pînă către capătul toamnei... desculţi, cu pieptul deschis, numai cu o haină subţire, umblînd toată ziua prin apă, noroi şi ploaie de li se udă tot corpul, fără ca să li se vatăme sănătatea" [31].

Este uşor de înţeles că atunci cînd se remarcă schimbarea modei în aceste decenii de sfîrşit de veac şi de început de veac nou, nimeni nu se gîndeşte la vestimentaţia ţărănimii. Aceasta, ca şi locuinţa şi gospodăria şi toate celelalte ale satului au rămas, atunci ca şi mai tîrziu, neschimbate. Jocul înrîuririlor străine viza alte straturi sociale : al domnilor, al boierilor, al negustorilor mai bogaţi şi al clericilor mai înalţi [32].

Cum va fi arătat deci lumea oraşelor şi tîrgurilor mai mari ale Ţării Româneşti şi Moldovei la acea vreme ? O lume amalgamată, împestriţată, mai întîi o lume de ţară şi de tîrg — uşor de recunoscut —, mai apoi o lume venită de mai peste tot (dinspre sudul Dunării, dar şi dinspre cele două împărăţii — dinspre Viena şi Moscova —, ca să nu mai amintim de cei sosiţi, cu cine ştie ce rosturi, din îndepărtatul Occident). Între ei, străinii se înţelegeau în tot felul de idiomuri ; şi tot ei făceau să circule în ţară zeci de monede cu care negustoreau tot felul de mărfuri. Prin tîrgurile şi prin cele cîteva oraşe mai mari ale Principatelor puteau fi văzuţi pe uliţi : boieri de diferite ranguri (în îmbrăcămintea lor greoaie), ţărani (în îmbrăcămintea lor de sat, cîteodată împestriţată cu cea a unor tîrgoveţi de margine), negustori care încercau să imite îmbrăcămintea celor mai avuţi, negustori străini (mai cu deosebire : bulgari, turci, armeni, greci, evrei etc.) în alte pitoreşti veşminte, în sfîrşit tineri care învăţaseră la Academia grecească de la Sf. Sava sau la şcoli înalte de prin alte ţări (ei începuseră să îmbrace fracul şi redingota franţuzească cu gulerul înalt şi cu cravata de muselin înnodată la gît, pălărie tare — cilindru — şi pantofi cu tocuri înalte). Pe lîngă toţi aceştia nu trebuie uitaţi nici mărunţii cărturari, dascălii de şcoli şi dieci învăţaţi, grămătici, scriitori de cancelarie domnească, copişti de manuscrise, ilustratori ai cărţilor scrise de mînă, „zugravi de subţire", oameni ai breslelor, robi ţigani, fiecare îmbrăcat după felul lui obişnuit. Mulţi dintre ei purtau un fel de port —. — pe care l-am numi de tranziţie — între cel oriental şi cel occidental Deşi se îmbrăcau tot cu antereu, giubea şi şalul de încins mijlocul, adăugau la acestea şapca şi cizmele negre.

Nu trebuie uitată pentru acele vremi nici garda arnăuţilor, mercenari în slujba domnului, din vremea lui Constantin Racoviţă şi în slujba boierilor : „Garda arnăuţilor, strălucitor îmbrăcată, cu hainele muiate în fireturi sau găitane de aur, cu pieptare de argint, poturi de postav cu copci de argint, cu puşti turceşti ghintuite, cu fustanele creţe, cu dulame de fir şi turbane pe cap... Prin 1780 Fr. J. Sulzer are ocazia să-i admire şi să-i descrie pe neferi, paznici credincioşi ai voievozilor, asemenea elveţienilor de pe la curţile apusene, în dulămile lor aurite, cu fesuri în cap,

[31] Constantin Caracaş, *op. cit.*, p. 105—106.
[32] N. Iorga, *Istoria românilor în chipuri şi icoane* [Ediţia a II-a], p. 49.

https://biblioteca-digitala.ro

căpeteniile purtînd căciuli înalte, înarmaţi pînă-n dinţi cu hangere, pistoale şi puşti" [33]. Erau paznicii acestor voievozi fanarioţi, despre care se scria spre sfîrşitul aceluiaşi veac : „Ceea ce este ciudat la aceşti despoţi ai Moldovei şi ai Valahiei, este faptul că toate bogăţiile lor, ca tot argintul şi toate bijuteriile lor sînt totdeauna în cufere sau valize de călătorie, ca şi cum ei ar trebui să plece în fiecare moment. Şi de fapt, ei au dreptate, că se tem permanent că sînt maziliţi, ridicaţi cu forţa sau omorîţi" [34].

Uneori vodă intervenea direct — prin propria-i autoritate — asupra celor ce se cuveneau sau nu se cuveneau : Grigore Ghica în 1832 cerea celor ce obişnuiau să îmbrace moda franţuzească, să-şi lepede straiele ; după cum nu cu multă vreme în urmă (la 1817), vodă Ion Gheorghe Caragea poruncise (la stăruinţele beizadelelor Radu şi Costache) ca nimeni să nu aibe îndrăzneala să se arate în îmbrăcăminte albă („cu faţa albă"), căci acest lucru se cuvenea numai domnului. Cu puţin înainte, acelaşi domnitor stăruise ca numai familiile de boier să aibă permisiunea să umble legănate în butci (negustorilor — de orice stare, nu le era permis o astfel de îndrăzneală). Alţi domnitori, ca Alexandru Moruzi de pildă, porunceau să se oprească importul unor mărfuri de lux pentru îmbrăcăminte, socotind că e vremea cumpătării, că se face prea multă risipă pentru lucruri deşarte. Şi el însuşi încerca, întocmai ca şi Grigore Alexandru Ghica vodă, să îmbrace, cînd intra în Divan, lucruri mai puţin costisitoare (haină lungă ca un antereu, făcută subţire, de aţă şi o a doua haină de postav cu mînecile despicate, adeseori înflorate, pe care o numeau giubea).

Numeroase mărturii de călătorie vin să contureze imaginile acestei lumi atît de originale şi de pitoreşti în care stilul de viaţă (implicit vestimentaţia) regăsit la diferitele straturi şi grupuri sociale se constituie, în felul lui, ca parte a istoriei şi direct ca parte a unei etnologii urbane.

Evoluţia vestimentaţiei reprezintă — fie şi ca detaliu — evoluţia acelei societăţi care se îndrepta cu paşi grăbiţi spre orizonturile înnoirii şi modernizării. Dintre aceste mărturii care priveau moravurile şi gusturile vremii, remarcăm unele consemnări, mai puţin cunoscute — unele de-a dreptul uitate — nu lipsite însă de adînci semnificaţii.

O imagine destul de pitoresc creionată asupra vieţii de odinioară a Bucureştilor a lăsat-o, în acei ani de început de nou veac, ofiţerul din marina britanică Charles Colville Frankland. Coborînd, în aprilie 1827, munţii dinspre Transilvania în drum spre Constantinopol, el a poposit cîtăva vreme în capitala Ţării Româneşti. Dintre observaţiile lui reţinem doar aceste puţine cuvinte, ce ni se par mai apropiate temei şi analizei propuse : „După ce am străbătut cîteva străzi murdare, în care luxul se întîlnea alături de mizerie, am tras la Hôtel d'Europe. . . Trecînd prin străzi podite şi cartiere comerciale, am întîlnit numeroase trăsuri elegante alături de căruţe demodate. Unele trăsuri erau împodobite cu ornamente şi mînate de un vizitiu tuciuriu, pe jumătate sălbatec, pe jumătate filfizon, înzorzonat cu straie caraghioase. În trăsură se tolănea vreun boier

---

[33] Al. Alexianu, *op. cit.*, vol. II, p. 14.

[34] Jean Louis Carra, *Histoire de la Moldavie et de la Valachie*, Neuchâtel, 1781, p. 184—185.

https://biblioteca-digitala.ro

gras sub enormul său calpac de pîslă sau de catifea roşie şi înveşmîntat într-o blană scumpă" [35].

Despre ospeţe şi baluri (ca în Occident), la palatul lui Grigore Vodă Ghica, aminteşte şi Sir Hudson Lowe, cunoscutul guvernator al insulei Sf. Elena (în vremea captivităţii lui Napoleon). El sosise în Bucureşti, în februarie 1825, avînd să-şi continue de aici drumul spre Constantinopol şi îndepărtatul Ceylon, unde fusese numit de guvernul majestăţii sale comandant militar [36].

Contele Alexandre Jean de Ribeaupierre, ambasadorul ţarului la Constantinopol, a avut şi el prilejul să fie primit de acelaşi domnitor la palatul din Bucureşti, în 1827. El va întîlni protipendada ţării — îmbrăcăminte de mare fast — nu numai la balurile şi sindrofiile de la palat, dar şi prin alte locuinţe (a înstăriţilor boieri, cum era, de pildă, Grigore Romaniti, vistierul) sau cluburi („clubul mare").

Iată ce notează el, printre altele : „Am fost primit de domn cu tot ceremonialul şi fastul cunoscut odinioară la vechile curţi bizantine... Jucam aici rolul de proconsul şi mă bucuram de toate drepturile, toţi se plecau în faţa mea. Am încercat să pun capăt unor abuzuri, fără să persecut pe nimeni, deşi aveam la îndemînă toate mijloacele de a împiedica actele şi măsurile ilegale, luate de Poartă sau de domnitori. Un lux oriental lipsit de gust domnea atît la Bucureşti cît şi la Iaşi. La masă se serveau nenumărate feluri de mîncare şi dulciuri. Paturile erau foarte aranjate şi aveau atîtea broderii pe perne, încît nu le puteam folosi şi mă culcam pe patul meu de campanie... În fiecare dimineaţă la mine era un fel de primire ca la Curte. Toţi mă cinsteau şi mă ospătau, cum se obişnuieşte în Turcia, ca pe un om de care se tem... Aici am observat îndeosebi fraude cu privire la scutelnici şi ţigani, asupriţi de domn după bunul lor plac, care ţinea loc de lege" [37].

Tot despre moravuri, stil de viaţă, modă vestimentară aminteşte — spre jumătatea veacului — şi abatele Domenico Zannelli, cel care se considera un adevărat specialist în problemele Europei orientale şi care preia, la un moment dat, conducerea ziarului „Il giornale di Roma". La vremea observaţiilor lui, noua stare de lucruri (noul fel de viaţă, ca model) prinde tot mai multă consistenţă : „Oraşul Bucureşti are aspect de sat mare ; pe ici, pe colo, casele sînt despărţite între ele prin grădini nesfîrşite. Luînd ca model acest oraş, poţi fixa limita dintre oraşele orientale şi cele occidentale ; deoarece Bucureştiul are ceva şi din primele şi din secundele... Locurile de întîlnire în zilele de sărbătoare sînt Cherestrevo [= Herăstrău]... unde nu se văd decît boieri şi unde nu se aude altă limbă afară de cea franţuzească ; apoi grădina care se află lîngă Dîmboviţa... În aceste două grădini vei găsi foarte mult lux ; toţi sînt îmbrăcaţi după moda europeană ; se vede mare risipă de bani în livrelele slugilor, în rochiile femeilor şi în hamurile cailor. Nespus de multe sînt caleştile boiereşti, ca şi trăsurile puse la dispoziţia oricui vrea să se folo-

[35] Emilia Cioran şi Al. Sadi-Ioescu, *Un călător englez în Muntenia după Eterie*, în „Revista Tinerimea Română", III (1899), fasc. I, p. 169—177 ; M. Beza, *Călători englezi despre români*, în „Românul", I (1911) nr. 216, p. 10—11 ; N. Iorga, *Istoria românilor prin călători* ed. a II-a adăugită, vol. IV, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1929, p. 95—96.

[36] Hurmuzaki, *Documente*, vol. X, p. 339—340, nr. CCCCIII.

[37] Gheorghe G. Bezviconi, *op. cit.*, p. 254—255.

https://biblioteca-digitala.ro

sească de ele... ; lumea nevoiașă este prost îmbrăcată și flămîndă... Boierii sînt excesiv de avizi după lux ; le place să aibă multe livrele frumoase și mare risipă de bogăție în jurul caleștii ; așa că între ei e veșnic un fel de întrecere — isprăvită în cele din urmă prin sărăcirea și căderea lor în mizerie" [38].

Pentru medicul evreu Juliu Barash, care se și statornicește la noi în țară, București acelorași decenii îi produceau o impresie deosebită, impresie pe care se și grăbește să o fixeze în cunoscutul său „Itinerariu de călătorie" : „București este un oraș enorm de mare în adevăratul înțeles al cuvîntului. Primii săi întemeietori, ca și urmașii lor și-au dat toate silințele spre a-i da o întindere atît de vastă... Abia cînd am văzut București mi-am putut explica orașele uriașe ale antichității ca Teba, Memfis, Ecbatana, Babilon etc. cu sutele lor de porți și cu circumferințele lor de zeci de poște (sic !)... Populația acestui mare oraș este foarte variată, mai că aș putea spune că toate națiile și popoarele sînt reprezentate în sînul său. Miezul populației îl formează muntenii, nepoți foarte neglijați ai romanilor clasici... imediat, din punct de vedere numeric, vin grecii și bulgarii, apoi nemții, mai cu seamă așa-numiții saxoni din Transilvania, care aparțin religiei protestante... Ei sînt în mare parte meșteșugari, dar găsești printre ei de asemenea comercianți și învățați, mai ales medici și farmaciști. Francezii și englezii sînt puțini la număr... Francezii sînt mai cu seamă profesori sau preceptori în casele boierești mai însemnate... Evreii din București sînt împărțiți în două comunități sau congregații... Tinerii din case mai notabile au adoptat de cîțiva ani portul european sau nemțesc. Femeile se mai țin de portul turcesc, afară de cîteva schimbări neînsemnate ; cu alte cuvinte, se mai țin de portul femeilor izraelite din întregul Orient" [39].

În sfîrșit, socialistul Ferdinand Lassalle s-a abătut și el prin capitala Țării Românești, în cursul anului 1857. Ciudat și straniu i s-a părut orașul în care, într-un „amestec drăcesc" erau strînse în același spațiu palate și colibe, magazine de lux și dughene infecte, grădini splendide și maidane murdare : „Eu poate că nu am mai văzut nici un oraș de un caracter așa de ciudat, de specie stranie și surprinzător. La întîia privire te tot uimește și ce te lovește mai ales și îți împiedică chiar răsuflarea, este contrastul strigător care incontinuu izbește privirile observatorului... Palate peste palate, fiecare cu un rînd, lungărețe, conținînd încăperi foarte vaste, clădite în cele mai diferite stiluri, parte din ele cu mult gust și bogate, unele de o arhitectură și podoabă foarte umflate, fiecare însă cu foarte mari curți împrejmuite în față și pe lături. Însă chiar lîngă aceste palate și adesea aparținînd lor se găsesc cele mai murdare și proaste garduri, grămezi de pietriș și gropi cu moluz etc... În București se găsesc în toate părțile, lîngă splendidele palate întinse ale boierilor mari, cele mai murdare, rău întreținute, cele mai mizerabile colibe, gata să se dărîme în fiecare zi, iarăși într-un contrast uimitor cu grădini de o splendoare,

---

[38] Al. Marcu, *Un alt abate italian la noi în țară : Domenico Zannelli și relațiunea sa din 1841*, în „Analele Dobrogei" IV (1932)nr. 2, p. 162, 164—165, 172.

[39] Juliu Barash, *Itinerariu în Cracovia, Galiția, Bucovina, Moldova și Muntenia în 1841—1842*, traducere de Dr. E. Schwarzfeld, București, 1894, p. 114—120. „Itinerariul" a apărut în anii 1842—1846 în coloanele ziarului „Allgemeine Zeitung des Judenthums" sub pseudonimul Rafael Sincerus.

https://biblioteca-digitala.ro

care se află pretutindeni la spatele palatelor boierești... Strada în care sînt așezate magazinele marilor negustori este așa-numita str. „Lipscei" [Lipscanii] : magazinele au o mobilă de catifea roșie splendidă, sînt seara luminate feeric de mai multe lămpi strălucite. Însă chiar aici, în preajma magazinelor care strălucesc de lux parisian — și care sînt cu inscripții franțuzești — sînt multe prăvălii dărăpănate și murdare.. Aveam momente cînd mă credeam la Bagdad. Închipuiți-vă numai, prin aceste străzi, o coloană de trăsuri care trec ca săgeata și care se izbesc prea adesea, ai zice, una de alta, adeseori echipaje de cele mai elegante, cu vizitii și servitori în livrele splendide, de culori foarte strigătoare, și mai ales roșii ca focul. Printre aceștia, grăbindu-se pe jos, populația, unii în haine din apus, alții români bogați, cu frumosul beniș blănit, iar alții, țărani în niște cămăși murdare și cu căciuli negre pe cap. Iarăși țigani și evrei, și iarăși arnăuți cu fes roșu și cu o jachetă copleșită de broderie în aur, cu ghetre la fel, niște pistoale considerabile, cu un cuțit foarte lung cu plăsele strălucitoare în brăcinar și cu cămașa tare, strălucitor de albă.

Și închipuiți-vă, între acestea toate, cocoanele, adesea cu rochii de model parisian : toate însă, chiar cele în floarea tinereții, au ceva veșted în ten și expresia feței. Femeile din popor sînt mai toate îmbrăcate în alb. Și cocoanele boierilor și femeile de rînd sînt mai toate foarte frumoase, și chiar poporul cel mai de rînd se distinge prin trăsăturile feței nobile, fine, care dovedesc coborîrea de la romani. Închipuiți-vă această învălmășeală, acest sălbatec vălmășag, tot acest haos turbat și pitoresc, acest amestec drăcesc de case, lucruri și oameni și ai tabloul Bucureștilor.

Aici [la Șosea] în fiecare zi se fac plimbări... Am rămas uluit : defilau cel puțin patru sute de trăsuri. Și între ele ce strălucitoare echipaje ! Și arnăuți în aur ! Și costumele grecilor ! Și lacheii în roșu cu bărbi albe pînă la brîu ! Și cocoanele, cocoanele, cocoanele !" [40].

Toate aceste mărturii, care pot fi relativ ușor îmbogățite, adăugite, prin referințe la atîtea alte documente ale vremii, întregesc imaginea unei societăți surprinsă în pragul marilor prefaceri. Este de la sine înțeles că factorii determinanți ai acestor prefaceri sînt alții ; dar expresia lor se întrevede în toate (în sistemul de organizare, în noile instituții, în mentalitate, în viața de toate zilele etc.). Multe dintre aceste realități care se vor analizate și înțelese se regăsesc la jumătatea drumului cercetării : între cercetarea istorică și între cercetarea etnografică (implicit, firește, etnologică). Totul se conturează, se descifrează în funcție de felul în care se așază accentul și cu deosebire de ideea directoare (mărturisită sau numai implicată) sub care se regrupează seria de imagini propusă.

Portul, vestimentația formează — așa cum s-a statuat de mult, prin propriul lor înțeles — capitole distincte de etnografie și etnologie. Cercetarea și analiza lor prin directă referință la climatul vieții urbane constituie însă o abordare științifică mai puțin obișnuită etnografiei și etnologiei românești.

---

[40] *Bucarest en 1857, décrite par Ferdinand Lasalle,* în „Revue Historique du Sud-Est Européen", II (1925) nr. 10—12 (oct.—déc.), p. 363—369— text în limba germană — ; *Bucureștii în anul 1857. Călătoria Șefului socialist Ferdinand Lassalle* (trad. de Lucia Bogdan-Seichter) în „Calendarul Ligei Culturale" pe anul 1926, p. 37—43.

https://biblioteca-digitala.ro

Încercarea de faţă trebuie înţeleasă, în primul rînd, ca o pledoarie pentru necesitatea reoglindirii acestui univers atît de bogat în semnificaţi într-o perspectivă de înţelegere inter- şi pluridisciplinară.

PITTORESQUE RURAL ET EXTRAVAGANCE ORIENTALE DES VÊTEMENTS DANS LES BOURGS ET LES VILLES DE VALACHIE ET DE MOLDAVIE

Résumé

Le texte surprend une séquence d'histoire et de vie sociale (seconde moitié du XVIIIe siècle — premières décennies du siècle suivant) dans la perspective offerte par les recherches d'ethnographie urbaine.

En somme, il ne s'agit pas seulement d'un coup d'œil rétrospectif sur les changements vestimentaires dans les deux Principautés Roumaines, le long des décennies citées, car ces changements reflètent, en fin de compte, des changements de goût et de mentalité annonçant le renouveau total de l'époque moderne.

La base documentaire de l'étude est constituée surtout par les descriptions à signification ethnographique infusées ou parfois seulement suggérées par les documents historiques (documents d'archives, notes de voyage) auxquels s'ajoutent également quelques textes à caractère littéraire, témoignages de l'époque étudiée.

https://biblioteca-digitala.ro

DE LA FOLCLOR LA LITERATURĂ.
AMBIANȚA CULTURALĂ A UNEI NUVELE DE PAVEL DAN

ADRIAN FOCHI

Despre Pavel Dan și opera lui s-au scris, în vremea din urmă, numeroase studii și articole, probabil chiar mai multe decît se justifică prin ceea ce a lăsat prozatorul în cultura românească. Aceasta nu ar fi numai decît un rău, dacă nu s-ar perpetua — ca un fel de reacție în lanț — o imagine deformată asupra relației sale specifice cu lumea satului. Pornit de la sat, pentru Pavel Dan satul nu este o vatră a nostalgiilor ca la I. Creangă sau O. Goga, nici un loc al observațiilor realiste, ca la L. Rebreanu sau I. Agîrbiceanu, ci — ca la Lucian Blaga — satul este un tărîm al mitului, în accepția sa cea mai autentică [1]. Dar în timp ce L. Blaga exaltă satul și trăirea mitică, încercînd un sondaj al cunoașterii umane pe această cale, Pavel Dan denunță rămînerea satului românesc, din vremea sa, într-un stadiu depășit de mult de progresele lumii contemporane. El constată anacronismul satului românesc interbelic și se străduiește să ne arate ruptura categorică existentă în interiorul culturii românești în ansamblul ei. Opera sa nu este o invitație la sat, ci o fugă disperată din sat înspre civilizație și cultură; o demascare a dezinteresului general față de sat, scoțînd în evidență primitivismul său aspru și egoist, întunecimea superstiției și sărăciei care îl bîntuia pînă în străfunduri, dezumanizîndu-l și îndepărtîndu-l tot mai mult de noi. Satul său, de pe cîmpia ardeleană, sau de oriunde în țara de pe vremuri, trăia parcă în afara comunității, la periferia ei; era cu mii de ani parcă în urmă, undeva într-un timp al atemporalității, într-o stagnare similară cu descompunerea, într-o totală incapacitate de a ieși din înapoierea sa milenară. Satul lui e guvernat de mitologia cea mai retrogradă, nu se îndreaptă spre ceea ce este viguros și sănătos în lumea satului românesc, înspre ceea ce este generator de creație și progres, ci se cufundă iremediabil într-o lume plină de superstiții neguroase, de eresuri aducătoare de spaime, de spirite nocive, de larve ale imaginației, de coșmaruri și irealitate. Aceasta este atmosfera satului său, opusă realității contemporane: oamenii lui acționează după alte rînduieli și norme, făcîndu-ne impresia că ar fi cu totul altfel de oameni decît toți ceilalți.

Și pentru că artistul are o mare capacitate de a se distanța de povestirea sa și de eroii săi, el nu devine un moralist ca Agîrbiceanu, nici

[1] Vezi pentru aceasta James George Frazer, *Creanga de aur*, București, Edit. Minerva, 1980, vol. IV, p. 109 (B. P.T. nr. 1043); Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, București, Edit. Univers, 1978, p. 6, 9, 19; Claude Lévi-Strauss, *Gîndirea sălbatică*, București, Ed. Științifică, 1970, p. 151, 384.

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 149–163, București, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

un naturalist ca Rebreanu, ci reuşeşte să ajungă la acea impasibilitate epică, ce reprezintă marca unui mare scriitor. În nici un caz nu credem că Pavel Dan trebuie mereu pus în ecuaţie cu scriitorii citaţi mai sus; el are un timbru propriu, care e numai al său, are un pesimism care îi aparţine şi-l defineşte. El are tactul de a nu interveni în desfăşurarea acţiunii sau în vorbirea personajelor şi într-aceasta se manifestă ca un mare şi adevărat artist. Personajele sale se mişcă libere şi vorbesc liber despre lumea în care îşi închipuie că trăiesc; ele se autodefinesc şi descriu adecvat lumea imaginară în care se mişcă şi vieţuiesc. Ele spun direct ceea ce cred şi de aici reiese acea puternică impresie de aievea, de antificţiune, de adevăr, de autentic ce se degajă din toată opera sa. Însuşi fantasticul devine real şi aceasta constituie interesul major al operei sale, care ne introduce într-un incredibil de fiecare zi, dezvăluie realităţi pe lîngă care trecem fără să le vedem, după atîţia ani de idilism semănătorist şi de poporanism naturalist.

Pentru exemplificarea celor de mai sus, am ales nuvela „Copil schimbat", cea mai plină de elemente fantastice din cîte a scris şi despre care continuă, din păcate, să se spună lucruri aproximative şi chiar eronate. Documentarea de care dispunem azi permite o mai adecvată exegeză a nuvelei, fiindcă — în definitiv — trebuie să ştim de unde a pornit scriitorul spre a ne oferi ceea ce cunoaştem. Şi tocmai punctul de pornire al scriitorului este mereu interpretat greşit, necunoscîndu-i-se coordonatele culturale adevărate. Partea folclorică a lucrurilor lasă cel mai mult de dorit, deoarece nici un folclorist nu s-a apropiat de opera sa cu uneltele moderne ale folcloristicii.

Cu toate că încă în 1967, profesorul clujean Dumitru Pop a pus în discuţie convenabilă coordonatele folclorice ale operei lui Pavel Dan [2], se pare că lucrarea sa nu a găsit încă ecoul meritat şi lucrurile au continuat să meargă pe vechiul făgaş al impresionismului şi amatorismului, de cele mai multe ori de circumstanţă (ne gîndim la momentele comemorative). În acest fel, deşi atunci încă, Dumitru Pop a arătat ce reprezintă, din punct de vedere folcloric, acel „copil schimbat", se continuă şi azi a face confuzie cu „numele schimbat" al copilului bolnav. Pînă şi Monica Lazăr, care i-a consacrat scriitorului o amplă monografie, cade în aceeaşi eroare cînd scrie că „credinţa în schimbarea copilului reprezintă o superstiţie străveche, o aminteşte şi Agîrbiceanu în multe schiţe, fără să-i consacre, însă, o dezvoltare specială — înrudită cu obiceiul de a da copilului, multă vreme bolnav, alt nume, pentru ca boala să «nu-l mai recunoască»" [3]. La Pavel Dan e însă vorba de cu totul altceva şi din tot ceea ce s-a spus mai sus singurul lucru adevărat este că ne aflăm în prezenţa unei superstiţii cu adevărat străvechi. Desigur afirmaţia trebuie demonstrată, ceea ce nu s-a făcut, cu toate că pentru cazul în speţă existau şi există, de mulţi ani încă, dovezile necesare, atît în lucrarea lui Dumitru Pop, cît şi în sursele ce ţin exclusiv de folclorist şi de folcloristică. Dar la

[2] Dumitru Pop, *Folclorul în creaţia literară a lui Pavel Dan*, în „Limbă şi literatură" 15(1967) p. 103—118, unde se dă bibliografia chestiunii, se demonstrează suprasaturaţia folclorică a piesei şi se fac observaţii pertinente asupra artei prozatorului.

[3] Pentru această problemă, S. Fl. Marian, *Naşterea la români. Studiu etnografic*, Bucureşti, C. Göbl, 1892, p. 222—228. Etnologia modernă vorbeşte despre „teknonimele copiilor" în aceste cazuri (Cl. Lévi-Strauss, *op. cit.*, p. 35).

https://biblioteca-digitala.ro

noi bîntuie un condamnabil dispreţ pentru ceea ce se numeşte „sursologie", adică pentru informaţia precisă, sigură, corectă.

Noi nu ştim, şi nu vom şti poate niciodată, de la ce a pornit, în mod concret, Pavel Dan, nu vom cunoaşte izvorul exact al inspiraţiei sale deoarece autorul nu ne-a lăsat nici o însemnare cu privire la aceasta. Ştim doar, dintr-o scrisoare pe care o trimisese lui Ovidiu Papadima, că nuvela a fost scrisă la Blaj, în decurs de o săptămînă, în vremea crăciunului [4]. Nu ştim nici măcar care a fost acel crăciun. Dar ceea ce ştim cu cea mai mare precizie e faptul că nuvela sa e cu adevărat antologică şi că se sprijină pe o credinţă frecvent atestată la români.

Pentru edificare, transcriem aici un pasaj dintr-o importantă lucrare a lui I.-A. Candrea, spre a se vedea de la ce nucleu posibil a pornit scriitorul : „O altă fiinţă mitologică, de care se tem toate mamele ce au copii mici, e *Muma-pădurii*, numită şi *Vidma pădurii*, *Vîlva pădurii*, *Surata-din-pădure*, *Muma-huciului*, *Pădureanca* sau *Păduroaica* etc. E închipuită ca o femie bătrînă, neagră la faţă şi foarte urîtă, înaltă cît casa, cu trupul păros, cu un păr lung pînă la călcîie şi despletit, aproape cît o claie de fîn, cu gura cît o şură, cu dinţii ca lopeţile, cu unghiile ca furcile [5], şi cu copite de cal la picioare [6], care umblă despuiată, cîntînd sau bocindu-se prin pădure". După ce înşiră şi alte atribute ale personajului, învăţatul atinge şi problema care ne interesează pe noi : „Îi plac mai ales copiii mici, pe care îi fură, cînd sînt lăsaţi singuri acasă, îi duce în pădure şi-i mănîncă. Credinţa cea mai răspîndită este însă că fură copiii oamenilor din leagăn, mai ales pe cei frumoşi şi liniştiţi, şi pune în locul lor copii de ai ei, piperniciţi, urîţi şi plîngăreţi. Copiii aduşi de Muma-pădurii tresar din somn, ţipă şi uneori plîng toată noaptea, fără să adoarmă cîtuşi de puţin" [7].

Simeon Florea Marian ne oferă o imagine cu totul diferită. El ştie că personajul este o „fată tînără şi foarte frumoasă, care locuieşte şi petrece numai prin pădurile cele mai puţin cercetate de oameni. Statura ei e înaltă şi dreaptă ca lumina, iar mijlocul subţirel ca şi cînd ar fi tras printr-un inel ; ochii mari şi negri ca mura cîmpului care sclipesc la întuneric ca două lumini aprinse ; sprîncenele arcate ; faţa albă ca ghiocul ; obrajii rumeni ca bujorul, părul negru ca pana corbului, tufos şi lung pînă din jos de brîu sau chiar pînă în călcîie, pre carele îl poartă totdeauna despletit, atîrnat şi resfirat pe spate ; iar drept îmbrăcăminte o cămaşă lungă şi albă ca omătul, peste care e încinsă cu un brîu de iederă înflorită" [8]. Într-un fel destul de asemănător ne-o prezintă şi Ion Pop-Rete-

[4] Ovidiu Papadima, *Scriitorii şi înţelesurile vieţii*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1971, p. 59, reproducînd un articol comemorativ din 1943.

[5] Adrian Fochi, *Estetica oralităţii*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1980, p. 316 : elemente din acest portret aduc cu locul comun din epoca noastră tradiţională, intitulat „portretul arapului", despre care ştim că are o foarte largă difuziune orală.

[6] Aici ne amintim de acei „hipopozi" de care ne-am ocupat cu altă ocazie şi care se păstrează în lumea mitologiei populare. Adrian Fochi, „*Mitologicale*", în „Revista de etnografie şi folclor" 23 (1978), nr. 1, p. 17–36.

[7] I.-A. Candrea, *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1944, § 120 ; vezi şi Adrian Fochi, *Datini şi eresuri populare de la sfîrşitul secolului al XIX-lea*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1976, p. 121–122.

[8] S. Fl. Marian, *Fata pădurii. (Din mitologia română)*, în „Junimea literară" 2 (1905) nr. 12, p. 183.

https://biblioteca-digitala.ro

ganul care vorbește despre „frumusețea ei nepieritoare, tinerețea-i neschimbată" [9] și despre rolul ei binefăcător, ca patroană a unor ape minerale medicinale. El subliniază și ubicuitatea personajului, accentuînd așadar asupra caracterului său mitologic.

Mitologia populară română nu este fixată prin iconografie sau prin descrieri amănunțite și necontradictorii, și personajul de care ne ocupăm se confundă cu numeroase alte figuri demonice, ajungîndu-se la tot felul de contaminări, bizare și neașteptate, prin fuziunea atributelor și remodelarea lor funcțională [10]. Învățatul maghiar Roska Márton, în 1906, o confunda cu „Marțolea" scriind : „Copilul nebotezat nu este bine să rămînă singur, deoarece vine Fata-pădurii [la el identică cu Marțolea], îl ia și-l schimbă cu al ei" [11]. Pauline Schullerus o confundă cu „Necuratul" (săsește *Alef*). Copilul „nu trebuie să rămînă singur în odaie, sau dacă mama e obligată să iasă totuși, se pune lîngă copil un obiect de fier, un cuțit, o furculiță... sau chiar numai o mătură" [12]. În afara lanțului Carpaților, personajul e identificat cu diavolul. Oferim un exemplu din Muntenia, iar pentru celelalte provincii dăm numai trimiterile bibliografice. Exemplul muntenesc sună astfel : „În patul lăuzelor trebuie să se puie un cuțit, foarfeci, secereă ș.a. pentru ca să nu vie necuratul să le schimbe copiii. Spune povestea că unei femei i-a luat necuratul copilul, un înger de frumusețe și i-a pus în loc o pocitură, care crescînd avea picioarele și mijlocul moale, mîini slabe și mici, un cap mare de tot și nu vorbea deloc. Se întîmpla însă ca sărbătoarea, de cîte ori pleca femeia la biserică, după ce avea grijă să încuie bine ușa, venea cineva de-i mînca bucățelele de carne din oala cu ciorbă care fierbea la foc. Vrînd să vadă ce minune o fi și asta, s-a prefăcut într-o zi că iese pe ușă și s-a ascuns după sobă. Trecu ce trecu și deodată văzu copilul cum se dă binișor jos din leagăn, se duce în capul oaselor la vatră, trage oala de la foc, ia lingura după prită [sic !] și se pune pe mîncat. Și spre marea ei uimire îl aude zicînd : Oala mică, lingura mare, nu pot să mănînc iute și vine zgripțuroaica de femeie ! De spaima ce o cuprinsese, abia putu să iasă din ascunzătoare. Se prefăcu iarăși că deschide ușa și păși înăuntru, găsind copilul în leagăn ca de obicei. Se duse și spuse pățania vecinelor sale. Una din ele o învață să se ascundă iar, și cînd l-o prinde la oală „să-l bată cu cleștele, vătraiul, cu secera, cu ce-o nemeri, pînă n-o mai putea, zicîndu-i : Piei, să vie al meu ! Femeia făcu după sfat și slăbănogul a dispărut ca prin minune, iar în locu-i a venit îngerașul de copil furat de necuratul. De atunci, cînd zărește

[redacted]

[9] Ion Pop-Reteganul, *Locuitorii misterioși ai pădurii*, în „Gazeta Transilvaniei" 52 (1889) nr. 12.

[10] Vezi pentru aceasta terminologia lui I.-A. Candrea, dar și articolul *Ființele mitologice în legendele românești*, în „Revista de etnografie și folclor" 21 (1976) nr. 2, p. 127. Mai nou, acad. Al. Rosetti a arătat că spiritele demonice ale pădurii se constituie la români într-o adevărată triadă mitologică. Pe lîngă o „mumă a pădurii" și o „fată a pădurii", mai există și un „Vieux de la forêt" (Moșul codrului). Vezi : *Le vieux de la forêt dans le folklore du monde méditerranéen, balkanique, slave et roumain*. Memoriile Secției de științe filologice, literatură și arte. Seria IV, tom. I, 1977—1978, p. 15—16.

[11] Roska Márton, *Keddi boszorkány. Az oláhoknak ugynevezett kedd asszonya*, în „Erdélyi Muzeum" 23 (1906) p. 338.

[12] Pauline Schullerus, *Rumänische Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtal*. Neuausgabe besorgt von Rolf Wilh. Brednich und Ion Taloș, București, Edit. Kriterion, 1977, p. 74—75, 602.

https://biblioteca-digitala.ro

lîngă lăuze secere, cleşte, cuţit şi altele, fuge de rupe pămîntul şi lasă în pace copiii de curînd născuţi" [13]. Tache Papahagi o confundă pe Fata pădurii cu Muma pădurii (personaj nemitologic care apare în basme). Astfel, el scrie că Fata pădurii „pare a fi însăşi Muma-pădurii, sau, cel mult, o fată a acesteia... în nici un caz nu ar putea fi confundată cu o zînă, cu o cosînzeană" [14]. Acelaşi S. Fl. Marian, din care am mai citat, utilizînd informaţiile lui Teofil Frîncu şi George Candrea pentru românii din Munţii Apuseni [15], o confundă cu zmeoaicele sau strigile. Copilul schimbat e *tont, hăbăuc, surd, mut, lunatic*. Pentru a împiedica schimbul se întrebuinţează fierul, iar dacă schimbul a avut totuşi, din neglijenţă, loc, micul monstru e bătut „fără cruţare, pînă ce spiritul cel rău sau striga aduce copilul furat iarăşi îndărăt" [16]. Ceea ce trebuie să reţinem, cu precădere, din exemplele de mai sus, este faptul extrem de important că credinţa în această fiinţă demonică a existat la toţi românii din stînga Dunării : în Transilvania, Muntenia şi Moldova, deci dacă ţinem de legea formulată de George Coşbuc, după care timpul şi locul sînt totdeauna în raport direct, trebuie să credem că e vorba de ceva cu adevărat foarte vechi. Trebuie să fi trecut mult timp pentru ca superstiţia să se poată răspîndi absolut pe întregul teritoriu locuit de români. Dar ceea ce trebuie să se ştie încă mai bine este faptul că fenomenul e cunoscut şi la românii din dreapta Dunării, ceea ce are — de la bun început — o anumită importanţă. Astfel, credinţa există şi la aromâni, pentru care avem următoarea atestare : „Niciodată pruncul nu se lasă singur în odaie, de se întîmplă cu mama să meargă măcar pînă în odaia de alături. Atunci se pune lîngă el o mătură, care ţine loc de o persoană, căci altminterea se crede că vine strigoiul îndată şi-l schimbă văzîndu-l singur sau îl face

---

[13] M. Lungeanu, *Schimbarea copiilor de către diavol*, în „Muscelul" 1(1907) p. 90, din Rucăr. Modalitatea de a obţine copilul propriu, se vede, este destul de barbară. Pentru Oltenia, Petru I. Costache, *Monografia comunei Brastavăţul, jud. Romanaţi*, Bucureşti, Edit. Socec, 1909, p. 30 ; Gh. F. Ciauşanu, *Superstiţiile poporului român în asemănare cu ale popoarelor vechi şi nouă*, Bucureşti, Edit. Socec-Sfetea, 1914, p. 375. Tache Papahagi, *Mic dicţionar folcloric. Spicuiri folclorice şi etnografice comparate*. Ediţie îngrijită, note şi prefaţă Valeriu Rusu, Bucureşti, Edit. Minerva, 1979, p. 332, descrie o practică franceză notată anterior anului 1262 de către Etienne Bourbon. Acolo se spune „Toutes deux [la mère et la sorcière] enfonçoient des aiguilles dans les arbres du lieu. Puis, après avoir dépouillé l'enfant et posé ses drapeaux sur les buissons voisins, elles se le jetoient l'une à l'autre, en le faisant ainsi passer entre deux arbres. Pendant ce temps, elles invoquaient les démons et surtout *les faunes de la forêt Rimite* qu'elles conjuroient de prendre cet enfant malade qui leur appartenoit et de leur rendre le leur qui naguère étoit sain et bien portant". După Legrand D'Aussy, *Fabliaux ou contes, fables et romans* du XIIe et du XIIIe siècles, I—IV, 1829, vol. I, p. 361. Pentru Moldova, Artur Gorovei, *Credinţi şi superstiţii ale poporului român*, Bucureşti, Edit. Socec-Sfetea, 1915, p. 75, 77 ; Tudor Pamfile, *Mitologie românească. I. Duşmani şi prieteni ai omului*, Bucureşti, Edit. Socec-Sfetea, 1916, p. 223.

[14] Tache Papahagi, *op. cit.*, p. 340.

[15] Teofil Frîncu şi George Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii)*, Bucureşti, Tip. Modernă, 1888. Pentru Transilvania şi Banat, Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, Edit. Socec, 1915, p. 234 ; Moldován Gergely, *A Magyországi románok*, Budapesta, 1913, p. 137 ; Vasilie Popoviciu, *Monografia comunei Pătaş (Nerapattás)*, Caransebeş, Tip. dieceză, 1914, p. 58. La saşii din Transilvania, Friedrich Mueller, *Basme din Transilvania*. Tradusc de Elena Ar. Densuşianu, Bucureşti, Edit. Minerva, 1914, p. 58—59. Şi Ovidiu Birlea, *Mică enciclopedie a poveştilor româneşti*, Bucureşti, Edit. Şt. şi Enciclop., 1976, p. 156—157, confirmă credinţa despre schimbarea copiilor de către diavol.

[16] S. Fl. Marian, *Naşterea la români*, p. 93, 128.

https://biblioteca-digitala.ro

vampir (liliac)" [17]. Important de reţinut este faptul că această superstiţie nu există la alte popoare balcanice. La istroromâni există însă credinţa. Femeile din Istria împlîntă în pragul uşii un cuţit, iară în leagăn pun două ace, pentru ca, după credinţa lor, să nu se apropie spiritele cele rele să ia copilul [18]. Ajungem astfel la următoarele constatări care merită a fi cunoscute :

La dacoromâni, aromâni şi la istroromâni (pentru megleniţi ne lipsesc informaţiile) a existat o credinţă analoagă despre primejdia prin care trec copiii de leagăn de a fi schimbaţi cu un alt copil, aparţinînd unui personaj demonic, cu nume şi aspecte diferite. Copilul schimbat e, de obicei, monstruos. Peste tot exista însă şi credinţa că un obiect de fier sau mătura (care este şi ea un obiect din recuzita vrăjitoriei) împiedica accesul spiritelor rele la leagănul copiilor lăsaţi singuri. Recuperarea copilului odată schimbat se făcea chinuind monstrul : mama sa reală neputînd suporta să-l vadă chinuit astfel, aducea îndărăt copilul adevărat şi şi-l lua pe al său înapoi. Aceasta e sceneria de bază şi ea concordă cu credinţe şi practici similare existente în toată Europa, mai puţin Peninsula Balcanică şi teritoriile din estul extrem al continentului. O aflăm sporadic şi într-alte continente. Astfel, după o cercetare recentă, am întîlnit-o şi la turcii anatolieni, în legătură cu spiritele maligne ale djinnilor [19].

Fenomenul a fost studiat, pe plan european, de Gisela Piaschewski [20] şi, după opinia cercetătoarei, credinţa ar avea un substrat germano-celtic, întrucît se află la ambele familii de popoare în întregimea lor. Popoarele slave şi cele romanice o cunosc parţial. Faţă de părerile destul de vechi ale autoarei, cercetările mai noi au adus precizări importante, de care

---

[17] Teodor T. Burada, *Opere. III. Folclor şi etnografie*, Bucureşti, Edit. Muzicală, 1978, p. 129, articolul *Obiceiurile la naşterea copiilor poporului român din Macedonia*, republicare după „Convorbiri literare" 26(1892), p. 39–50. Vezi mai nou Nicolae Gh. Caraiani şi Nicolae Saramandu, *Folclor aromân grămostean*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1982, p. 388–389.

[18] S. Fl. Marian, *Naşterea la români*, p. 57, după T. T. Burada, *O călătorie în satele româneşti din Istria*, în „Tribuna" 8(1891) nr. 161.

[19] Michèle Nicolas, *Croyances et pratiques populaires turques concernant les naissances. Région de Bergama*, Paris, 1972, p. 133–135.

[20] Gisela Piaschewski, *Der Wechselbalg. Ein Beitrag zum Aberglauben der nordeuropäischen Völker (=Deutschkundliche Arbeiten. Veröffentlichungen aus dem Deutschen Institut der Universität Breslau*, Allgemeine Reihe, Bd. 5), Breslau 1935, lucrare ce nu ne-a fost accesibilă, dar am utilizat concluziile autoarei din „Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens" vol. IX, Nachträge, 835–864. Peste informaţia de mai sus, astăzi depăşită, menţionăm că această credinţă există şi la finlandezi, unde însă copilul poate fi schimbat de diavol încă aflîndu-se în corpul mamei sale (Asko Vilkuna, *Die Ausrüstung des Menschen für seinen Lebensweg*, Helsinki, 1959, p. 14–15. FFC No 179). Din catalogul poveştilor mitice finlandeze aflăm că personajul demonic ce se ocupă cu schimbarea copiilor nebotezaţi este un „Bergtroll", adică o fiinţă a muntelui, un fel de „Vîlvă a muntelui". Cf. Lauri Simonsuuri, *Typen- und Motiv-Verzeichnis der finnischen mythischen Sagen*, Helsinki, 1961, p. 94–95, 123. FFC No 182. Dintre popoarele vecine, credinţa o au maghiarii (Hans Honti, *Verzeichnis der publizierten ungarischen Volksmärchen*. Auf Grund von Antti Aarnes Typenverzeichnis zusammengestellt, Helsinki, 1928, p. 28. FFC No 81) şi slovacii pentru care putem cita pe P. G. Bogatîrev, cu studiul său *Магические действия, обряды и верования Закарпатья*, republicat recent în vol. *Вопросы теории народного искусства*, Moscova, 1971, p. 252. Ştim de asemenea că această credinţă exista încă în antichitate şi era atribuită unui personaj demonic numit *Gello*, „que infantes recens natos rapere putabatur", fiinţă ce făcea parte din suita Hekatei (vezi Rudolfus Kassel, *Quomodo quibus locis apud veteres scriptores graecos infantes atque parvuli pueri inducantur describantur commemorentur*. Würzburg, 1954, p. 24).

https://biblioteca-digitala.ro

trebuie să se ţină neapărat seama. În ceea ce ne priveşte pe noi românii, faptul că o aflăm la trei din cele patru ramuri ale romanităţii orientale, arată clar că este vorba de un fenomen foarte vechi, anterior despărţirii dialectale a românilor. Pentru faptul că ţine de perioada de comunitate culturală a străromânilor, fenomenul ar trebui cercetat pînă la epuizarea întregii sale problematici. Este limpede că acest fenomen vorbeşte despre unitatea şi continuitatea elementului romanic de răsărit pe teritoriul unde locuieşte şi astăzi.

Revenind la *Wechselbalg*, cum e numit copilul schimbat în Germania, constatăm că însuşi termenul conţine ideea substituirii copilului. La englezi, acest copil se cheamă *changeling*; la francezi, printre alte denumiri, există şi cel de *enfant changé*. La popoarele slave care cunosc superstiţia toţi termenii cuprind ideea substituţiei în prefixul pod+miotek (la polonezi) sau pod+hotek (la cehi). La lituanieni şi la letoni, spiritul rău care schimbă copiii se numeşte Лайма şi Лаума [21]. Un asemenea copil este „missgestaltet und verwachsen", disproporţionat, cu nasul plat, cu gura uriaşă, edentat şi clăpăug. E veşnic nesătul şi mănîncă tot ce-i cade în mînă, chiar lucruri orduriere. Are o sănătate şubredă, de aceea nu trăieşte decît puţini ani; alteori demonstrează o forţă supraomenească şi se presupune că poate trăi cît trei generaţii de oameni. De obicei, nu poate umbla drept, ci se tîrăşte în patru labe. Nici inteligenţa nu i se dezvoltă în chip normal; el este în toate privinţele un arierat. Nu scoate decît sunete nearticulate. Uneori simulează stupiditatea, spre a-i chinui pe cei din jur, avînd în realitate o inteligenţă foarte dezvoltată, dublată de viclenie. Cînd moare un asemenea personaj, nu e îngropat în cimitirul satului. Părinţii acestor monştri sînt şi ei de mai multe feluri, pot fi spirite ale pămîntului (cobolzi, pitici, elfe), diferite fiinţe acvatice (Ungaria şi Boemia); în mai puţine cazuri sînt, ca la noi, spirite ale pădurii (Tirol, Silezia, Lausitz, Boemia), Dar pe alocurea — ca şi la noi — se crede că diavolul şi vrăjitoarele practică schimbul copiilor. Pericolul e mai mare în perioada dinaintea botezului sau de prima intrare a nou-născutului în biserică. În felul acesta, fenomenul dobîndeşte o coloratură ecleziastică. Ora cea mai primejdioasă de peste zi este cea a prînzului. Schimbul se face utilizîndu-se diferite şiretlicuri şi nu sînt puţine povestirile care rela-

---

[21] S. A. Tokarev, *Религиозные верования восточнославянских народов XIX — начала XX века*. Moskova — Leningrad, Isd. Akademii Nauk S.S.S.R., 1957, p. 104. În marele catalog de subiecte narative al lui Jonas Balys, *Motif-Index of Lithuanian narrative Folk-Lore*. Kaunas, 1936, la nr. 3692 se povesteşte în 21 de variante despre răpirea şi schimbarea nou-născuţilor de către Laumes (= Fairies). Rezumatul său tematic sună astfel: „Dacă părinţii ajung în situaţia de a omorî aproape pe copilul străin (changeling), apare zîna cu copilul furat şi le reproşează faptul zicîndu-le: «Eu am avut grijă de copilul vostru, iar voi vreţi să-l ucideţi pe al meu?» După aceasta, zîna restituie copilul schimbat" (p.245—246). Dar şi materialul lituanian confundă pe zînă cu diavolul, care face acelaşi lucru. Iată două cazuri tipice: Copilul schimbat era mut. Ca să-l facă să vorbească, un cerşetor a spus mamei să facă un foc şi să aşeze lîngă el coji de ouă în care să fiarbă apă. Atunci copilul a căpătat grai şi a zis «Stejarul are o sută de ani, eu sînt de cinci ori mai bătrîn şi o asemenea minunăţie n-am văzut încă în viaţa mea». Micul diavol a dispărut imediat şi părinţii şi-au redobîndit copilul propriu. 5 variante. Nr. 3295, *op. cit.*, p. 204. Cu asemănări ce ne duc înspre baladă, iată legenda lituaniană: Copilul a fost furat şi abandonat de diavol. Cînd a crescut mare, a auzit întîmplător o discuţie între doi corbi (diavoli), din care a înţeles cine sînt părinţii săi adevăraţi. I-a căutat şi i-a găsit, l-a alungat pe *changeling* şi a rămas în locul lui. Nr. 3296, *op. cit.*, p. 204.

https://biblioteca-digitala.ro

tează despre surprinderea operației și despre împiedicarea ei. Vechimea superstiției nu poate fi stabilită cu precizie, deoarece în cuprinsul ei se întrepătrund elemente de proveniență diferită și cu o cronologie diversă. Pentru Germania se susține că tradiția a căpătat o formă stabilă și definitivă cam în jurul anului 1000 e.n. O altă lumină aruncă asupra întregii chestiuni situația tradiției la românii nord- și sud-dunăreni. Studiul Giselei Piaschewski nu vorbește despre protejarea copiilor cu ajutorul fierului ca la noi, dar toate celelalte detalii concordă cu ceea ce se află la noi, deci tradiția noastră se încadrează organic în cea general-europeană. Noi am întreținut legături culturale cu toți vecinii, ca unii ce am trăit totdeauna pe aceste locuri.

În tot cazul trebuie exclusă ipoteza autoarei că românii ar fi împrumutat tradiția de la germanici (se gîndește probabil la sașii din Transilvania) sau de la slavi. Apariția tradiției la români infirmă concluzia autoarei. Învățatul ceh Karel Dvořák a aflat prototipul acestei tradiții încă în povestirea *De nativitate sancti Laurentii* din cunoscutele „Gesta Romanorum", 201, iar materialul pare să aibă la bază o legendă hagiografică italiană din secolul al X-lea: *Vita fabulosa sancti Stephani protomartyris* [22]. Deci toate indiciile tind să arate că tradiția s-ar fi format și difuzat către sfîrșitul primului mileniu al erei noastre, ceea ce ar corespunde și cu situația ei la români.

Oferim aici o tradiție germană care aduce note peste ceea ce dădea Gisela Piaschewski și, în anumite puncte, se apropie de povestirea românească a lui M. Lungeanu: „O țărancă din Görtschitztal avea un copil, care plîngea mereu și avea mereu o foame nemaipomenită. Ea era supărată din cauza aceasta și îl considera drept Wechselbalg (copil schimbat). «Stai, zise diavolul, o să-ți arăt eu îndată ce-i un Wechselbalg». A doua zi copilul era cu totul altul, nu mai plîngea, nu-i mai era foame și zăcea în leagăn ca o bucată de lemn. Țărancă își dădu imediat seama că păcătuise față de copilul său și că abia acum avea în leagăn un Wechselbalg. Contra diavolului poate acționa numai preotul, deci ea i se adresă acestuia și obținu următorul sfat: să meargă duminică dimineața în pădure înainte de răsăritul soarelui și să taie nouă nuiele de alun de cel alb, nu de alun roșu. Să aprindă apoi un foc în bătătura casei, să pună lîngă el o ulcică. Să scoată apoi leagănul lîngă foc și să-l bată pe Wechselbalg atîta pînă se vor rupe nuielele de alun. Țăranca făcu astfel. Cînd i s-a rupt și cea din urmă nuia, a apărut un omuleț cărunt, se învîrti în jurul focului și spuse: «Am văzut cu de nouă ori livezi și de nouă ori păduri, dar așa ceva ca astăzi nu mi s-a dat să văd». De îndată Wechselbalg a dispărut și țăranca fericită și-a redobîndit copilul" [23]. Cea de a doua tradiție germană, de care știm, dar pe care n-o mai transcriem aici, cuprinde și ea recuperarea

[22] Karel Dvořák, *Balada o podhozenci*. În vol. *Lidová tradice*. Přátelé k 85, narozeninám akademika Jiřího Horáka. Uspořádali Jaromír Jech a Olga Skalníková. Praga, 1971, p. 54.

[23] *Deutsche Volkslieder. Texte und Melodien*. Herausgegeben von Lutz Röhrich und Rolf Wilhelm Brednich. Band I. *Erzählende Lieder. Balladen. Schwänke. Legenden*. Düsseldorf, Pädagogischer Verlag, 1965, p. 60–61, după Georg Graber, *Sagen aus Kärnten*. 4 Auf., Leipzig, 1927, nr. 54, p. 47.

https://biblioteca-digitala.ro

copilului schimbat. Femeia l-a surprins pe necurat în clipa cînd tocmai stătea să părăsească odaia și a putut să-i smulgă la timp copilul din brațe[24].

De la un asemenea „copil schimbat" a pornit Pavel Dan atunci cînd și-a scris nuvela. În creația sa nu este vorba de obiceiul de a schimba numele unui copil bolnăvicios, prin simularea unei vînzări a lui către o familie bogată în copii sănătoși. Este vorba deci despre cu totul altceva decît se crede și se spune mereu, fără a se mai gîndi la baza reală a nuvelei. De la o povestire locală pe această temă trebuie să fi plecat Pavel Dan, cum bine a intuit lucrurile și prof. Dumitru Pop [25], dar așa cum se va vedea în continuare, prozatorul s-a îndepărtat de filonul popular în multe din momentele povestirii oferindu-ne un specimen interesant de mixtură a tradiției folclorice cu imaginația și originalitatea sa creatoare.

Ceea ce trebuie să arătăm aici este faptul foarte important că în tradiția orală a italienilor, slovenilor, germanilor și moravilor există și o baladă populară pe tema copilului schimbat, a cărei cunoaștere permite, într-o anumită măsură, datarea fenomenului cultural și înțelegerea mai subtilă a relațiilor dintre folclor și literatură.

Variantele italiene sînt în număr de patru și au fost culese astfel: în 1877, Antonio Ive a notat una în Rovigno, Istria occidentală [26] (să ne reamintim că tradiția există și la istroromâni!); în 1862, Georg Widter a culeș alta la S. Gregorio lîngă Feltre, textul fiind publicat de către Adolf Wolf în 1864 [27]; în 1894, Benedetto Pergoli a culeș un text din Italia centrală (Romagna) [28]; iar în 1935, Paolo Toschi a înregistrat o variantă în Sansepolcro, regiunea umbro-toscană [29]. În toate aceste patru variante sînt vizibile urmele unei străvechi legende hagiografice avînd ca protagonist pe sf. Lorenzo. Această legătură a fost făcută încă de Wolf care a

---

[24] *Ibidem*, p. 61—62, după Alfred Karasek-Langer und Elfriede Strzygowsky, *Sagen der Deutschen in Galizien*, Plauen, 1932, nr. 710, p. 259. Robert Wildhaber, care s-a ocupat de credințele și obiceiurile europene în privința cojilor de ouă (*Die Eierschalen in europäischen Glauben und Brauch*, în „Acta Ethnographica Academiae Scientiarum Hungaricae" 19 (1970), p. 435—457), arată că utilizarea motivului cojilor de ouă e foarte mult legată în legătură cu legenda copilului schimbat. Acesta trebuie adus într-o stare de uimire atît de mare încît să capete glas, văzînd ceva ce n-a mai văzut și nu-și poate imagina. Vorbind, ca în exemplul lituanian, el își pierde toată puterea și trebuie să plece din casă, iar părinții își recîștigă imediat copilul lor adevărat. Învățatul elvețian oferă o bibliografie impresionantă referitoare la această problemă, provenind din domeniul germanic, celtic, scandinav, francez. Motivul ar avea o utilizare mult mai largă. În tot cazul, studiul lui R. Wildhaber lămurește o mulțime de probleme pentru care cercetarea de pînă acum nu aflase încă un răspuns satisfăcător. Stith Thompson repertoriază subiectul la sigla F 321. «Changeling betrays his age when his wonder is excited. Usually pottage is boiled in an eggshell. The changeling: "I shall soon be a hundred years old but I never saw this done before". Fairy steals child from cradle and leaves fairy substitute. Changeling is usually mature and only seems to be a child. Changeling has abnormal features or growth. Limbs grow too rapidly, head is too big, or he is slow to learn to walk, or the like. Changeling is always hungry, demands food all the time. When changeling is threatened with burning, child is returned».

[25] Dumitru Pop, *op. cit.*, p. 104, 105.

[26] Textul în Milko Matičetov, *Il bimbo rapito dalla culla e sostituito con uno spurio*. Contributo allo studio di una ballata centro-europea. Il ponte sloveno dai canti religiosi italiani di S. Lorenzo alla ballata morava-tedesca e ceca dello spurio („Wechselbalg"). În vol. *Demologia e folklore. Studi in memoria di Giuseppe Cocchiara*. Palermo, Ed. S. F. Flaccovio, 1974, p. 218—219.

[27] *Ibidem*, p. 219—220: textul e fragmentar, lipsindu-i finalul.

[28] *Ibidem*, p. 220—222.

[29] *Ibidem*, p. 222—223.

https://biblioteca-digitala.ro

descoperit o legendă a acestui sfînt în proza veche franceză, de fapt într-o carte populară care a circulat intens și în Spania, *Historia del martyr espanol S. Lorenzo*, (Madrid, 1780), unde pasajul relativ la personaj sună astfel : „Hunc non nulli cujusdam Hispaniae ducis filium fuisse ferunt, quem daemon infantem e cunis in nemus asportaverat ; sed beatus Sixtus pontifex, cum in eadem provincia praedicaret, sub quadam arbore lauro divinitus inveniens eum, Laurentium vocavit et diligenti cura nutriri ac doceri iussit, quem adultum una cum Vincentio Romam perduxit" [30].

Din Slovenia s-au cules tot patru variante, două integrale, a treia degenerată în proză dar păstrînd toate elementele de similitudine cu textul italian, iar a patra, din păcate, fragmentară. Dăm aici rezumatul tematic al celei mai vechi variante slovene, din 1843, culeasă de Matija Majar din regiunea Triestului (sîntem din nou în apropiere de regiunea locuită de istroromâni). Niște părinți nu aveau copii și se rugau mereu să dobîndească unul. Căpătînd, în cele din urmă, unul, îi puseră numele de Lorenzo. Îi căutară trei doici care să-i poarte de grijă, dar nici una nu-i făcu semnul crucii. Veni diavolul, îl luă din leagăn și îl duse într-un arbore din pădure, unde-l părăsi. Un preot trecu pe acolo și-l auzi plîngînd, îl luă, îl aduse acasă la el unde îi dete toate cele de trebuință. Cînd împlini șapte ani, copilul declară că se duce în lume ca să-și caute părinții. Cerșind, ajunse la casa adevăratului său tată și ciocăni la poartă să i se deschidă și să i se dea de pomană. O slugă îl alungă, spunîndu-i că nu-i pot oferi nimic, deoarece stăpînul casei are un copil care mănîncă șapte cuptoare de pîine și tot nu se poate sătura. El ceru să-i fie arătat acel copil și făcu semnul crucii asupra lui. Atunci diavolul părăsi locul. Sf. Lorenzo trebui însă să sufere martiriul din această cauză. Propriii săi părinți l-au aruncat într-un cuptor să ardă și în timp ce-l întorceau de pe o parte pe alta, au găsit o scrisoare din care au aflat adevărata identitate a sfîntului și au murit amîndoi de durere [31].

Din Germania s-a cules o singură variantă a subiectului, dar este cea mai veche cunoscută [32]. Ceea ce este remarcabil în cazul acestui text e faptul că a rămas un unicat ciudat în cadrul folclorului german : nu apare în nici o altă colecție, în nici o arhivă și este lipsit de orice informație istorică adițională. Rezumatul tematic, după transcrierea lui Erk-Böhme are următorul conținut : Un nobil, în drumurile sale, găsește un copil. Poruncește slugii să-l ia acasă, îi pune numele de Benedik și-i poartă de grijă. Cînd ajunge la școală, copilul e luat în derîdere de ceilalți copii — — cu toate că era cel mai bun la învățătură și purtare — precum că ar fi copil de găsit. În această situație, el pleacă în lume, spre a-și căuta adevărații părinți și ajunge astfel și la ușa tatălui său real. Acesta nu vrea să-i dea adăpost pentru noapte, deoarece are un copil foarte rău, care o să-i stingherească odihna. Benedik intră totuși în casă și acolo îl află pe înlocuitorul său în leagăn. El îl ia de păr și-l dă afară, explicînd părinților

---

[30] *Ibidem*, p. 224, după V. Schott, *Hispania illustrata*. Frankfurt, 1603, 1/232.

[31] *Ibidem*, p. 211—214.

[32] Joseph Georg Meinert, *Alte deutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens*. Wien—Hamburg, 1817, p. 179—181. Tradusă în hochdeutsch de Erk-Böhme, *Deutscher Liederhort*. Neudruck Hildesheim und Wiesbaden, 1963, Bd. I, Nr. 12, p. 34.

https://biblioteca-digitala.ro

toată povestea [33]. Izolarea textului, precum și proximitatea Moraviei îl fac pe Lutz Röhrich să afirme dependența versiunii germane de cea cehă, cu care are într-adevăr profunde afinități. Analizînd apropierile dintre tradițiile în proză și cele versificate, acest autor constată că în „centrul tradiției în proză stă demonicul Wechselbalg, în timp ce în cea poetică stă un erou uman. Baza legendei trebuie căutată în lumea credințelor populare. Balada a fost însă puternic influențată (überformt) de către legenda hagiografică și de diavolizarea lui Wechselbalg în mediile creștine. Rădăcina cîntecului ar trebui căutată într-o povestire pioasă și legendară, un exemplu medieval despre diavol. Dar izvorul acesta nu a fost încă descoperit [34].

Am ajuns astfel la ultimul domeniu cultural unde este cunoscută balada și anume la folclorul morav. De aici s-au cules și s-au publicat două variante de către František Sušil și o tradiție în proză de J. S. Menšik. Ne interesează aici numai conținutul baladei. Acesta a fost reconstruit tematic de Karel Dvořák [35], dar textele, cu traducerea lor germană, se dau de către același Lutz Röhrich citat mai sus. Rezumatul tematic pe care-l oferim mai jos are în vedere prima variantă a lui Sušil, după traducerea lui Röhrich. Domnul Trum mergea la plimbare printr-o livadă, cînd deodată găsi acolo un copil mic. Îl luă cu sine, îl crescu și-l dete la școală. Ceilalți colegi ai săi îl ocărau că nu e de al lor, ci un copil găsit. Venind acasă, copilul spuse ce i s-a întîmplat, ceru o carte și o pîine și plecă în lume să-și caute părinții. În drum dădu de o colibă și bătu la ușă. Femeia din casă îi spuse să aștepte deoarece fierbe terci pentru copilul ei care e foarte rău și plînge mereu. Ea îi făcea terci cu laptele de la 12 vaci și tot nu-l putea sătura. Copilul porunci diavolului să se învîrtească și să plece pe fereastră, pentru că destul a chinuit-o pe maică-sa. Și așa s-a și întîmplat : diavolul a început să se învîrtească precum o roată și a sărit pe fereastră. Varianta a doua e puțin diferită la începutul textului, unde se arată că e vorba de o morăriță care și-a dorit un copil. Doi diavoli luară copilul morăriței, lăsară în locul lui pe al lor, iar pe copil îl abandonară într-un loc unde fu găsit și apoi crescut de altcineva. După prima variantă a lui Sušil, s-ar părea că mama și-a blestemat copilul și tot ceea ce se întîmplă după aceea este urmarea blestemului matern.

La români nu există un cîntec epic de acest fel. Dar un cîntec despre Fata pădurii există totuși. El a fost cules de Tache Papahagi în 1922 în localitatea Vad și este intitulat *Păcurarul și fata pădurii*. Rezumatul tematic al lui Al. I. Amzulescu sună astfel : Păcurarul își cîntă nefericirea de a fi iubit un an, fără să știe, pe Fata-pădurii. El a înțeles legătura lui nefericită abia cînd a chemat-o la cununie, și fata i-a răspuns că nunta ei va fi cînd se va rupe pădurea [36]. Este deci cu totul altceva decît am întîlnit la celelalte popoare, deci o creație originală și independentă. În tra-

---

[33] Lutz Röhrich, *Die Wechselbalg-Ballade*. În vol. *Europäische Kulturverflechtungen im Bereich der volkstümlichen Überlieferung*. Festschrift zum 65. Geburtstag Eruno Schiers. Herausgegeben von Gerhard Heilfurth und Hinrich Siuts. Göttingen, Verlag O. Schwarts, 1967, p. 178—179.

[34] *Ibidem*, p. 185.

[35] Karel Dvořák, *op. cit.*, p. 39.

[36] Al. I. Amzulescu, *Balade populare românești*, București, Edit. pt. Literatură, 1964, vol. I, p. 180, nr. 198 : Păcurarul și Fata pădurii.

https://biblioteca-digitala.ro

diţiile româneşti în proză, ca şi în cîntecul cules de Tache Papahagi, nu intervine nici un element creştin; lucrurile rămîn în atmosfera revolută a unei superstiţii foarte vechi, precreştină, şi constituie desigur o reminiscenţă culturală din cele mai vechi timpuri. Iar faptul că o întîlnim şi la celelalte ramuri ale poporului romîn, din dreapta Dunării, nu face decît să confirme marea vechime a fenomenului la români. Este vorba de cel mai vechi strat cultural ce mai poate fi surprins astăzi în cultura populară română şi de aceea merita această lungă periegheză.

Pavel Dan porneşte de la acest strat mitologic străvechi. Iată cum arată la el copilul schimbat: „Mic, închircit, cu capul mare şi faţa păroasă, văzindu-l de departe nu i-ar fi dat mai mult de zece ani. Dacă te uitai de aproape la creţele de pe faţa-i, la ochii şterşi, bătrîni, ce păreau înconjuraţi în făşii de pînză boţită, ai fi stat pe gînduri înainte de a spune cîţi ani are" [37]. Este exact cum ni l-au înfăţişat informaţiile etnografice discutate mai sus. Şi se continuă astfel: „Acum, uite-l. Stă unde-l pui. Nu grăieşte. Dacă i-e foame strigă: Pită. Atîta ştie şi pricepe! De mîncat mîncă cît trei. Cînd aude de mîncare lasă totul şi fuge. Acasă mănîncă toată mîncarea de la ceilalţi. Mamă-sa e beteagă şi o copilă de vreo treisprezece ani, care le mai face celorlalţi o lingură de zeamă, nu poate birui cu el". La fel ca în materialul etnologic analizat mai sus. Două lucruri sînt însă noi la Pavel Dan: lipsa de bucurie a mocanului la vestea că avea să i se nască un copil, într-un moment de sărăcie lucie: „Nu mă prea bucuram. E drept. Şi poate ăsta a fost păcatul. Cînd îţi dă Dumnezeu un copil trebuie să-i mulţumeşti în coate şi în genunchi, nu să te superi. Dumnezeu ştie ce face. Înainte de a-ţi dărui copilul, i-a rînduit locul lui în lume, coaja lui de pîine. Eu eram tînăr. Şi-apoi o duceam şi greu. Cînd am ieşit din iarnă vîndusem tot de prin grădină: rămăsesem ca de foc". Ideea unei vinovăţii personale, care operează ca o obsesie asupra conştiinţei omului este un adaos al lui Pavel Dan, pentru a muta drama din domeniul exterior al epicului în miezul psihologiei personajului; acest moment reprezintă trecerea de la etnografie la artă. Întîlneam ceva asemănător şi la cehii moravi: mama care îşi blestemă copilul, dar ni se povesteau numai elementele exterioare ale blestemului, nu ni se întăţişau suferinţele morale ale mamei, singurele elemente care ar fi putut produce adevărată artă. Omul lui Pavel Dan n-a blestemat, nu şi-a încărcat sufletul cu un astfel de „păcat", el numai nu s-a bucurat de venirea pe lume, la necaz şi la sărăcie, a copilului său şi toată viaţa îi e mutilată, strivită de greutatea obsesiei sale. Este o idee care potenţează la maximum tensiunea psihologică a nuvelei, aşa cum bine a sesizat Florian Potra în introducerea sa la ediţia îngrijită de el [38]. Cel de al doilea moment care îi aparţine lui Pavel Dan, ca invenţie artistică, priveşte însuşi fondul superstiţiei. Am văzut pînă acum că spiritele rele pun în locul copilului de om, pe un copil de al lor. În acest moment, Pavel Dan inovează. Spiritele rele schimbă copii de oameni. Iată ce scrie prozatorul: „Am ajuns într-o încăpere mare, un fel de şură căreia nu-i vedeam nici pereţii, nici podelele

[37] Pavel Dan, *Urcan bătrînul. Nuvele*. Ed. II. Cu o introducere de Ion Chinezu. Bucureşti, Edit. Fund. Cult., p. 199.

[38] Pavel Dan, *Scrieri alese*. Ed. Florian Potra, Bucureşti, Edit. de Stat pt. Literatură şi Artă, 1956, p. 17.

https://biblioteca-digitala.ro

ori grinzile. De sus ploua înlăuntru o lumină moartă, roșie, ca sîngele amestecat cu apă. Toată șura aceea era plină de copii mici de țîță. Erau atîția de n-aveai unde pune piciorul. De mari, nu erau mai mari de un an și jumătate și erau toți în pielea goală, cum i-a făcut mama. Cu ochii duși, cu fețele ca de ceară stau acolo și nu ziceau nimic; unii își mișcau cîte o mînă, uite așa cum face el (Mocanul arătă spre copilul lui). Între ei unul plîngea. Plîngea așa de tare că te asurzea. — L-ai adus? auzii întrebînd. — Am adus și omul să i-l dau pe ăstălalt. — Nu trebuia să-l aduci aici. — Nu-i nimic. Tot va uita pînă sus. Eu nu mai pot merge, cîntă cocoșii. — Dă-mi-l, să nu mai plîngă aici. I s-a împlinit vremea. Văzui umbra aceea aplecîndu-se peste copii... Cînd și cum am ieșit de acolo, nu știu. Pare că am mai auzit odată ușa trîntindu-se. Numai ca prin vis mi-aduc aminte. M-au aflat, ziua, în apropiere de casa mea, plin de sînge, cu un copil mic în brațe. Cum nevestei îi pierise în noaptea aceea copilul de lîngă ea, au crezut că e copilul nostru. Ziceau că mi-am pierdut mintea fiindcă n-am dorit și n-am mulțumit lui Dumnezeu cînd mi-a dat copil. Alții mai spuneau că m-am întors acasă cînd soția dormea și așa nebun cum eram, am luat copilul de lîngă ea. Am tăcut apoi opt săptămîni. Le-am spus ce am pățit, pe unde am umblat. Nu m-a crezut nimeni. Nimeni! Nici nevasta" [39]. Pasajul este revelator atît cît privește arta povestitorului, dar și pentru zugrăvirea situației satului românesc al epocii. Observăm în ce constă inovația autorului: el nu se mai ține de amănuntul tradițional, ori poate că nici nu l-a înțeles bine [40]. Noi nu trebuie să căutăm în opera sa exactitatea notației etnografice sau folclorice, căci atunci ar fi rămas un etnograf sau un folclorist, ci consecința psihologică a faptului etnologic în conștiința omului. Și în pasajul citat mai sus se vede limpede că această consecință nu este ceva individual, un caz patologic întîmplător, ci un fapt colectiv. Pavel Dan subliniază tocmai acest lucru: ceilalți oameni din sat, chiar și soția mocanului i, „au crezut", „ziceau", „alții mai spuneau" etc. etc., exercitînd asupra psiho-

[39] Pavel Dan, *Urcan bătrînul*, p. 211—212.

[40] Preocupările folclorice ale lui Pavel Dan sînt foarte modeste. D. Pop a pus bine în lumină lucrurile și nu mai revenim. Monica Lazăr, mai concesivă, le consideră și ea doar niște „compilații conștiincioase după diferiți folcloriști români, fără o contribuție personală notabilă și chiar cu unele inexactități de terminologie". *Op. cit.*, p. 94. Acum putem arăta că pe Pavel Dan nu-l interesau direct și precis amănuntele sau faptele, ci atmosfera ce se degajă din modul mitologic de a interpreta lumea. Într-un moment cînd se încerca la noi reabilitarea mitului ca formă de trăire autentică, Pavel Dan ia poziție contrară. În rest, dacă a greșit ca folclorist, putem spune că n-a făcut-o mai mult și mai grav decît o fac și astăzi unii așa-ziși specialiști chiar. Menționăm aici o singură eroare de acest fel care se perpetuează și astăzi pînă la saturație. Astfel Pavel Dan a confundat personajul legendar Novac cu personajul istoric Baba Novac, generalul lui Mihai Viteazul. Confuzia o fac și azi nenumărați scriptori. Am vrea să știm în acest caz cum se justifică faptul interesant oricum că denumirea Novak „penes fluvium Marusii" apare încă la 1135 și 1355 în Transilvania, iar o altă localitate „Villa Nouak" apare încă în 1370 în Banat? (Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, București, Edit. Acad. R. S. România, 1968, vol. II, p. 377 și vol. I, p. 266). Dar numele de Novac, ca nume de persoană de data aceasta, apare și înainte de Mihai Viteazul. Astfel în anul 1508 e citat un țigan Novac (cu copiii săi) în două documente ale Țării Românești, de la Mihnea Vodă cel Rău în relație cu mănăstirea Bistrița (vezi *Documente privind istoria României*. Veacul XVI. Țara Românească. Vol. I, 1501—1525. Buc., Edit. Acad. R. S. România, 1951, p. 48, 50). Noi am arătat că „Novacii" sînt personaje mitologice, care nu au nimic de a face cu căpitanul lui Mihai Viteazul; ei sînt omologabili cu uriașii, iar toponimele atît de răspîndite se referă la aceștia.

https://biblioteca-digitala.ro

logiei mai labile a omului (din cauza reproşurilor ce şi le făcea singur că nu şi-a dorit copilul) o adevărată teroare colectivă. Nu numai mocanul nostru este o victimă a inculturii şi a neştiinţei, dar satul întreg este plin de oameni înapoiaţi, striviţi de forţele duşmănoase ale cosmosului, terorizaţi de o sumedenie de superstiţii, aşa cum îl caracterizează Romul Munteanu [41]. Totul concură la crearea unei atmosfere sumbre şi neliniştite, atît psihologia individului, cît şi cea a colectivităţii, căci aşa cum bine a observat şi I. Negoiţescu, la Pavel Dan elementul etnologic nu este numai material documentar, fundal pitoresc şi decorativ, un mijloc de a da culoare locală, ci „o nouă posibilitate de a cunoaşte omul în intimitatea sa obscură, enigmatică, rezervată" [42]. E vorba de un sondaj în arhaic şi, am văzut, în ce zone ale arhaicului. Dezbaterea se poartă între un credincios şi rămăşiţele de spaimă ale păgînismului, ale precreştinismului. Din înfruntarea acestor două lumi în sufletul unui om simplu şi ignorant de la ţară reiese teroarea ancestrală ce a stăpînit odinioară lumea. Totul se amestecă aşa ca într-o ceaţă care deformează sufletele şi le mutilează iremediabil şi toate acestea se puteau întîmpla în epoca aeroplanului şi radiofoniei. De aici rezultă tragicul indicibil al situaţiei. Pavel Dan, fiind un creator autentic, îşi ia materialul de unde crede (din lumea folclorului) şi face din el ceea ce trebuie (artă bună, caldă, umană). Dar trebuie să cunoaştem de unde a pornit, spre a putea aprecia exact şi corect ceea ce a realizat. Aproximaţiile de pînă acum nu serveau memoriei lui. Iar dacă drumul cunoaşterii, aşa cum l-am schiţat noi aici, a fost lung, întortocheat şi plin de tot felul de piedici şi imperfecţiuni, sperăm că nu a fost totuşi zadarnic şi poate va stimula şi pe alţi cercetători la periegheze tot atît de instructive prin istoria atît de plină de suferinţe şi de speranţe înşelate ale sufletului omenesc. Pavel Dan ne-a oferit un exemplu şi un îndemn.

DU FOLKLORE À LA LITTÉRATURE. L'AMBIANCE CULTURELLE D'UNE NOUVELLE DE PAVEL DAN

Résumé

Le prosateur Pavel Dan (1907—1937) ne nous a pas laissé une œuvre trop riche, mais ce qu'il nous a légué a une ambiguïté sociale caractéristique : d'une part, une fonction artistique, de l'autre, une fonction documentaire. Toutes ses nouvelles ont comme objet d'observation le village de Transylvanie, à l'égard duquel il a une attitude réaliste-critique. Le récit « Copil schimbat » (Enfant changé) est démonstratif en ce sens. Il s'agit d'une ancienne croyance européenne selon laquelle le nourrisson laissé seul et sans surveillance peut être ravi et changé par un être démoniaque (une fée, le diable, un troll, etc.). On laisse à sa place un *Wechselbalg* (en Allemagne), un *féetand* ou *enfant des fées* (en France),

[41] Romul Munteanu, *Pentru reeditarea lui Pavel Dan*, în „Tînărul scriitor" 4(1955) nr. 6, p. 60.

[42] I. Negoiţescu, *Reflecţii stilistice asupra prozei lui Pavel Dan*, în „Viaţa românească" 10(1957) nr. 3, p. 144.

https://biblioteca-digitala.ro

un *changeling* (en Angleterre). L'auteur étudie la croyance sur le plan européen, en détermine la diffusion et l'ancienneté, fait des références à la ballade occidentale sur ce sujet et démontre ce que cette croyance est devenue dans la nouvelle de Pavel Dan. Quoiqu'il ait réalisé une œuvre d'art d'une grande vigueur évocatrice et d'originalité, il nous offre, peut-être la plus complète et la plus fidèle description qui existe dans notre littérature ethnographique. Ce qui constitue le trait original du folklore roumain c'est que le personnage démoniaque qui change l'enfant c'est « Fata pădurii » (La fille de la forêt). Dans les contes roumains on trouve une « Muma pădurii » (Mère de la forêt) et dans les croyances populaires il y a un « Moşul codrului » (Vieux de la forêt). Ce dernier aurait l'habitude de manger les enfants. On a ainsi toute une famille de créatures diaboliques qui vivraient dans la forêt et auraient une influence nuisible sur la vie de l'homme. Le mode d'interprétation de Pavel Dan s'inscrit dans un long procès de lutte contre les superstitions et c'est par ce trait que son récit accomplit sa fonction artistique et sociale.

https://biblioteca-digitala.ro

INDEX MOTIVIC ŞI TIPOLOGIC AL POEZIEI EROTICE ORALE ROMÂNEŞTI*

SABINA ISPAS ŞI DOINA TRUŢĂ

În orice disciplină cercetarea evoluează firesc spre o etapă de studiu în care sistematizarea materialului acumulat se impune cu necesitate, pentru a asigura domeniului respectiv precizie şi rigoare ştiinţifică.

În folcloristică un moment important al procesului de sistematizare este alcătuirea tipologiilor şi indexarea „textelor" culese pentru fiecare gen şi specie folclorică în parte. În acest sens s-a preconizat, în preajma anului 1970, alcătuirea Colecţiei naţionale de folclor [1]. Un colectiv de cercetători din sectorul de literatură populară al Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice s-a angajat să întocmească tipologia tematică şi motivică a liricii populare româneşti. După mai bine de un deceniu de muncă asiduă *Catalogul liricii populare româneşti* a fost încheiat, ca o lucrare în manuscris, la finele anului 1982.

În ansamblul culturii populare tradiţionale româneşti textul liric ocupă un loc preponderent. Acestui fapt i se datorează frecvenţa cu care textul liric apare în culegeri încă din secolul trecut [2].

Culegerile întreprinse la sfîrşitul sec. al XIX-lea şi începutul celui de al XX-lea au dus la acumularea unui deosebit de bogat material de texte poetice lirice, la care s-au adăugat culegerile masive întreprinse de cercetători după instituţionalizarea cercetării folcloristice. Pe baza acestui material s-a ajuns la momentul elaborării tipologiilor de gen, pornindu-se de la particularităţile, mecanismele interne, specificul categorial desprinse în urma analizelor diferitelor genuri şi specii ale textului folcloric. Se preconiza, în acest fel, obţinerea unei imagini de ansamblu asupra textului literar, ca parte integrantă a fenomenului culturii populare tradiţionale româneşti.

În ceea ce priveşte „cîntecul" s-au conturat, treptat, următoarele secţiuni tematice ale tipologiei liricii orale româneşti : lirica erotică, liri-

---

* *Indexul motivic şi tipologic al poeziei lirice erotice orale româneşti*, a cărui redactare s-a încheiat în anul 1982, se află în fondul de manuscrise al Institutului de Cercetări Etnologice şi Dialectologice din Bucureşti, urmînd a fi tipărit în Editura Academiei R. S. România.

[1] Cf. „Revista de etnografie şi folclor", tom. 14 (1969) nr. 3, număr în întregime dedicat acestei probleme.

[2] Între cele mai vechi culegeri de texte lirice amintim pe cea a lui N. Pauleti, întreprinsă în satul Roşia de Secaş, jud. Alba, în anul 1838, rămasă în manuscris pînă în anul 1927 şi cea editată de V. Alecsandri, *Poezii populare ale românilor*, Bucuresci, 1866, tradusă şi tipărită ulterior în limbile franceză, engleză şi germană.

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 164–169, Bucureşti, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

ca de dor și jale, lirica socială și de cătănie, lirica satirică și de joc[3]. Cînd s-a inițiat alcătuirea secțiunilor tipologiei liricii s-au eliminat deliberat textele cîntecelor rituale, de șezătoare, scrisorile de război; textelor lirice cu funcție ceremonială (la naștere, de nuntă și înmormîntare) li s-au întocmit tipologii speciale. Indexurile liricii conțin, așadar, texte de: doine, cîntece propriu-zise, haiducești, de cătănie, satirice, strigături, comenzi de joc. Principiul care a stat la baza selectării textelor indexate a fost dominant funcțional[4]. Canoanele și mecanismele interne de realizare a textului liric, mai greu de descifrat, au făcut ca sistematizarea textelor acestui gen să se realizeze cu multă dificultate[5]. (Cîntecul liric este specia cea mai vitală astăzi, nu necesită condiții deosebite la performare și nici o specializare a interpretului. Bogăția afectivă și varietatea sentimentelor exprimate îi determină intensa circulație.)

S-a pornit de la observarea directă a fenomenului liric și a textului literar propriu-zis. Au fost citite textele ca atare și s-au întreprins analize asupra secvențelor care le alcătuiau. Ca urmare a acestui demers au fost scoase în evidență secvențe caracterizate prin repetabilitate și păstrarea identității în diverse contexte lirice. Observația obiectivă a stabilit, astfel, că metoda cea mai indicată pentru indexarea textelor de lirică orală românească este cea motivică. Definirea motivului, ca unitate de bază a textului liric oral românesc, stabilirea acestuia și elucidarea legilor care guvernează mecanismul nașterii textului liric oral au format obiectul unor contribuții teoretice ale colectivului care a realizat indexarea liricii orale românești[6].

Ca și în cazul celorlalte secțiuni tipologice, Indexul poeziei orale românești de dragoste a analizat și ordonat numai textul literar, melodia însoțitoare a acestuia urmînd să fie studiată și sistematizată de către etnomuzicologi.

În vederea stabilirii corpusului de variante s-a lucrat, în final, pe o bibliografie de 543 de titluri și pe culegerile din Arhiva I.C.E.D. întreprinse pînă în anul 1970 inclusiv. (Bibliografia lucrării a fost gîndită ca

---

[3] S. Ispas, D. Truță, *Index motivic și tipologic al poeziei erotice orale românești*, lucr. mss.; L. Georgescu, *Index bibliografic și antologie tipologică a liricii populare românești de jale*, lucr. mss.; M. Brătulescu, *Index bibliografic și antologie tipologică a liricii populare românești de dor*, lucr. mss.; S. Ciobanu, *Catalogul tematic al liricii românești satirice și de joc*, lucr. mss.; R. Niculescu, *Lirica populară românească socială și de cătănie. Tipologie, corpus, bibliografie*, lucr. mss.

[4] Textul liric fiind plurisemantic, poate fi încadrat în mai multe secțiuni tematice: de dragoste și dor, de dragoste și jale, de dragoste și social sau de cătănie; de aceea s-a convenit ca unul dintre sensuri să fie considerat predominant. Coeficientul de subiectivitate este atenuat de indicii de cuvinte și versuri-cheie și de trimiterile încrucișate întreprinse în cadrul aceluiași index sau între indexuri diferite.

[5] Cataloage sistematice ale textelor lirice orale, alcătuite pe principii diferite, au fost elaborate de către cercetători ai instituțiilor de specialitate din Varșovia, Brno, Freiburg, Budapesta etc.

[6] Radu Niculescu, *Privire critică asupra unor procedee actuale de sistematizare și clasificare a liricii populare*, în „Revista de etnografie și folclor", tom. 14 (1969) nr. 3, p. 207—223; Ligia Georgescu, *Distribuția — analiza distribuțională, premisă pentru o metodă de clasificare a liricii populare românești*, în „Revista de etnografie și folclor", tom. 18 (1973) nr. 2, p. 107—116; Sabina Ispas, Doina Truță, *Propuneri pentru Catalogul liricii orale românești*, în „Revista de etnografie și folclor", tom. 19 (1974) nr. 2, p. 113—152; vezi și *Motiv — Variantă în lirica populară românească*, în „Revista de etnografie și folclor", tom. 17 (1972) nr. 2, p. 93—106.

https://biblioteca-digitala.ro

o bibliografie selectivă lărgită, bibliografia exhaustivă a genului urmînd a fi dată de bibliografia generală a folclorului românesc.) Sondajele efectuate asupra materialelor publicate în periodice au determinat colectivul de cercetători să renunţe, din raţiuni practice, la excerptarea acestora[7].

Textele care au fost cercetate pentru stabilirea motivelor ce urmau să intre în alcătuirea tipologiei trebuiau să ateste atît cele mai vechi cît şi cele mai noi culegeri—primele menţiuni şi cele contemporane—să acopere întreaga arie a Dacoromaniei şi zonele învecinate cu vorbitori de limbă română, să evidenţieze frecvenţa şi repetabilitatea motivului. Pentru analiză şi sistematizare s-a folosit, ca unitate de bază, *motivul*[8]. Motivul este realizarea în expresie lingvistică şi poetică a motifemului care se actualizează prin variantă, motifemul fiind o invariantă în raport cu diversele poziţii pe care le ocupă. În *Indexul motivic şi tipologic al poeziei lirice erotice orale româneşti* au fost folosite şi noţiunile de *tip motivic*[9] şi *princeps*. Totalitatea variantelor cvasiidentice alcătuiesc un tip motivic cu variabilitate foarte limitată. În subtipul motivic indicele de tolerabilitate a variaţiei este mai pronunţat. Tipurile şi subtipurile, pentru

---

[7] Volumele incluse în bibliografie au fost extrase din bibliotecile : I.C.E.D., Biblioteca Academiei R. S. România, Biblioteca Centrală de Stat, Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti, Biblioteca Universitară din Cluj-Napoca, Biblioteca Institutului de Lingvistică din Cluj-Napoca, Biblioteca Universitară din Iaşi şi Biblioteca „Astra" din Sibiu.

Din fondurile Arhivei I.C.E.D. au fost lucrate 30 000 numere de fonogramă, 4 000 numere de magnetofon, 30 000 numere de informaţii, un număr însumînd, adesea, mai multe texte. Materialul deosebit de bogat, aproximativ 160 000 de fişe numai pentru lirica de dragoste, a oferit, cu maximă acurateţă, imaginea textului liric popular românesc tradiţional.

[8] Motivul este « secvenţa de versuri, în număr oarecare, cristalizată, caracterizată de relativă stabilitate formală şi, în genere, de aptitudine combinatorie [...]. Principalul test de identificare a motivului rămîn permutarea şi (în sens glossematic) „comutarea" lui „naturală", altfel spus, regăsirea lui în diverse ambianţe contextuale (respectiv motivice), orice context fiind, în mod necesar fie motiv, fie conjugare de motive » — R. Niculescu, *op. cit.*, p. 218.

Motivul poate fi definit drept „un mesaj poetic — text caracterizat prin autonomie şi aflat într-un raport de echivalenţă cu mesaje poetice din aceeaşi clasă" — REF, tom. 17 (1972) nr. 2, p. 101

Motivul (în fapt motifemul) este „un sistem de valori contractuale, bazat pe relaţii obligatorii între termeni pertinenţi, cu valoare instituţionalizată. Este o entitate abstractă cu calitate de normă, nelegată de individ, constituind un ansamblu de tipuri esenţiale, care se manifestă prin intermediul motivului exprimat în variantă" — S. Ispas, D. Truţă, *op. cit.*, p. 115.

[9] Tipul, aşa cum este caracterizat de I. Ionică în lucrarea *Dealul Mohului. Ceremonie agrară a cununii în Ţara Oltului*, 1943, este o schemă „cu putere de viaţă concretă, la legea formală căreia se subordonează totalitatea exemplarelor întîlnite, exemplare ce se succed pornind de la ea, după o anumită regulă de compunere logică şi de distribuţie spaţială în cuprinsul cercetat [...]. Tipul nu este o medie a însuşirilor unui şir de obiecte asemănătoare şi nici o alcătuire abstractă formată din elementele comune acelui şir, deplasîndu-se continuu în lungimea lui. El este mai curînd icoana lăuntrică pe care se sprijină întreaga serie a exemplarelor concrete şi care poate apărea în toată strălucirea ei într-unul din ele [...]" ; *op. cit.*, p. 5—6

„[...] tipologia literaturii poporane trebuie să se urce de la nucleele expresive ale limbii comune, pînă la creaţiunile şi situaţiile înfăţişate în capodoperele lumii. Nu însemnează că totdeauna lucrul acesta este posibil ; dar un număr de fapte concludente deschide orizonturi în chestiunea raportului dintre cult şi popular pînă în domeniul expresivităţii ca izvor al creaţiunilor. [...]. Tipul este acea constantă care face ca un număr de variante şi de subtipuri sau versiuni să prezinte mai multe asemănări decît deosebiri. Orice tip este caracterizat printr-un raport fie între doi agenţi, fie între două motive dintre care unul fiind cel principal caracterizează în primul rînd plăsmuirea." — D. Caracostea, Ov. Birlea, *Problemele tipologiei folclorice*, Bucureşti, Edit. Minerva, 1971, p. 42, 43.

https://biblioteca-digitala.ro

a putea fi conturate, au necesitat minimum două texte culese din localităţi diferite şi la oarecare interval de timp. Unele subtipuri sînt determinate de particularităţi zonale, dialectale, sînt subtipuri zonale ale tipului naţional. Pentru ilustrarea în Index a tipului motivic s-a folosit *varianta princeps*, variantă care conţine marca motivului (cuvinte şi versuri cheie) şi care ocupă, în plan valoric, locul prim între variantele constituente ale tipului. Ea este reprezentativă prin autenticitate, frecvenţă şi arie de răspîndire. Princepsul este o variantă a motivului cu existenţă reală, un „citat". S-au preferat princepsuri din culegerile aflate în Arhiva I.C.E.D. dată fiind probitatea ştiinţifică cu care au fost întreprinse aceste culegeri, garanţie a autenticităţii textului princeps. Un sistem de sigle însoţeşte fiecare unitate de text citat şi menţionează volumul (din care textul a fost extras), autorul, titlul, pagina sau indicativul din arhivă, anul culegerii, localitatea precum şi poziţia în contextul din care a fost extras : iniţială (— +), mediană (+ +), finală (+ —) şi funcţia de strigătură (s) ; (lipsa unora dintre datele amintite a fost marcată prin : ?). Aceste sigle alcătuiesc corpul de trimiteri al variantelor constituente ale tipurilor motivice sau semantice, care nu sînt citate textual în Index fiind numai inserate după princeps. Marca motivului, alcătuită din *versuri* şi *cuvinte-cheie*, este subliniată grafic în text. Versurile cheie sînt elementul cel mai stabil, determinant pentru semnificaţia de bază a motivului în diverse contexte. Această marcă determină, de cele mai multe ori, contragerea motivelor din care este constituit textul de cîntec liric.

Tipurile motivice sînt secţiunea cea mai cristalizată a liricii orale româneşti. Alături de acestea s-au putut stabili unele tipuri semantice alcătuite din motive cu mare grad de variabilitate, unite de aceeaşi sintagmă-marcă ce prezintă, la rîndul ei, adesea, un mare grad de toleranţă. Tipurile semantice sînt cerute de structura categorială şi au fost marcate printr-un :*. Sferele semantice constituite din motive diverse, cu acelaşi conţinut tematic, sînt subordonate tipurilor motivice şi semantice şi sînt marcate cu : **.

Ordonarea motivelor citate în categorii, tipuri şi subtipuri s-a efectuat pornind de la un principiu tematic, principiu relativ subiectiv. Diviziunile *Indexului* au avut în vedere logica evoluţiei sentimentului erotic, aşa cum apare el din materialul analizat, cum s-a conturat, de altfel, şi din bibliografia teoretică consultată. Subiectivismul amintit este atenuat de rigoarea obiectivă a unităţii minimale cu care s-a operat — motivul.

Indexul motivic şi tipologic al poeziei lirice erotice orale româneşti este alcătuit din 24 de capitole, care conţin tipologia şi antologia simultan Ordonarea pe capitole, dominant tematică, satisface necesităţile corpusu lui antologic. Fiecare capitol tematic este notat cu o literă majusculă conţine una sau mai multe categorii, notate în sistem zecimal, la fiecare capitol de la 1—α. 0 (zero), nemarcat, aparţine categoriei sau subcategoriei. Categoria este alcătuită din subcategorii care conţin tipurile motivice şi semantice, subtipurile, sferele semantice. Fiecare capitol, categorie şi subcategorie se încheie cu un grup de varia. Indicele de cuvinte

https://biblioteca-digitala.ro

şi versuri-cheie, ordonat alfabetic, înlesneşte găsirea motivelor în corpul indexului. Fiecare capitol deţine un sumar alcătuit din indicii alfabetici şi numerici, categoriile, subcategoriile şi sintagmele-marcă ale motivelor. Tipurile motivice şi semantice, ordonate în sistem zecimal, sînt marcate de majuscula capitolului şi de notarea cifrică zecimală a categoriei şi subcategoriei. Gîndind indexarea ca un sistem deschis, în care să poată fi incluse eventuale tipuri noi, fiecare diviziune are o rezervă de spaţii numerice. Printr-un sistem de trimiteri încrucişate se înlătură inadvertenţele sau confuziile.

În urma consultării unei bibliografii din domeniile psihologic, socio-cultural şi folcloristic (s-au urmărit, de asemenea, clasificările textelor delirică erotică populară în volumele antologice de lirică românească) au fost stabilite capitolele, categoriile şi subcategoriile. S-a obţinut, astfel, o imagine complexă a erosului, cu toate implicaţiile lui, aşa cum se conturează exclusiv din textul liric oral românesc.

Indexurile motivice şi tipologice au evidenţiat ponderea tematicii erotice în cadrul liricii româneşti tradiţionale. S-au conturat şi definit noţiunile de *motifem — motiv — variantă* în lirica românească şi s-a putut stabili inventarul de tipuri motivice concrete specifice, precum şi fixarea şi denominarea sistemului categorial al liricii erotice româneşti tradiţionale. Fiecare tip este o micromonografie motivică. Între acestea s-au diferenţiat tipuri motivice specifice întregii arii a Dacoromaniei, caracterizate prin unitate şi stabilitate, vechime, largă răspîndire în mediile rural şi urban, elocventă demonstraţie de unitate culturală naţională. Alături de acestea sînt tipuri şi subtipuri cu răspîndire zonală sau locală care demonstrează diversitatea creaţiei lirice erotice tradiţionale. Unele dintre tipuri au manifestat particularitate şi personalitate diferenţiate, lăsînd să se întrevadă probabile conotaţii cu funcţii rituale. S-au conturat tipuri motivice considerate a fi „cîntece de lume", orăşeneşti.

Indexul motivic şi tipologic al poeziei erotice orale româneşti a fost gîndit ca o lucrare de tip enciclopedic, care, în cadrul Colecţiei naţionale de folclor, să poată oferi cercetării termeni de referinţă pentru studii teoretice, cercetări comparate, analize de poetică şi stilistică, observaţii asupra fenomenelor de psihologie socială, istoria culturii şi lingvistică.

L'INDEX MOTIVIQUE ET TYPOLOGIQUE DE LA POÉSIE ÉROTIQUE ORALE ROUMAINE

Résumé

L'article présente *L'index motivique et typologique de la poésie érotique orale roumaine*, ouvrage rédigé à la fin de 1982, qui se trouve maintenant dans le fond des manuscrits de l'Institut des recherches ethnologiques et dialectologiques de Bucarest. L'index contient presque 4 000 pg. et sera publié par les Éditions de l'Académie Roumaine.

L'article offre : des informations sur les catégories de textes qui ont été incluses dans l'index, le principe de base de la sélection des textes,

https://biblioteca-digitala.ro

données sur la technique du travail, la structure interne de l'index, la définition de l'unité de base de l'index — le *motif* — ainsi que les notions de *type motivique* et *princeps*.

Pour établir les catégories, sous-catégories, types et sous-types on a utilisé un principe thématique.

L'index comprend 24 chapitres qui contiennent simultanément la typologie et l'anthologie. Etant un ouvrage encyclopédique qui fait partie de la «Collection nationale de folklore», il offre à la recherche des points de départ pour des études théoriques comparées, pour l'analyse poétique et stylistique, des études sur l'histoire de la culture.

https://biblioteca-digitala.ro

NOUĂ CORURI PE MELODII ŞI VERSURI POPULARE DE MATEI SOCOR

CARMEN BETEA

Interesul pentru folclorul românesc şi preocuparea legată de utilizarea acestuia în compoziţiile proprii s-au manifestat constant în activitatea muzicală a lui Matei Socor. Începutul a fost înfăptuit sub îndrumarea lui Constantin Brăiloiu, prin participarea, ca student al conservatorului bucureştean, atît la cercetarea monografică condusă de sociologul Dimitrie Gusti în satul Drăguş (1929), cît şi la dezbaterile concentrate asupra posibilităţii turnării folclorului în forme muzicale culte, dezbateri care au avut loc şi cu acel prilej. Cele mai însemnate lucrări ale compozitorului, aparţinînd atît perioadei „de avangardă" din creaţia sa (anii 1930—1944) cît şi celei următoare, poartă marca acestor preocupări: *Sonata pentru pian* (1932), *Concertul pentru orchestră de cameră* (1939) *Concertul pentru vioară* (1955) — în care introduce citate din muzica folclorică sătească şi orăşenească —, sextetul *Trei şalviri* (1969) — în care încearcă modalităţi de creare în maniera muzicii populare — şi opera *Conu' Leonida* (1979).

Cele nouă piese corale în care utilizează melodii şi versuri populare — — scrise în perioada 1970—1977 — constituie, în ansamblul creaţiei compozitorului, o etapă premergătoare — şi pregătitoare — realizării acestei ultime lucrări de amploare. Autorul îşi propune ca în aceste miniaturi să testeze şi să rafineze cîteva modalităţi de tratare a temelor izvorîte din muzica folclorică.

Materialul prelucrat în cele nouă coruri este alcătuit din variante ale unor tipuri melodice subsumate speciilor *cîntec propriu-zis* (în interiorul căreia este net preferat *cîntecul de joc)* şi cîntecul ceremonial (în speţă cel de şezătoare). Cu două excepţii (cîntecele *Dunărică*, *Dunărea* şi *Lume)*, pentru temele utilizate au putut fi stabilite atît echivalentele lor folclorice cît şi volumele în care acestea se află publicate [1].

În tratarea corală a acestor piese, Matei Socor adoptă ca principii de lucru conservarea lor în forma în care au fost culese, transcrise şi publicate, punerea lor în valoare atît prin intermediul contextului muzical în care sînt plasate cît şi prin exploatarea propriilor lor resurse melodice, ritmice, timbrale şi ale valenţelor armonice ale acestor melodii — cu evitarea introducerii unui material muzical suplimentar.

---

[1] Pentru realizarea acestei operaţii minuţioase aducem mulţumirile noastre etnomuzicologului Mariana Kahane.

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 170—175, Bucureşti, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

Soluţiile pentru care autorul optează în întreprinderea sa sînt relevate de analiza celor nouă piese în discuţie. Demersul analitic are în vedere următorii parametri : 1) observaţii privind lucrarea în ansamblu (melodia folclorică aflată la baza lucrării, formaţia corală pentru care aceasta este prelucrată, tempo-ul, organizarea metrică, tipul de scriitură, forma şi planul tonal şi intenţiile autorului privind planul expresiei muzicale); 2) detalii tehnice care vizează procedee de scriitură componistică ; 3) aprecieri cu caracter sintetic, concluziv.

Volumul *Şase coruri pe verusri populare* [2] (1973) cuprinde piesele *Tot prin grîne, prin grînele, De nimică nu mă tem, Din firiz şi din săcure, Pasărea, Lume* şi *Joc*, piese de întindere mică (2—4 minute), concepute pentru cor academic, una dintre ele (nr. 3, *Din firiz şi din săcure)* avînd şi tenor solist.

Corul *Tot prin grîne, prin grînele* se întemeiază pe o melodie de şezătoare [3], construită pe o pentacordie minoră şi avînd o schemă formală alcătuită din trei rînduri melodice, ultimul cu funcţie de refren. Tempo-ul în care se desfăşoară piesa este un *Andantino* (pătrimea egală cu 72—76 MM). Măsuri de două, trei şi patru pătrimi alternează liber creînd cadrul unei desfăşurări metrice relativ elastice. Scriitura este preponderent contrapunctică, iar forma se constituie din patru expuneri ale temei în diferite transpoziţii (în modul iniţial — un eolic pe **mi**, la cvinta inferioară **la**, din nou pe finala **mi** şi a patra oară la cvinta superioară **si**) după care o *coda* restabileşte modul iniţial. Fiecare enunţare a temei este urmată de o prelungire cadenţială construită cu elemente tematice, prelungire care devine tot mai amplă după fiecare expunere. Liniile contrapunctice se constituie din sunete ţinute şi scurte comentarii cu rol complementar (construite prin juxtapunerea unor celule fie abstrase temei, fie păstrînd o formulă ritmică sau un interval care o caracterizează), toate acestea fiind intersectate de pauze — fapt ce le conferă o lejeritate care lasă temei principale posibilitatea de a fi percepută cu claritate.

Tema cîntecului *De nimică nu mă tem* provine dintr-o melodie maramureşeană [4] şi este constituită din două elemente distincte a şi b, fiecare avînd dimensiunea unei fraze. Lucrarea se desfăşoară într-un tempo moderat, metrul rămînînd constant, două pătrimi, impus fiind de structura ritmică proprie melodiilor de joc. Scriitura este preponderent contrapunctică iar cadrul formal — tripartit : prima şi a treia secţiune au ca centru sonor **sol**, iar secţiunea mediană se constituie prin transpunerea elementului tematic — şi, implicit, a suportului armonic — la cvinta superioară. Liniile contrapunctice sînt construite cu motive derivate din cele două elemente tematice. Melodia abundă în apogiaturi, realizate prin transformarea — în cadrul unui mers melodic treptat — a sunetului de bază în apogiatură pentru sunetul imediat următor, procedeu preluat din muzica folclorică. Începutul piesei prezintă o incertitudine tonală ; este afirmată cvinta **sol-re** atît armonic cît şi melodic şi are loc un interesant

---

[2] Buc., Ed. muz. a Uniunii Comp., 1973.

[3] Mariana Kahane, Lucilia Georgescu, *Repertoriul de şezătoare — specie ceremonială distinctă*, în „REF", t. 13, (1968), nr. 4, p. 327, ex. muz. nr. 17.

[4] T. Brediceanu, *170 melodii populare româneşti din Maramureş*, Buc., ESPLA, 1957, nr. 81.

https://biblioteca-digitala.ro

joc al alternanţelor dintre această cvintă perfectă (enunţată ascendent şi descendent) şi cvarta mărită **sol-do diez**, joc care se menţine pe tot parcursul piesei contribuind, alături de ritmul punctat şi de modul de distribuire a pauzelor, la impunerea unui caracter satiric, *scherzando*. După o introducere de patru măsuri, incertă tonal, elementul tematic *a* este expus de trei ori consecutiv în **sol minor**, după care, elementul tematic *b* este adus la cvinta superioară şi această succesiune este repetată (cu *b*-ul variat ritmic). Secţiunea mediană debutează cu o ţesătură mai rarefiată, pentru ca densitatea melodică şi ritmică să crească progresiv, culminînd în ultima sa parte. Cea de a treia secţiune se constituie pe aceleaşi principii ca şi precedentele; în interiorul său este atins punctul culminant al lucrării realizat prin repetarea contrastului dinamic **ff-pp**. Încheierea piesei este un îndelungat proces de „destrămare" a ţesăturii melodico-armonice.

Melodia *Banii nu se fac aşa*, aflată la temelia piesei intitulată *Din firiz şi din săcure*, aparţine stratului modern de cîntece lirice şi prezintă o circulaţie generală în Banat şi sudul Transilvaniei [5]. Prelucrarea are în vedere corul mixt *à capella* cu solo de tenor. Tempo-ul piesei este lent, iar măsura — în mod constant — trei pătrimi. Tipul de scriitură este monodia acompaniată, vocile din armonie fiind însă conduse cu supleţe şi împînzite cu elemente contrapunctice (formule ritmice complementare, imitaţii). Forma este de tip A A B A Coda, în care prima secţiune joacă rolul unei introduceri în atmosfera piesei (melodia este expusă integral în pp). Dimensiunile lucrării sînt mai reduse, 40 de măsuri, amploarea medie a piesei rezultînd din tempo-ul lent.

Cea de a patra lucrare a volumului, intitulată *Pasărea*, pleacă de la o melodie de cîntec „doinit" bănăţean, culeasă şi publicată în mai multe variante [6], care au în general forma a a b c b c. Compozitorul utilizează primele două rînduri melodice respectînd ideea de dublă expunere a primului, dar modificînd cadenţa celui de al doilea. Pornind de la datele folclorice, autorul îşi construieşte materialul muzical în acelaşi spirit, conferind piesei corale caracterul doinit al cîntecului din care îşi trage seva. Sistemul ritmic *parlando rubato* este reprodus prin aglomerări melismatice — cvintolete, triolete de şaisprezecimi cu rol ornamental — — şi dilatări şi comprimări fine ale tempo-ului, iar cele două moduri care rezultă din frazele conservate ca atare (tricordie majoră pentru prima frază şi doric cu treapta a patra urcată pentru cea de a doua) sînt şi ele utilizate în modelarea materialului melodic. Scriitura este preponderent contrapunctică, vocile evoluînd cu relativă independenţă, liniile melodice constituindu-se din elemente provenite din cele două teme. Forma tripartită A B A conţine o secţiune de mijloc în care materialul tematic este transpus la terţa mare superioară. Piesa prezintă un grad de dificultate mai ridicat faţă de celelalte lucrări ale volumului, datorită unor desene melodice care pot pune probleme de intonaţie interpreţilor. Lucrarea este suplă, cursivă, de atmosferă.

---

[5] Gh. Lighezan, *Folclor muzical bănăţean*, Buc., Ed. muz., 1959, nr. 128; N. Ursu, *Cîntece şi jocuri populare româneşti din Valea Almăjului (Banat)*, Buc., Ed. muz., 1958, nr. 95 şi 150; E. Comişel, *Antologie folclorică din ţinutul Pădureni*, Buc., Ed. muz., 1964, nr. 104.

[6] T. Brediceanu, *Melodii populare româneşti din Banat*, Buc., Ed. muz., 1972, nr. 149; N. Ursu, *op. cit.* nr. 45; Gh. Lighezan, *op. cit.*, nr. 193, 194 şi 195.

https://biblioteca-digitala.ro

Piesa *Lume*, fondată pe o melodie muntenească din stratul modern de cîntece lirice, melodie plasată la interferența sistemelor ritmice *giusto silabic* și *parlando rubato*, se desfășoară în tempo *sostenuto*, fiind încadrată metric în măsura de trei optimi, măsură obținută din alternanța picioarelor metrice *iamb* (optime-pătrime), și *troheu* (pătrime-optime). Scriitura este contrapunctică, vocile manifestînd o independență subliniată. Forma tripartită A B (de dimensiuni foarte reduse) A, prezintă planul tonal următor: doric cu finala **sol** (armura tonalității **fa major**), do diez minor (deci, salt la cvarta mărită ascendentă) și iar doricul pe sol. Țesătura contrapunctică prezintă imitații la nivelul celulelor ritmico-melodice, formule ritmice complementare. Punctul culminant al lucrării este atins în măsurile 84—87, de la măsura 88 și pînă la final tensiunea descrescînd treptat prin micșorarea densității armonice, reducerea frecvenței schimbărilor armonice și augmentarea progresivă a duratelor. Varietatea armonică, mai pronunțată aici decît în majoritatea pieselor analizate, compensează în parte desfășurarea temporală supradimensionată a lucrării.

Piesa *Joc* valorifică posibilitățile dinamizatoare ale unei melodii de joc cert influențată de muzica cultă, de proveniență bănățeană [7] și este destinată de asemenea corului mixt *à capella*. Tempo-ul ridicat, alternanța măsurilor de două, trei și patru optimi, pulsația permanentă de șaisprezecime (acordurile placate care acompaniază tema, cu sunete pronunțate pe silaba *li*, creează un efect percutant) conferă piesei un puternic dinamism. Forma este tripartită A B A, secțiunile extreme avînd drept suport tonalitatea **fa major** iar partea centrală situîndu-se în sfera dominantei. Tipul de scriitură adoptat aici este monodia acompaniată. Deși se desfășoară pe o întindere apreciabilă, piesa e bine condusă din punct de vedere al tensiunii emoționale.

Alte trei lucrări corale au fost publicate în volume colective. Corul *Toate plugurile ară* [8] folosește drept punct de plecare primele două rînduri melodice ale unei piese de proveniență sud-ardelenească care circulă cu acest titlu în Transilvania și Banat [9]. Prelucrarea ei este destinată unui cor mixt *à capella*. Tempo-ul indicat este un *Andantino*, iar măsura rămîne în mod constant cea de trei pătrimi. Scriitura prezintă o îmbinare de procedee armonice și contrapunctice încadrate într-o formă tripartită simplă A B A în care secțiunile de tip A se desfășoară pe un suport tonal de **sol major**, iar secțiunea B evoluează în tonalitatea subdominantei. Fraza melodică ce funcționează ca subiect într-o tratare polifonică este menajată; este urmărită cu consecvență ideea de *heterofonie* realizată de *sopran* și *alto* prin jocul unison-polifonie. Densitatea vocilor din armonie crește progresiv prin divizarea partidelor de *bas* și *tenor* și, pe alocuri, *alto*. Secțiunea a doua debutează pe un acord-pedală alcătuit din sunetele temei *(la-mi-sol-si)* pe care *soprano* și *alto* realizează un joc de imitații cu motivul inițial netranspus. Punctul culminant al lucrării este atins în a doua etapă a secțiunii mediane, în care se manifestă insistența

---

[7] Gh. Lighezan, *op.cit.*, nr. 23.

[8] În vol. *Coruri de compozitori români contemporani*, Buc., Ed. muz. a Uniunii Comp., 1970, p. 50.

[9] Gh. Lighezan, *op. cit.*, nr. 64.

https://biblioteca-digitala.ro

pe aceeași armonie (septima de dominantă a tonalității inițiale), ritmizată cu pulsație de optime și brăzdată de accente neregulate obținute prin atacarea treptei a doua. Secțiunea finală readuce tema în tonalitatea inițială și într-un plan dinamic scăzut, cu unele variații ornamentale. Lucrarea prezintă o scriitură armonico-contrapunctică foarte elaborată dar monotematismul ei, planul armonic foarte restrîns și faptul că registrul acut al vocilor — în care se plasează punctul culminant — nu este îndeajuns menajat, sînt de natură să-i confere o anume monotonie.

Tema miniaturii *Dunărică, Dunărea* [10], judecată din punctul de vedere al modului în care se înlănțuie cadențele celor patru fraze care o compun, nu pare a avea o origine folclorică, ea putînd fi o creație a autorului în maniera melodicii populare. Tratarea temei combină elemente de polifonie cu elemente omofone. Piesa are o mișcare vioaie. Dimensiunile ușor inegale ale frazelor melodice au determinat încadrarea lor în măsuri alternative de două și trei pătrimi. Armonia este simplă și clară, forma monopartită fiind construită pe un mixolidic cu finala **re**, cea de a patra frază aducînd un mod doric a cărui finală — **si** — e plasată la o terță mică descendentă (relație modală preluată din muzica folclorică). Această „strofă melodică" este expusă de trei ori, după care o *coda* — în care scriitura marchează o rarefiere a densității armonice și o reținere a mișcării — stabilește centrul sonor **re**.

Ultima lucrare analizată, *Murgulețul* [11], se fondează pe o melodie de joc din Muntenia [12]. Tempo-ul ei este foarte viu, iar măsura constantă de trei optimi, impusă de alternanța picioarelor metrice *troheu* și *iamb* din constituția melodiei. Forma este bipartită — A B — de tip strofă-refren, acest tronson central, expus de trei ori, fiind precedat de o scurtă introducere — care fixează cvinta *si bemol-fa* și impune pulsația ternară — și succedat de o *coda* care are rolul de a cadența pe *sol minor* (aceeași relație mod major — mod minor cu finala aflată la o terță mică inferioară, întîlnită și în piesa precedentă și preluată din construcția melodiilor populare de cîntec).

Recapitulînd pe scurt procedeele utilizate în mod preferențial de Matei Socor în realizarea acestor lucrări, observăm că opțiunea autorului se îndreaptă către tratarea polifonică a materialului muzical, melodia folclorică — considerată ca atare sau fragmentată — îndeplinind rolul temei (sau *subiectului* în înțelesul preclasic al termenului), înfățișată succesiv de fiecare voce, în majoritatea covîrșitoare a cazurilor fără a prezenta variații. Contrapunctul este alcătuit cu material abstras temei și prezintă o anume discreție care pune în evidență valențele expresive ale melodiei principale. Împreună cu temele de origine populară sînt incluse în țesătura muzicală și elemente intrinseci acestora: moduri și succesiuni de moduri, formule ritmice, ornamente specifice. Forma preferată este cea tripartită simplă, planurile tonale în care se desfășoară piesele fiind reduse la două cvinte ascendente și descendente față de tonalitatea de bază. Armonia conține un număr însemnat de relații „modale" (relații

[10] În. vol. *Creșteți holde-ngemănate. Coruri*, Buc., Ed. muz. a Uniunii Comp., 1972, p. 26.

[11] În *Coruri de compozitori români contemporani pe melodii și versuri populare*, Buc., Ed. muz., 1973, p. 9.

[12] În vol. *200 cîntece și doine*, Buc., Ed. muz., 1962, nr. 80.

https://biblioteca-digitala.ro

plagale, trepte secundare, acorduri din care lipseşte terţa, înlănţuirea dominantă minoră-tonică etc.), dar atît în expunerea temei, cît şi în relaţia dintre secţiunile mari ale formei rolul determinant îl are cvinta perfectă. Am semnalat preocuparea pentru conferirea unei elasticităţi agogice pieselor cu caracter *rubato* mai pronunţat, precum şi crearea unei puternice tensionări — în momentele de culminaţie — prin efecte de *martellato*. Pentru fiecare lucrare în parte este valabilă afirmaţia referitoare la supleţea cu care sînt conduse vocile în acompaniament şi la abilitatea mînuirii registrelor fiecărei partide corale şi a ansamblului ca unitate.

Matei Socor se înscrie într-o lungă tradiţie — cu rădăcini în secolul al XIX-lea — a tratării melodicii folclorice în genuri şi forme corale. Prin preferinţa către scriitura polifonică, prin acurateţea armonică şi eleganţa tratării liniilor melodice Matei Socor se încadrează curentului „madrigalistic" format în rîndul compozitorilor români, contribuind (alături de Paul Constantinescu, Liviu Comes, Zoltan Aladar, Doru Popovici, Liviu Glodeanu şi alţii) la introducerea materialului muzical de obîrşie folclorică în specii culte care presupun rafinament componistic.

NEUF CHŒURS SUR DES MÉLODIES ET VERS POPULAIRES PAR MATEI SOCOR

Résumé

Matei Socor (1908—1979) s'inscrit dans une ancienne tradition de la musique roumaine — remontant jusqu'au XIXe siècle — tradition qui concerne la mise en œuvre des mélodies folkloriques en genres et formes chorals. Les résultats de l'analyse des neuf chœurs, fondés sur un matériel musical et poétique d'origine populaire, révèlent la souplesse des lignes mélodiques et la pureté de l'harmonie de même que la préférence de l'auteur pour l'écriture polyphonique — traits stylistiques plaçant Matei Socor dans le courrant des « madrigalistes », formé parmi les compositeurs roumains contemporains.

https://biblioteca-digitala.ro

CONTRIBUȚIE LA CERCETAREA DANSULUI „FECIOREASCA FETELOR" DE LA CRIHALMA

NICOLETA POP

Fiecare culegere coregrafică este un document valoros pentru cercetătorul chemat să reconstituie peisajul folcloric al unor epoci mai vechi, să stabilească etapele de dezvoltare ale fiecărui joc. Dansul popular românesc fiind prin esență un fenomen artistic colectiv îndeplinește și un rol social, reunind întreaga comunitate sătească. El exprimă într-un limbaj propriu, cu o deosebită putere de vizualizare, trăirile lăuntrice manifestate prin mișcarea expresivă și ritmată a corpului, poziții plastice necesare, finalizate într-o imagine dinamică sugestivă.

Dansul tinde să regăsească elementele de reprezentare a particularităților temperamentale și etnografice ale fiecărui popor. Ca obligație socială, există opinia ierarhizării jucătorilor în funcție de pricepere și interpretare.

Analiza unui joc poate avea drept cuprins:
— complexul general al jocului;
— criterii de clasificare;
— complexul morfologic.

„Jocurile fecioresti" constituie o categorie aparte în cercetările repertoriului coregrafic românesc. Acestea sînt jocuri prin excelență masculine cu caracter de virtuozitate, fiind bogat reprezentate în toate zonele Transilvaniei sub variate tipuri, avînd denumiri diferite: „Fecioreasca", „Bărbuncul", „Rarul", „Haidăul", „De băț", „De bîtă", „De ponturi" (dans acompaniat de sărituri în aer și de bătăi de palme), „Sărite" (dans sărit).

Podișul transilvănean a favorizat extinderea unui specific comun din nord pînă în sud. Firii domoale a oamenilor de pe Tîrnave, li se opun totuși vioiciunea și virtuozitatea celor din sudul Transilvaniei.

Ca o particularitate a acestor jocuri fecioresti, ne propunem să analizăm jocul fetelor din Crihalma—Brașov, denumit „Fecioreasca fetelor", pentru determinarea specificului coregrafic al regiunii folclorice respective și definirea locului ce îl ocupă în complexul dansului popular românesc, avînd ca bază aspectele de morfologie coregrafică ce constituie specificul jocului ca fenomen artistic.

Dintotdeauna nevoia petrecerilor îndemna pe țărani să cultive dansurile, care erau prilejuri de veselie și uitare a mizeriilor vieții. Dansurile populare alcătuiau un fond comun, transmis din generație în generație. Țăranii dansau mult, cu pasiune, după sunetele cimpoiului, fluierului,

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 176—178, București, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

viorii sau clarinetului. Dansul avea un caracter viguros, cu sărituri largi și sprintene; se juca de obicei în aer liber, foarte rar în săli închise. Se dansa în pași ritmici, cu balansări ale corpului și brațelor.

Datorită împrejurărilor în care bărbații erau plecați din sat, viața psihică și preocupările estetice au găsit întotdeauna un loc în elaborarea adecvată a sistemelor pentru practicarea jocurilor. Este natural ca în mijlocul acestei preocupări să se găsească mai ales femeia, cunoscut fiind rolul atît de important al femeii sub raport biologic și social, faptul că în societatea modernă ea participă din ce în ce mai activ și mai intens la viața socială. Nu se poate omite tendința naturală atît de proprie specificului feminin, care în afară de preocupările generale de sănătate și de potențare a randamentului energetic, năzuiește și spre un scop „artistic": estetizarea fizicului, mobilitatea, flexibilitatea, armonia, eleganța, grația mișcărilor și a atitudinilor. Viața emoțională poate fi și ca generatoare de mișcări, de gesturi cu efecte estetice, astfel încît corpul uman să devină un instrument de expresie a stărilor sufletești.

Frumusețea corporală este semnul unei bune condiționări anatomo-fiziologice, a unei exacte coordonări a mecanicii corpului, fără irosiri de forță și uzură organică. Întrebuințarea economică a pîrghiilor corpului este un factor în același timp igienic și estetic. Ea e necesară pentru a întări corpul feminin în vederea misiunilor sale vitale și a-i reda starea de grație naturală.

Revenind la cele de mai sus, trebuie reținut că prin dans se activează toată energia fizică și psihică a femeii, ținîndu-se seama de particularitățile ei biologice și emoționale.

1. Analizînd aspectele de ansamblu ale jocului „fecioreasca fetelor", constatăm că fetele sînt așezate în cerc, semicerc, coloană sau liber repartizate în spațiu.

2. Desfășurarea în spațiu: pe loc, cu deplasări bilaterale, plimbare uniformă spre dreapta și spre stînga.

3. Aspectele compoziționale au organizare complexă din două sau mai multe motive cinetice diferite, succesiunea figurilor fiind fixă.

4. Structura cinetică este alcătuită din:
— figuri simple (de acomodare) în plimbare — bătăi pe sol;
— cîrlige în față și în spate;
— încrucișări în față și în spate;
— bătăi în pinteni în aer și pe sol.

Mișcările ce formează categoriile de bază sînt pașii pe călcîi, pașii încrucișați în față și în spate, sărituri, pași toc-bătaie, pintenii. Brațele sînt libere, executînd mici pendulări în completă concordanță cu restul mișcării corpului și picioarelor. Uneori se execută și bătăi din palme în ritmul mișcării sau al bătăilor din picioare. Spre deosebire de jocurile feciorești propriu-zise, în „Fecioreasca fetelor" picioarele execută o mișcare mult diminuată, fără ridicări mai mari de 45° de la sol, aceste mișcări executîndu-se cu picior flexat și nu întins la 90° ca în cele bărbătești. Bătăile din palme sînt, firește, mult reduse în intensitate și vigoare.

Cele 2 variante melodice privind acompaniamentul muzical provin: prima de la un mic taraf alcătuit din vioară, [illegible] și contrabas, iar cea de a doua e oferită de un grup de suflători [illegible] trompetă, saxofon

https://biblioteca-digitala.ro

şi un trombon. Această fanfară este susţinută ritmic de baterie (tobă mare şi cinel).

Ritmica percuţiei se confundă cu însăşi ritmica de bază a pasului coregrafic alcătuită din îmbinarea invariabilă a două celule ritmice: amfibrach şi dactil , rezultînd formula .

Se pare că preferinţele tinerelor dansatoare din Crihalma se îndreaptă către formula de fanfară, care oferă dansului o susţinere ritmică mai fermă şi totodată mai suplă.

Cele 2 melodii ale jocului sînt asemănătoare în ceea ce priveşte structura lor intimă ritmico-modală, deşi ele se desfăşoară pe planuri tonale diferite potrivit cu specificul şi posibilităţile tehnice ale instrumentelor respective. Ritmul muzical este în general punctat, specific melodiilor de „Feciorească" din sudul Transilvaniei. Încadrarea în măsura de 2/4 a fost preferată celei de 10/16, deoarece subdiviziunile timpilor I şi II sînt peste tot egale.

Din punct de vedere agogic, melodia porneşte potolit, se desfăşoară apoi amplu liniştit pe parcursul a patru fraze muzicale, după care are loc un intens proces de accelerare continuă, muzica urmărind creşterea treptată a intensităţii dansului.

Aspectele sincretice nu pot fi separate de cadrul morfologiei coregrafice. Strigăturile asociate melodiei şi jocului constituie genul de reprezentare propriu folclorului din această regiune. Suprapunerea pe melodie este concordantă, dansul avînd un caracter profund de virtuozitate, fetele fiind antrenate şi de textul strigăturilor:

„Cît îi soarele de sus
Fete ca-n Crihalma nu-s,
Că-s înalte, subţirele,
Mor ficiorii după ele!

Cît îi soarele de sus
Fete ca-n Crihalma nu-s,
Că au ochii ca neghina
Şi guriţa ca smochina,
Că se-mbracă frumuşel
Şi sărută uşurel!

Măi bădiuţ Deişorene,
Treci pădurea mai devreme
Că tufele-s rămuroase,
Crihălmencele-s drăcoase!..."

Se poate remarca pe drept cuvînt aspectul particular al acestui joc numit „Feciorească fetelor" şi rolul său în repertoriul coregrafic românesc, păstrînd şi astăzi o puternică vitalitate artistică.

Din punct de vedere tipologic se încadrează specificului regiunii sud-ardelene şi dialectului coregrafic carpatic.

Sincretismul frumuseţii stilistice conferă jocului o expresivitate artistică deosebită, cu aspect particular în creaţia noastră folclorică.

https://biblioteca-digitala.ro

AL DOILEA CONGRES AL SOCIETĂŢII INTERNAŢIONALE DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR EUROPEAN

PAUL PETRESCU

După mai bine de un deceniu (primul congres a avut loc la Paris în mai 1972), Societatea Internaţională de Etnografie şi Folclor European s-a întrunit în cel de al doilea congres al ei, la Suzdal, în URSS, în perioada 30 septembrie—6 octombrie 1982.

Comitetul de organizare sovietic, prezidat de academician Y. V. Bromley, directorul Institutului de Etnografie al Academiei de Ştiinţe a URSS, a propus ca lucrările congresului să se desfăşoare sub formă de simpozion (zece secţiuni), la care să participe cam cîte 15 cercetători pentru fiecare secţiune, totalul invitaţilor nedepăşind deci cifra de 150. Au mai participat totuşi un număr de cercetători sovietici veniţi atît de la Moscova, cît şi de la alte filiale republicane ale Academiei de Ştiinţe a URSS, cum ar fi Leningrad, Kiev, Minsk, Riga, Chişinău, Erevan, Tbilissi etc. Organizarea sub formă de simpozion pe secţiuni, dezbătînd teme precis formulate în prealabil, repartizate pe fiecare participant, a asigurat congresului o înaltă profesionalitate, prilejuind discuţii ample şi în acelaşi timp la obiect. Atmosfera de lucru, valoarea contribuţiilor şi a intervenţiilor, dezbaterile prelungite, contactul între specialiştii veniţi din aproape toate ţările Europei şi din Statele Unite, au imprimat congresului o ţinută ştiinţifică şi o atmosferă de lucru adecvate. Lucrările secţiilor au fost precedate de o şedinţă plenară ţinută la deschiderea congresului, care a avut loc la 2 octombrie 1982, în cadrul căreia au luat cuvîntul acad. Y. V. Bromley, preşedintele comitetului organizatoric sovietic, care a salutat pe participanţi şi a subliniat necesitatea studierii comparatiste a culturilor populare europene precum şi aceea a cercetării „contemporaneităţii"; de asemenea a reliefat amploarea congresului „europenist" şi a diversităţii disciplinelor implicate în cercetarea culturii populare: etnografie, etnologie, antropologie culturală şi socială, sociologie, demografie, lingvistică, arheologie, istorie, antropologie fizică. Alături de europeni au participat şi cîţiva americani.

Preşedintele SIEF (Societatea Internaţională de Etnologie şi Folclor), Jean Cuisenier, directorul Muzeului de Arte şi Tradiţiuni Populare din Paris, evocă cei zece ani trecuţi de la primul congres ţinut la Paris şi încercările de a ţine un nou congres în România şi Iugoslavia. Mulţumeşte ţării gazdă pentru că a acceptat şi a reuşit să organizeze acum acest al doilea congres. Vorbitorul a amintit numeroasele conflicte şi greutăţi ale europenilor, subliniind datoria etnologilor de a contribui la rezolvarea paşnică a diferendelor. Cuisenier a reliefat creşterea ataşamentului europenilor pentru culturile regional-locale, împotriva tendinţelor uniformizatoare ale erei industriale şi postindustriale. Strategia cercetării etnologice trebuie să se bazeze pe alegerea subiectelor prioritare în viitorul deceniu, exemplificînd cu problema literaturii orale, a arhitecturii rurale, a medicinii populare.

În numele Academiei de Ştiinţe a URSS a vorbit membrul corespondent al acelei academii, K. V. Cistov din Leningrad, iar în numele judeţului Vladimir a salutat congresul vicepreşedintele sovietului judeţean.

La şedinţa plenară au fost apoi prezentate rapoarte de către Jean Cuisenier (Franţa) şi V. Arutiunian (URSS) despre „Tendinţe noi în dezvoltarea culturală în epoca revoluţiei ştiinţifice şi tehnologice", Bringeus (Suedia) despre revista „Ethnologia Europaea", B. Bratanić (Iugoslavia) şi S. I. Bruk (URSS) despre Atlasul etnologic european, Y. V. Bromley (URSS) despre cele trei volume privind Etnografia slavilor (primul se află sub tipar) de răsărit, de apus şi de sud, V. Frolec (Cehoslovacia) despre Comisia internaţională carpato-balcanică, R. Weinhold (RDG) despre revista „DEMOS", Tekla Dömötör (SUA) despre activitatea Comisiei de cîntece epice şi lirice şi I. Krisza (Ungaria) despre activitatea aceleeaşi comisii care a ţinut 13 reuniuni internaţionale.

În zilele de 3 şi 4 octombrie au avut loc lucrările celor zece simpozioane care au fost dedicate dezbaterii următoarelor probleme, care au constituit şi titulatura respectivelor sim-

https://biblioteca-digitala.ro

pozioane : 1 : Stabilitate și schimbare în sistemele culturale ale țărilor europene contemporane ; 2 : Etnografie urbană, probleme și metodologie ; 3 : Comunități europene regionale și locale, Generalul și Particularul ; 4 : Procese etnoculturale și etnodemografice în Europa de după cel de al doilea război mondial ; 5 : Problemele cartografiei istorico-etnologice ; 6 : Interacțiunea între culturile europene și cele ale altor continente ; 7 : Obiceiuri și rituri calendaristice și familiale ; 8 : Probleme ale etnologiei generale ; 9 : Etnogeneză și istorie etnică în Europa pe baza materialelor etnologice și folclorice ; 10 : Folclorul modern al popoarelor europene, formele și condiționările sale.

Din partea României au participat la congres următorii specialiști susținînd comunicări la simpozioanele : 3. Nicolae Dunăre, 5. Paul Petrescu și Ion Vlăduțiu, 6. Zamfira Mihail, 7. Radu Maier, Germina Comanici și Răzvan Ciucă. Din celelalte țări socialiste au participat 10 bulgari, 11 unguri, 11 cehoslovaci, 12 germani (RDG), 10 iugoslavi, 8 polonezi, și, firește, circa 150 sovietici.

La simpozionul 5 la care am participat au fost prezentate 15 referate de un deosebit interes pentru preocupările românești actuale în legătură cu elaborarea *Atlasului etnografic al României*. Iată titlurile acestor referate în ordinea susținerii lor : B. Bratanić (Iugoslavia), *Atlasul etnologic al Europei și al zonelor învecinate* (Orientul Mijlociu și Africa de Nord) ; Alexander Fenton (Marea Britanie, Scoția), *Istoria cartografiei etnografice în Europa* ; K. Kolsrud (Norvegia), *Tipologie și cartografie* ; S. Kovacevicova (Slovacia), *Atlasul etnografic al Slovaciei* ; Paul Petrescu (România), *Principalele teme și stadiul lucrărilor Atlasului etnografic al României* ; Ion Vlăduțiu(România), *Probleme ale Atlasului etnografic al României* ; Attila Kovacs-Pallady (Ungaria), *Istoria cartografiei în Ungaria* ; N. V. Șlighina (URSS), *Despre cartografia regională* (țările Baltice) ; Solomon Bruk (URSS), *Probleme ale alcătuirii atlaselor istorico-etnografice în URSS* ; N. Gavriliuc și T. Kosmina (URSS), *Schimbări etnoregionale în Ucraina la sfîrșitul secolului al XIX-lea și la mijlocul secolului al XX-lea* ; L. Molcianova (URSS), *Cartografierea istorică și etnografică în rezolvarea problemei etnogenezei* ; L. Markova și M. Marunevici (URSS), *Formele complexe ale locuinței și metoda cartografierii lor în cadrul atlasului etnografic al popoarelor din RSS Moldovenească* ; N. Andreianov (URSS), *Populația nesedentară a Europei* ; M. Berzina (URSS), *Probleme ale cartografiei etnice*. Referatele s-au grupat, potrivit conținutului lor, în referate abordînd prioritar problemele teoretice și metodologice (Bratanić, Berzina, Kolsrud, Molcianova), istorice (Fenton, Kovacs-Pallady), teoretico-aplicative (cele mai multe prezentînd rezultatele eforturilor naționale în domeniul cartografiei etnografice). Referatele au fost urmate de discuții care au fost purtate la nivel științific corespunzător și într-o manieră colegială. Referatele prezentate de partea română au fost apreciate pozitiv, remarcîndu-se progresul efectiv realizat, în ultimii șase ani, în elaborarea *Atlasului etnografic al României* care se află într-o fază avansată de finalizare (au fost construite deja circa 100 hărți etnografice la scara întregii țări).

În seara zilei de 3 octombrie, Y. V. Bromley a prezentat în ședință plenară un interesant raport privind principalele tendințe în procesele etnonaționale din URSS, întemeiat pe studii de etnodemografie și statistică extinse la scara întregii țări. Raportul a oglindit orientarea modernă a etnografiei sovietice care abordează cu curaj și problematica sociologică, direcție imprimată de conducerea Institutului de Etnografie din Moscova.

În seara zilei de 4 octombrie 1982 a avut loc adunarea generală a Societății Internaționale de Etnologie și Folclor European, care a confirmat hotărîrile luate într-o ședință a Consiliului Administrativ al SIEF la care au participat cîte trei reprezentanți din fiecare țară. S-a procedat la aprobarea modificării statutelor SIEF în sensul măririi biroului la 7 membri ; a fost ales următorul birou : președinte, Bringeus (Suedia), vicepreședinți, Y. V. Bromley (URSS) și J. Cuisenier (Franța), secretar general, Ronaldson (Suedia), casier (rămas liber), membru însărcinat cu relațiile cu organizații internaționale, Gellner (Marea Britanie), membru însărcinat cu relațiile cu publicațiile, în special „Ethnologia Europaea" (rămas liber) ; s-a aprobat de asemenea mărirea numărului membrilor Consiliului Administrativ de la 15 la 35, adică, cîte un reprezentant de fiecare țară europeană, cu excepția cîtorva țări la care membrilor mai vîrstnici, aparținînd deja consiliului administrativ, li s-au adăugat cîte un reprezentant mai tînăr (RFG, RDG, Italia), și cu excepția țărilor cu două naționalități (Belgia). S-au mai inclus reprezentanții Ucrainei și Bielorusiei, precum și cei ai Irlandei, Islandei, Turciei, Albaniei, Statelor Unite și Canadei. Au rămas neocupate locurile Elveției, Spaniei, Portugaliei, Danemarcei, care n-au participat la congres. Reprezentantul României a fost ales în persoana lui Paul Petrescu.

Au fost propuși și aleși mai mulți membri onorifici, între care și Mihai Pop (România), B. Bratanić (Iugoslavia), Vasil Marinov (Bulgaria) etc. S-a păstrat și un moment de reculegere în memoria celor dispăruți.

https://biblioteca-digitala.ro

Programul congresului a fost completat cu spectacole folclorice şi excursii organizate la numeroasele monumente istorice medievale din Suzdal şi Vladimir, precum şi cu vizionarea unor filme etnografice.

Congresul s-a desfăşurat în cadrul unor relaţii amicale, principala preocupare fiind aceea de a da un nou impuls cercetării etnografice la nivelul întregii Europe, a cărei unitate culturală este o realitate majoră. Organizarea congresului a fost asigurată în cele mai bune condiţii de către colegii sovietici în spiritul tradiţionalei ospitalităţi.

AL VII-LEA SIMPOZION NAŢIONAL DE ISTORIE AGRARĂ A ROMÂNIEI SUCEAVA, 4—6 NOIEMBRIE 1982

GEORGETA MORARU

În zilele de 4—6 noiembrie 1982 au avut loc la Suceava lucrările celui de al VII-lea Simpozion naţional de istorie agrară a României, organizat de Comitetul executiv al Consiliului popular judeţean Suceava, Direcţia Generală pentru Agricultură şi Industrie Alimentară a judeţului Suceava, Muzeul de Istorie Suceava şi Filiala Arhivelor Statului Suceava.

Reuniune ştiinţifică importantă şi singulară în cadrul manifestărilor de profil din România, Simpozionul naţional de istorie agrară şi-a cîştigat, pe parcursul anilor, o largă aderenţă din partea specialiştilor români şi o foarte bună apreciere din partea specialiştilor străini. Bazele sale au fost puse în 1969 la Cluj-Napoca, sub patronajul ştiinţific al Muzeului de Istorie şi al Institutului Agronomic din Cluj-Napoca, avînd animatori pe istoricul Constantin Daicoviciu şi pe Eugen Mewes din partea Ministerului Agriculturii. Iniţial, a purtat numele de Simpozionul naţional „Din istoria agriculturii în România"; în 1971 la simpozionul care s-a ţinut la Iaşi s-a luat hotărîrea constituirii Societăţii de istorie agrară din România şi s-a discutat despre necesitatea organizării unui muzeu al agriculturii şi vieţii rurale, avîndu-se în vedere importanţa agriculturii în viaţa poporului român. Lucrările simpozionului au continuat să se desfăşoare: în 1974 la Timişoara, în 1976 la Slobozia, unde s-a hotărît înfiinţarea Muzeului Agriculturii cu sediul la Slobozia; în 1978 la Sf. Gheorghe; în 1980 la Buzău; în 1982 la Suceava, urmînd ca în 1984 să se organizeze în Oltenia un simpozion cu tematica „Ştiinţa şi tehnica în slujba dezvoltării agriculturii".

În anul 1969, Consiliul Superior al Agriculturii a luat iniţiativa de a încuraja cercetările de istorie agrară, editînd periodicul „Terra Nostra", culegere de materiale privind istoria agrară a României, din care, pînă în prezent, au apărut patru volume, selectînd comunicările cu subiecte interesante, teoretice, metodologice, documentar-istorice, valorificînd tradiţia cercetărilor agrare mai vechi, activitatea unor personalităţi marcante ale ştiinţei agronomice din România. În paginile sale şi-au găsit locul şi contribuţii etnografice privitoare la istoria ocupaţiei agricole tradiţionale româneşti.

Simpozionul are meritul de a reuni cercetările cu problematică tangentă istorici agriculturii din România, dînd posibilitatea efectuării unui larg schimb informaţional între specialişti, impulsionînd dezvoltarea unor cercetări multi- şi interdisciplinare cu tematică agrară. De asemenea, lucrările sale au marcat un moment de cotitură în optica cercetărilor din România, contribuind la o mai strînsă colaborare între istorici şi specialiştii agronomi, o conlucrare practică, oferind posibilitatea folosirii rezultatelor cercetărilor de istorie agrară în scopul rezolvării unor probleme ale agriculturii contemporane.

Al VII-lea Simpozion naţional de la Suceava a reunit specialişti din 18 institute şi staţiuni de cercetare, printre care se numără: Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice, Institutul de Economie Agrară, Institutul de Economie Socialistă, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga", Institutul de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol", Iaşi, Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, Bucureşti, Filiala din Iaşi a Academiei R. S. România, centrele de ştiinţe sociale din Iaşi şi Suceava etc. Din cadrul a 22 instituţii de învăţămînt au participat specialiştii de la universităţile din Bucureşti şi Galaţi, Academia de Studii Economice — Bucureşti, institutele agronomice din Bucureşti, Cluj-Napoca, Iaşi, Timişoara, institutele politehnice din Bucureşti, Iaşi etc. Au susţinut comunicări muzeografi de la Iaşi, Ploieşti, Craiova, Rădăuţi, Tîrgu Neamţ, Suceava, Rîmnicul Vîlcea, Galaţi, Muzeul de Istorie a P.C.R., a Mişcării Revoluţionare şi Democratice din România, Bucureşti etc. Au fost prezentate comunicări ale specialiştilor din cadrul arhivelor statului din: Bucureşti, Bacău, Baia Mare, Bistriţa-

https://biblioteca-digitala.ro

Năsăud, Bihor, Braşov, Cluj-Napoca, Galaţi, Harghita, Iaşi, Mehedinţi, Ploieşti, Sălaj, Suceava, Vrancea. De asemenea, au mai participat cu comunicări reprezentanţi din partea Grădinii Botanice din Iaşi, Asociaţiei Crescătorilor de Albine din R.S.R., ziarişti etc.

Comunicările au fost prezentate în cadrul a 8 secţii cu subsecţii, însumînd un total de 159 de contribuţii ştiinţifice. În secţia de „istoria agriculturii" au fost susţinute în subsecţiile : „agricultură generală" — 38 comunicări ; „cultivarea plantelor" — 32 comunicări ; „creşterea animalelor" — 11 comunicări. În secţiile de „apicultură" au fost prezentate 6 comunicări ; „silvicultură" — 9 comunicări ; „instituţii, relaţii şi ideologii agrare" — 38 comunicări ; „cooperaţia agricolă de producţie" — 7 comunicări şi „viaţa rurală" — 18 comunicări.

Tematica comunicărilor a fost foarte variată şi numeroasă, interesîndu-ne îndeosebi lucrările secţiei de istoria agriculturii. Printre contribuţiile arheologice semnalăm pe cele referitoare la uneltele agricole descoperite în diferite perioade istorice, o atenţie deosebită acordîndu-se uneltelor agricole din cetăţile dacice de la Brad şi Răcătău, uneltelor din aşezările urbane medievale situate în centrul Podişului Moldovei. Au fost prezentate date arheologice paleofaunistice şi paleobotanice privitoare la istoria veche a agriculturii din România, precum şi probleme ale regimului funciar din epoca romană etc.

Foarte numeroase au fost comunicările care au analizat istoria agriculturii din diferite regiuni ale ţării şi organizarea producţiei agricole pe domeniile feudale : Dan Gh. Teodor, *Agricultura la est de Carpaţi în sec. IV—X ;* Pavel Blaj, *Braniştile — complexe ale economiei agrare medievale în Moldova ;* Eugen Dimitriu, *Pagini din istoria agriculturii Bucovinei (1775—1918)* ; Tiberiu Moţ, *Agricultura din Banat în sec. XVIII* ; Sevastiţa Irimescu, *Economia domeniului feudal la începutul sec. XIX* etc.

O altă temă a fost cea a comerţului cu produse agricole : Nina Neagu, *Comerţul cu produse agricole între sudul Transilvaniei şi judeţul Prahova în sec. XV—XVI ;* Paul Barbu, *Aportul Olteniei la comerţul exterior de animale al Ţării Româneşti (1831—1848)* ; Mihai Lazăr, *Creşterea vitelor pe domeniile mînăstireşti din Moldova în sec. XVIII.*

Cultura plantelor cerealiere, legumicultura şi viticultura au făcut obiectul unei subsecţii, în care au prezentat comunicări interesante : Tudor Mateescu, *Cultura legumelor şi a plantelor leguminoase în timpul stăpînirii otomane ;* Valentin Bohatereţ, *Din istoricul culturii cartofului în România ;* Constantin Şerban, *Viticultura judeţului Prahova la sfîrşitul sec. XVIII ;* Gavril Luca, *Cîteva date privind cultivarea viţei de vie în judeţul Neamţ în perioada medievală ;* Ioan Sabău, *Viticultura băimăreană în prima jumătate a sec. al XVII-lea* etc. Interesante au fost şi comunicările : *Viaţa rurală reflectată în izvoarele sigilare şi heraldice* de Maria Dogaru ; *Sigiliile săteşti din sec. XIX, mărturii ale ocupaţiei agricole din judeţul Hunedoara* de Mihai Şeghedean ; *Agricultura din Bihor reflectată în sigiliile săteşti* de G. Mudura.

Din păcate, din partea institutului nostru nu a fost prezentată decît o singură comunicare : G. Moraru, *Din experienţa agrară tradiţională românească — modul de organizare al culturilor agricole.* Comunicări pe teme etnografice au susţinut şi Dragoş Cuseac, *Preocupări pentru valorificarea creaţiei etnografice rurale româneşti la sfîrşitul sec. XIX şi începutul sec. XX în Bucovina ;* Maria Mărgineanu, *Contribuţii etnografice referitoare la pescuit în zona Gura Humorului ;* Melania Ostap, *Unelte agricole şi instalaţii tehnice populare din judeţul Suceava ;* Mihalache Brudiu, *Procedee şi instalaţii tehnice pentru prelucrarea meiului în sud-estul Moldovei.* Au mai fost prezentate comunicări cu teme de sericicultură, piscicultură, pomicultură, apicultură, fitoterapie. De asemenea, au fost evidenţiate cîteva figuri marcante ale culturii noastre : *Agronomul George Maior precursor al protecţiei mediului înconjurător* de Mihai Miasnicov ; *Abordarea unor principii de ecologie agricolă în opera lui Dimitrie Gusti* de Zoe Apostolache-Stoicescu etc.

Din conţinutul comunicărilor şi din discuţii au reieşit o serie de concluzii care au fost tipărite şi difuzate participanţilor. Dintre acestea menţionăm :

I. *Necesitatea dezvoltării cercetărilor de istorie agrară utilitară,* studierea cu atenţie a experienţei acumulate de-a lungul mileniilor de practicare a agriculturii. Acest obiectiv trebuie trecut prin filtrul necesităţilor actuale, care diferă de la o ţară la alta şi trebuie corelat cu toate domeniile de activitate agrară. Cercetarea agrară retrospectivă reprezintă o etapă necesară în actualul stadiu de dezvoltare a civilizaţiei umane, fiind menită a completa informaţiile de bază ale administraţiei agricole în vederea adoptării unor soluţii optime. Ea asigură astfel legătura dintre trecut şi viitor, amplificînd fundamentarea oricăror proiecte de dezvoltare a agriculturii. În acest sens, E. Mewes a propus constituirea unei discipline aparte, „retrologia agrară", care urmăreşte valorificarea experienţei umane de practicare a agriculturii în funcţie de necesităţile imediate sau de perspectivă ale societăţii. Se recomandă tuturor instituţiilor de cercetare istorică să ia contact cu instituţiile agricole, un rol important în coordonarea lor revenind Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice.

https://biblioteca-digitala.ro

II. *Dezvoltarea cercetărilor interdisciplinare de istorie agrară*, pentru cunoaşterea unor aspecte tehnice mai puţin lămurite, stabilindu-se o colaborare permanentă prin promovarea unor forme de cercetare în comun a unor teme; organizarea de sesiuni ştiinţifice comune; colaborarea reciprocă în cadrul publicaţiilor de specialitate.

III. *Creşterea rolului arhivelor în dezvoltarea cercetărilor de istorie agrară*, prin folosirea bogatului fond arhivistic de care dispunem.

IV. *Îmbunătăţirea prezentării agriculturii în muzee*, pentru creşterea interesului public asupra cunoaşterii trecutului agriculturii. Se propune ca muzeele să depăşească etapa etnografică, bazată pe colecţionarea elementelor ilustrative ocupaţiei agricole şi să se treacă la prezentarea conţinutului activităţii agricole, a organizării producţiei şi a muncii, a tehnologiilor utilizate etc., pentru ca muzeistica agricolă să devină o verigă utilă în cadrul necesităţilor contemporane.

V. *Necesitatea introducerii istoriei agriculturii ca disciplină în învăţământul agricol*, introducerea unui curs de istorie a agriculturii în programele de învăţământ agricol ale Ministerului Educaţiei şi Învăţământului.

VI. *Educaţia ecologică cetăţenească şi formarea unei conştiinţe forestiere* pentru păstrarea echilibrului natural agrosilvic. Promovarea în cadrul unor susţinute campanii la nivel naţional şi răspîndirea cunoştinţelor ecologice prin lucrări ştiinţifice de popularizare, cunoştinţe privind măsurile concrete de protecţie a cadrului natural naţional, în asociaţie cu măsurile de promovare a educaţiei civice, de ordine, curăţenie; educaţia permanentă prin conferinţe, filme, radio, televiziune; utilizarea mai largă a expoziţiilor organizate de muzeele de ştiinţele naturii.

VII. *Valorificarea cercetărilor de istorie agrară* în publicaţii de specialitate, prin apariţia anuală a volumelor din seria „Terra Nostra", colaborarea cu colegiile redacţionale ale revistelor de ştiinţe sociale, economice şi agricole, precum şi în publicaţiile muzeale.

Prin conţinutul contribuţiilor ştiinţifice prezentate ca şi prin diversitatea tematică şi amploarea manifestărilor, al VII-lea Simpozion naţional de istorie agrară a României reprezintă o reuşită ştiinţifică şi organizatorică, dovedind utilitatea sesiunilor ştiinţifice interdisciplinare cu tematică convergentă, atît de necesare cercetării moderne, fiind reprezentativă pentru stadiul actual al ştiinţei contemporane.

KÁROLY RÉDEI, *Zyrian Folklore Texts*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1978, 652 p., cu exemple muzicale şi fotografii

Continuînd buna tradiţie a investigării culturilor înrudite, urmărind, pînă în cele mai depărtate izvoare, fenomenele proprii unor etnii îndepărtate, Akadémiai Kiadó a publicat, în 1978, în seria Biblioteca Uralica, volumul lui Károly Rédei, *Zyrian Folklore Texts*.

Limba ziriană aparţine familiei de limbi uralice, ramura fino-ugrică, subgrupul finic. Pînă în sec. al XIV-lea — al XV-lea, limbile ziriană şi permiak formau o unitate, komi. Dezvoltare accentuat diferită au căpătat cele două limbi după anul 1920. Limba ziriană este limba oficială regională în R.S.S.A. Komi. Ea atestă mai multe dialecte diferite fonetic[1]. Volumul de texte amintit este, în cea mai mare parte, rezultatul culegerilor directe, de teren, întreprinse de autor de-a lungul a trei luni şi jumătate, în anul 1964, într-o deplasare de studii. Majoritatea materialului a fost, după cum spune autorul în prefaţă, înregistrat pe bandă magnetică. În timpul culegerilor cercetătorul a fost însoţit şi sprijinit de folcloristul şi istoricul literar A. K. Mikušev, de lingviştii E. S. Gulyaev şi G. G. Baraksanov. Pentru transcrierea materialului a fost ajutat de folcloristul J. G. Ročev.

Zyrian Folklore Texts este alcătuit din următoarele capitole (fiecare capitol reprezentînd cîte un dialect:) The Vym Dialect, The Lower-Vyčegda Dialect, The Middle-Vyčegda (Syktyvkar Region) Dialect, The Upper-Vyčegda Dialect, The Višera Dialect, The Ižma (Lower Ob) Dialect, The Northern Permyak Dialect, The Southern Permyak Dialect. Fiecare capitol se deschide printr-o prezentare succintă a caracteristicilor dialectului, aşa cum este cunoscut astăzi din punctul de vedere al sistemelor fonetic, morfologic şi sintactic; sînt amintite satele unde s-au efectuat culegerile, numele şi vîrsta informatorilor. Textele sînt ordonate tematic în cadrul volumului, după dialectele cărora le aparţin, pe genuri şi specii folclorice: proză —

[1] Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii. Mică enciclopedie*, Bucureşti, Edit. şt. şi encicl., 1981.

https://biblioteca-digitala.ro

— basme fantastice, povestiri, snoave, amintiri, relatări despre practici și obiceiuri la nuntă, naștere și înmormîntare; texte în versuri și rimate — cîntece, descîntece, bocete, cîntece de copii și povești versificate; paremiologie — ghicitori, proverbe, zicători etc. În partea finală sînt cuprinse notele asupra textelor care conțin, în afara observațiilor lingvistice, date asupra circumstanțelor în care s-au cules textele, unele explicații din domeniul etnografiei, sînt amintite eventuale legături cu folclorul rus sau este evidențiată originea literară a unora dintre piesele înregistrate. Autorul precizează că nu a avut în intenție să ofere o imagine a folclorului zirian, nici nu a avut în vedere studiul variabilității acestui folclor. Un apendice face trimiterile la tipologia internațională a lui Aarne-Thompson. La fixarea tipurilor și-a adus contribuția folcloristă maghiară A. Kovács. Un grupaj de exemple muzicale, precedat de o introducere și de unele comentarii este realizat cu ajutorul Mariei Domokos. Pentru fiecare compartiment tematic autorul indică o bibliografie cuprinzătoare. În prezentarea textelor s-a folosit transcrierea fonetică. În paralel este editat textul fiecărei piese tradus în limba engleză. Acest fapt facilitează cunoașterea materialului de către un număr mare de cercetători din domeniile lingvisticii, folcloristicii, etnografiei etc.

Volumul nu este o „antologie de texte folclorice" ci, mai curînd, un volum selectiv de interes, în primul rînd lingvistic, care oferă, în același timp, folcloristului, material pentru studii comparative dintr-o zonă mai puțin cercetată pînă la data la care s-au întreprins culegerile amintite.

Sabina Ispas

https://biblioteca-digitala.ro

CORNEL IRIMIE

(1919—1983)

La 22 martie 1983 a încetat din viaţă, răpus de o boală necruţătoare, Cornel Irimie, slujitor şi reprezentant de frunte al etnografiei şi muzeografiei româneşti din ultimele patru decenii, conducător de prestigiu, în calitate de director al Muzeului Bruckenthal din Sibiu, al uneia din cele mai complexe şi mai valoroase instituţii de ştiinţă, cultură şi educaţie din ţara noastră. S-a stins într-un moment cînd se părea că boala a fost învinsă, aprinzînd, pentru noi toţi, speranţele însănătoşirii sale, într-un moment cînd, el însuşi, cu energia-i clocotitoare, începuse să manifeste din nou încredere în viaţă, făcîndu-şi planuri şi proiecte de lucrări. De aceea dispariţia lui împotriva aşteptărilor, la o vîrstă cînd, de obicei, se sintetizează şi se valorifică experienţa acumulată, ne-a surprins atît de dureros.

Cercetător ştiinţific cu remarcabile aptitudini, cadru didactic şi pedagog înzestrat, muzeograf pasionat, cu intuiţie rar întîlnită pentru fenomenul autentic, original, reprezentativ, conducător, organizator înăscut, Cornel Irimie a iubit şi slujit cu devotament şi dăruire profesia, a crezut fără rezerve în valoarea şi destinul etnografiei româneşti, consacrîndu-şi întreaga viaţă şi activitate cunoaşterii culturii noastre populare, ale cărei valoare, bogăţie şi originalitate le-a susţinut şi afirmat în toate împrejurările.

S-a născut la 17 ianuarie 1919, în oraşul Sibiu, într-o familie de mici meseriaşi. Pierzîndu-şi tatăl din fragedă copilărie, iar mama angajîndu-se ca muncitoare de fabrică, C. Irimie este luat şi crescut, împreună cu fratele său mai mic, de bunici, în satul Movile, jud. Sibiu, unde îşi face şi şcoala primară. Urmează liceul la Sighişoara, unde se întreţine din bursă, fiind an de an premiantul întîi şi dînd meditaţii. În timpul verii lucrează la munca cîmpului, alături de bunici.

În anul 1937, reuşind primul la bacalaureat, se înscrie la Facultatea de Litere şi Filozofie a Universităţii din Bucureşti unde obţine, de asemenea, o bursă pe bază de concurs. Face studii temeinice, specializîndu-se în sociologie rurală şi, încă de student, participă la cercetări de teren. Datorită performanţelor la studii şi aptitudinilor în cercetare este remarcat de profesorii săi Dimitrie Gusti şi, mai ales, Traian Herseni, care-i sprijină pregătirea profesională.

În iunie 1941 îşi susţine examenul de licenţă, obţinînd calificativul „magna cum laude", după care, acordîndu-i-se o bursă de studii pentru Germania, se înscrie la Universitatea din Jena, unde rămîne pînă în 1943, aprofundînd probleme de folclor şi etnografie. În anul 1948 obţine titlul

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 185—188, Bucureşti, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

de „doctor în sociologie", cu calificativul „magna cum laude", pe baza lucrării *Relaţiile sociale intersăteşti în Ţara Oltului*.

A fost căsătorit din anul 1946, avînd doi copii : o fată născută în 1949 şi un băiat în 1954.

Cu unele începuturi sporadice în perioada studenţiei, activitatea profesională propriu-zisă a lui Cornel Irimie în domeniul ştiinţei, culturii şi artei se desfăşoară fără întrerupere din anul 1945. Funcţionează ca referent la Oficiul de Studii şi prim secretar de presă la Ministerul Propagandei, apoi, în cadrul aceluiaşi minister, la organizarea serviciului de planificare, evidenţă şi statistică realizînd, între altele, primul recensămînt al instituţiilor de cultură şi artă din ţară. În 1951 trece pentru scurtă vreme la I. S. „Decorativa" unde lucrează ca etnograf şi coordonator tehnic la sectorul de artă populară, iar din mai 1953 se transferă, la cerere, la Muzeul Bruckenthal din Sibiu, unde funcţionează neîntrerupt, pînă la pensionare, respectiv 1 ianuarie 1983, ocupînd succesiv toate treptele ierarhiei muzeale : asistent ştiinţific, şef de secţie, director adjunct ştiinţific, director coordonator.

Paralel cu activitatea de la muzeu, lucrează între anii 1956 şi 1968 ca cercetător ştiinţific principal şi, apoi, şef de sector la Secţia de ştiinţe sociale a Academiei R. S. România din Sibiu. Între anii 1969 şi 1972 predă cursuri de etnografie la Facultatea de Istorie şi Filologie din Sibiu.

Perioada sibiană a vieţii şi activităţii profesionale a lui Cornel Irimie, desfăşurată pe o durată de trei decenii, este perioada cea mai productivă sub raport ştiinţific, o perioadă de puternică afirmare a personalităţii sale dinamice şi generos înzestrate, oferindu-ne cele mai solide repere pentru definirea locului pe care-l ocupă şi a contribuţiei pe care o aduce la afirmarea şi dezvoltarea etnografiei şi muzeografiei etnografice din România.

Ca om de ştiinţă cu o formaţie de specialitate solidă şi de largă cuprindere, şi în spiritul materialismului dialectic şi istoric, Cornel Irimie porneşte de la concepţia în sensul căreia nu este posibilă o activitate de cunoaştere aprofundată a realităţii fără organizarea unui aparat ştiinţific riguros, fără instrumente de cercetare adecvate. Pe linia celei mai bune tradiţii a şcolii sociologice din Bucureşti la izvoarele căreia s-a format, C. Irimie promovează cercetarea directă la teren, experimentînd, în paralel, şi cercetarea prin corespondenţi pe bază de chestionare tematice, fişe-semnal etc. Atrage în această acţiune un mare număr de corespondenţi şi realizează o bogată arhivă de materiale documentare, cu un amplu aparat ştiinţific şi tehnic. Sub egida Muzeului Bruckenthal sau în colaborare cu institute ştiinţifice de specialitate — Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice, Institutul de Istoria Artei, Centrul de Cercetări Antropologice — şi muzee, organizează cercetări cu caracter interdisciplinar de etnografie şi artă populară în Mărginimea Sibiului, în Ţara Oltului şi în alte zone învecinate, apelînd la specialişti consacraţi. Monografia *Mărginimii Sibiului*, de exemplu, este produsul unei astfel de colaborări, la care şi-au adus contribuţia şi specialişti de la Institutul de Cercetări Etnologice şi Dialectologice.

În seria eforturilor şi acţiunilor pe care le-a întreprins pentru stimularea cercetărilor în domeniul culturii populare, pentru dezvoltarea şi

https://biblioteca-digitala.ro

consolidarea activității muzeografice, se înscrie și Muzeul Tehnicii Populare din Dumbrava Sibiului, operă muzeografică monumentală, de mare amploare, a cărei concepție, proiectare și organizare i se datorează într-o măsură substanțială lui Cornel Irimie, operă muzeografică de care numele său rămîne legat indisolubil. Împreună cu un colectiv valoros, căruia i-a transmis ceva din dinamismul stilului său de muncă — și cu sprijinul unor specialiști de la muzee din București și Cluj-Napoca — C. Irimie a întreprins o vastă cercetare pe scara întregii țări pentru detectarea și identificarea instalațiilor și mecanismelor tehnice populare, elaborînd instrumente de anchetă corespunzătoare și întocmind dosare științifice de unități, cu o documentație complexă, care pot servi și astăzi ca model. Pentru conservarea mărturiilor celor mai autentice, privitoare la cultura populară românească, a promovat cu consecvență tehnica filmului etnografic, ca parte integrantă a documentației științifice.

Cornel Irimie a reprezentat adesea, cu competență și responsabilitate, etnografia și muzeografia românească, fie cu prilejul organizării unor expoziții pe diverse domenii ale artei populare în Republica Federală Germania, Danemarca, Belgia, Norvegia, fie participînd la congrese și reuniuni științifice internaționale în U.R.S.S., Iugoslavia, R.F.Germania. În calitate de membru în Comitetul de conducere al „Asociației Muzeelor Etnografice în Aer Liber din Europa", a luat parte la sesiunile științifice ale asociației organizate în Elveția, Austria, Suedia, Anglia.

De la Cornel Irimie ne-a rămas o bogată operă scrisă — publicată sau în manuscris — totalizînd peste 300 de titluri. Lucrările sale — monografii, studii, note, cronici, recenzii, comunicări — , elaborate personal sau în colaborare, unele publicate și în limbi străine, tratează cele mai variate domenii ale culturii și artei populare tradiționale și contemporane. În diversitatea aceasta de interese științifice, preocupările lui Cornel Irimie se orientează cu precădere spre portul popular, industrii și meșteșuguri țărănești, ceramică, ornamentica artei populare, pictura pe sticlă, arta lemnului.

Cu riscul de a schematiza, notăm cîteva titluri din aceste lucrări, în ideea de a întregi imaginea omului de știință care a fost Cornel Irimie: *Date necunoscute despre un centru de olari din Ocna Sibiului*, în „SCIA", 1954, nr. 3 (în colaborare); *Pivele și vîltorile din Mărginimea Sibiului și de pe Valea Sebeșului*, Sibiu, 1956; *Portul popular din Țara Oltului — zona Făgăraș*, București, 1957; *Portul popular din Țara Oltului — zona Avrig*, București, 1957; *Portul popular din Țara Oltului — zona Perșanilor*, București, 1958; *Ceramica de Săsciori*, Sibiu, 1958 (în colaborare); *Portul popular din zona Branului*, București, 1960; *Meșteșugurile artistice la români*, București, 1967; *Icoane pe sticlă la români*, București, ed. I, 1968, ed. II, 1970 (în colaborare); *Aspecte ale zonării Atlasului etnografic al României*, în „Revista de etnografie și folclor", t. 14 (1969) nr. 6; *Arta lemnului la români*, București, 1975 (în colaborare); *Arta lemnului la români*, în curs de apariție (în colaborare).

Prin întreaga sa activitate științifică și didactică, muzeografică și organizatorică, prin spiritul său militant, care a îmbinat în mod armonios și echilibrat cercetarea teoretică cu practica socială și culturală, prin deschiderea și receptivitatea pe care a manifestat-o față de nou, față de pro-

https://biblioteca-digitala.ro

cesele și fenomenele socioculturale contemporane, de a căror studiere și cunoaștere s-a preocupat cu atenție și sensibilitate, prin orizontul larg al intereselor sale științifice, orientate spre cele mai diverse aspecte ale realității sociale, ale istoriei și culturii, mai ales a celei populare, prin umanismul caracterului său și prin grija generoasă de formare a cadrelor de etnografi și muzeografi, Cornel Irimie a fost o remarcabilă personalitate a științei și culturii românești contemporane, un reprezentant de prestigiu al etnografiei și muzeografiei etnografice din țara noastră.

Boris Zderciuc

https://biblioteca-digitala.ro

FLORIN GEORGESCU

(1923—1983)

„Zorilor, zorilor,
Voi surorilor,
Voi să nu grăbiți
Să ne năvăliți
. . . . . ."

În pragul primăverii anului 1983, martie 8, după ce, cu sobrietatea ce i-a caracterizat întreaga existență, înfruntase o îndelungată și cruntă suferință, a plecat dintre noi, „din țara cu dor, în cea fără dor", etnomuzicologul și profesorul Florin Georgescu ; dispariție dureroasă, prematură, nedreaptă.

Născut la 8 iulie 1923 în Dîrste—Săcele (Brașov) într-o familie de ceferiști, părea să fi fost destinat unei profesii dure : cea a armelor. De altfel, pînă la vîrsta de 30 de ani a cunoscut din plin greutățile și rigorile acestei meserii. Absolvent strălucit al liceului militar „D. A. Sturdza" din Craiova, secția științifică a urmat o școală superioară de ofițeri de artilerie, pentru ca în timpul evenimentelor de la 23 August 1944 să participe la eliberarea și apărarea Bucureștilor, continuînd apoi să lupte pe frontul de Vest pînă la sfîrșitul războiului antihitlerist în calitate de comandant al unei baterii de tragere. Abnegația și curajul i-au fost răsplătite cu Ordinul Steaua Republicii Socialiste România, cu medalii românești și sovietice.

Cîțiva ani după război, preocupările sale s-au îndreptat către o activitate cu totul diferită. Ca instructor artistic și director al Casei raionale de cultură din Caransebeș, a cunoscut direct și amănunțit dificilele probleme ale muncii cultural-artistice de masă. În mod firesc s-a apropiat de muzica populară ale cărei frumuseți și taine încep să-l pasioneze. Deși încă din liceu beneficiase de o atentă îndrumare muzicală, atît în studiul unor discipline teoretice și practice (teorie—solfegiu, istoria muzicii, armonie, forme muzicale, dirijat) cît și în deprinderea tehnicii instrumentale (vioară, violoncel, trombon, tubă), datorată unor profesori ca George Pascu, Ionel Geantă, Nelu Ionescu, deși acumulase o anumită experiență artistică în domeniul dirijatului coral, o permanentă dorință de perfecționare l-a îndemnat să-și completeze studiile muzicale urmînd cursurile Conservatorului „Ciprian Porumbescu" din București. Între timp devine cercetător științific la sectorul muzical al Institutului de Etnografie și Folclor (actualul Institut de Cercetări Etnologice și Dialectologice), specializîndu-se în domeniul etnomuzicologiei. Este perioada în care își cana-

Rev. etn. folc., tom. 28, nr. 2, p. 189—191, București, 1983

https://biblioteca-digitala.ro

lizează eforturile în direcţia descoperirii, cunoaşterii, aprofundării feluritelor faţete ale muzicii populare, dar şi a complicatelor, rafinatelor resorturi aflate la baza creării frumosului folcloric. Numeroase cercetări de teren şi culegeri în diferite zone din ţară, nenumărate transcrieri după documente sonore, studii, articole, comunicări vizînd în mod special perspectivele dezvoltării şi valorificării creaţiei populare tradiţionale şi actuale, procesele şi mecanismele evoluţiei folclorului muzical, modalităţile de clasificare a melosului popular, unele probleme ale organologiei populare sînt rodul muncii acestui răstimp.

Anul 1964 a marcat o nouă etapă în viaţa şi activitatea etnomuzicologului Florin Georgescu. Ca director al bibliotecii conservatorului de muzică din Bucureşti urmăreşte reorganizarea pe principii ştiinţifice a fondului de cărţi şi partituri, adăugînd preocupărilor în specialitatea de bază şi unele probleme de biblioteconomie şi catalografie muzicală.

Marea sa pasiune căreia îi va dedica cu dăruire şi deosebită competenţă ultimii 14 ani ai vieţii a fost însă activitatea didactică în cadrul catedrei de muzicologie a conservatorului bucureştean unde a predat cursuri de folclor şi etnomuzicologie. Fin pedagog, dascăl în cel mai cuprinzător şi nobil sens al cuvîntului, profesorul Florin Georgescu a conceput un curs sistematic, documentat, bogat în informaţie, complet în ceea ce priveşte tematica abordată, curs care a stîrnit interesul a numeroase serii de studenţi, insuflîndu-le totodată dragoste şi respect pentru muzica populară. Nu puţini au fost cei care au simţit îndemnul de a aprofunda cunoştinţele transmise la cursuri şi seminarii, apropiindu-se de cercetarea propriu-zisă, elaborînd referate sau lucrări de diplomă pe care profesorul le îndruma cu aceeaşi atenţie şi minuţiozitate. În întreaga sa activitate pe plan didactic, după cum însuşi mărturisea, a continuat atît bunele tradiţii statornicite cu decenii în urmă de George Breazul şi Constantin Brăiloiu, cît şi orientarea metodologică a cursurilor transmisă prin profesorii şi colegii săi Emilia Comişel şi Tiberiu Alexandru.

Ca o completare a cursurilor de folclor şi etnomuzicologie, ca o aplicare practică a noţiunilor teoretice predate în sălile de clasă, cercetările şi culegerile de folclor pe teren realizate cu grupe de studenţi au contribuit şi ele atît la întregirea cunoştinţelor şi experienţei tinerilor viitori muzicieni, cît şi la fondarea şi dezvoltarea, împreună cu alţi colegi de catedră, a unei adevărate arhive de folclor adăpostită de cabinetul de muzicologie al conservatorului. Cunoscînd în profunzime lucrările lui Constantin Brăiloiu, maestrul etnomuzicologiei româneşti şi europene, Florin Georgescu, urmindu-l, aplică la rîndu-i cu rigurozitate metodologia şi principiile cercetării folclorice, reuşind să le transmită nu numai teoretic, ci şi concret, practic, studenţilor săi.

O preocupare aparte în ultimii ani a constituit-o predarea şi elaborarea unui curs de etnomuzicologie, primul de acest fel în ţara noastră, sarcină dificilă care i-a impus o uriaşă muncă de documentare ştiinţifică, paralel cu realizarea unei antologii sonore, reprezentativă pentru cultura muzicală a popoarelor europene şi extraeuropene. Acest curs, de strictă specialitate, predat studenţilor secţiei de muzicologie, era conceput în ideea lărgirii orizontului de gîndire şi investigaţie asupra fenomenului muzical şi cuprindea o problematică complexă, avînd în vedere dezvoltarea etnomuzicologiei ca ştiinţă, teoriile, orientările şi problemele actuale

https://biblioteca-digitala.ro

ale disciplinei, sistematologia etnomuzicologică, metodele specifice de cercetare și de lucru, organografia și organologia comparată, dialectologia muzicală (folclorul comparat). Din nefericire nu a mai avut răgaz pentru definitivarea cursului scris, intitulat cu modestie *Introducere în etnomuzicologie*, lucrare atît de necesară studenților și nu numai lor, din care a redactat doar primele capitole. Neîmplinită a rămas și teza sa de doctorat care ar fi reprezentat o contribuție importantă referitoare la periodizarea folclorului muzical românesc.

Florin Georgescu nu a publicat foarte mult, modestia și probitatea profesională ieșite din comun l-au făcut să se despartă cu greutate de manuscrisele sale, dar lucrările care au apărut ca și cele care așteaptă încă lumina tiparului sînt elaborări riguroase, dense, de reală valoare științifică : *Folclorul și mișcarea artistică de amatori*, *Contribuții la studiul evoluției cîntecului popular* ; *cercetarea monografică a unui tip melodic*, *Valoarea contribuției științifice a lui Constantin Brăiloiu raportată la bazele actuale ale cercetării folclorului*, *Despre unele aspecte inovatoare în practica muzicii populare instrumentale* etc. Dispariția sa în plină forță creatoare, într-un moment în care putea să fructifice în sinteze o bogată experiență, un îndelungat studiu, reprezintă o grea pierdere pentru etnomuzicologia și învățămîntul muzical românesc, multe dintre observațiile, gîndurile, ideile sale rămînînd pentru totdeauna necunoscute.

Ne despărțim cu regret și durere de omul cu suflet delicat și receptiv, de prietenul apropiat și dezinteresat, de profesorul competent și înțelegător, de cercetătorul atent și minuțios care a fost Florin Georgescu, avînd credința că munca și strădania sa vor fi continuate de cei cărora le-a fost dascăl și mentor.

Cristina Rădulescu-Pașcu

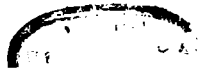

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR publică *studii şi materiale etnografice şi folclorice*, cuprinzînd deci întreg domeniul culturii populare, cercetat prin perspectiva etnografiei, a folcloristicii literare, muzicale şi coregrafice. Revista pune în discuţie, la rubrica *Note şi recenzii*, probleme actuale ale etnografiei şi folcloristicii şi informează asupra lucrărilor de specialitate ce apar în ţară şi peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe birtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor din text se va face în ordinea numerelor. Numele autorilor vor fi precedate de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Corespondenţa privind manuscrisele, schimbul de publicaţii etc. se va trimite pe adresa colegiului de redacţie: 70154 Bucureşti, Str. Nikos Beloiannis nr. 25.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
79717, Bucureşti, Calea Victoriei nr. 125.

https://biblioteca-digitala.ro

LUCRĂRI APĂRUTE ÎN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

AL. I. AMZULESCU, **Balada familială.** *Tipologie și corpus de texte poetice*, 1983, 468 p., 45 lei.

Volumul prezintă — pe baza cercetării exhaustive a tuturor materialelor tipărite, începînd cu cele mai vechi culegeri de folclor, ca și a înregistrărilor inedite din arhiva Institutului făcute între anii 1928 și 1970 — tipologia baladei familiale, însoțită de bibliografia variantelor cunoscute, catalogul subiectelor narative, precum și un corpus selectiv de 206 texte, cîte unul pentru fiecare tip sau subtip al baladei. Sînt incluse astfel creațiile narative al căror subiect cuprinde întîmplări din domeniul vieții de toate zilele din lumea satului, a păstorilor, a haiducilor sau hoțomanilor, ori de la curtea domnească, ca și din domeniul relațiilor dintre părinți și copii, frați și surori, soți sau îndrăgostiți.

În tipologia acestei categorii se înscriu unele din cele mai de seamă creații ale epicii noastre populare (*Miorița, Meșterul Manole, Soarele și luna* etc.), precum și versiunile specific românești ale unor teme de largă circulație în folclorul european și universal (*Voica, Nevasta vîndută, Soacra rea, Logodnicii nefericiți* ș.a.). Volumul face parte din „Colecția națională de folclor".

LUCRĂRI ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA ACADEMIEI R. S. ROMÂNIA

STANCA CIOBANU și IRINA NICOLAU, **Obiceiuri la naștere. Cultura populară tradițională și contemporană**

Lucrarea constituie primul volum pe care „Colecția națională de folclor" îl dedică speciilor literare din ciclul obiceiurilor de familie. Specific pentru complexul rito-magic al momentului nașterii, cu tot ceea ce-l precede și îl continuă în perioada primei copilării, este numărul redus al textelor verbale, puternic concurate de gesturi și recuzită. Ca urmare, volumul plasează materialul, care poate fi asimilat la categoria de literatură, în contextul credințelor, practicilor și superstițiilor legate de naștere.

Pe lîngă materialul antologic, organizat în așa fel încît să poată fi folosit și ca instrument bibliografic, volumul conține un număr de capitole teoretice. Aceste capitole abordează probleme de interes general, cum este cea a locului pe care îl ocupă momentul nașterii în viața tradițională, dar și probleme particulare, cum este modul în care diferitele specii ale literaturii populare reflectă problematica acestui eveniment ceremonial.

ISSN 0034—8198

Rev. etn. folc., tom 28, nr. 2, p. 109—192, București, 1983

I. P. Informația c. 1475

43 407

Lei 30

https://biblioteca-digitala.ro